

קבלת החלטות נתמכת בישראל: מדיניות, יישום ואתיקה

הילה רימון-גרינשפן

עריכת לשון: רונית כהן בן-נון
תרגום לאנגלית (תקציר): עמי אשר
עיצוב גרפי: ענת פרקו-טולדנו

המחקר הוזמן ומומן על ידי האפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים וג'וינט ישראל מעבר למגבלות

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | שבט תשפ"ב | דצמבר 2021

תקציר

רקע

בשנת 2016 קיבלה הכנסת תיקון [לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962](#), המכיר בקבלת החלטות נתמכת כחלופה לאפוטרופסות. בעקבות זאת אייש האפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים תפקיד של ממונה על קבלת החלטות נתמכת, אשר היא חלק מן היחידה לפיקוח על אפוטרופסים וחלופות אפוטרופסות.

החוק קובע כי שר המשפטים, בהסכמת שר הרווחה והביטחון החברתי ושר האוצר, בהתייעצות עם שר הבריאות ובאישור ועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי לקבוע הוראות נוספות לעניין תפקידיו וסמכויותיו של תומך בקבלת החלטות. עד להתקנת התקנות, אשר נכון למועד כתיבת מסמך זה (דצמבר, 2021) טרם הושלמה, פרסם האפוטרופוס הכללי נוהל זמני² המסדיר את הליך המינוי של תומך בקבלת החלטות ואת תפקידיו.

המחקר המוצג בדוח זה נעשה בהזמנת היחידה לפיקוח על אפוטרופוסים וחלופות אפוטרופסות באפוטרופוס הכללי שבמשרד המשפטים וג'וינט ישראל מעבר למגבלות, והוא בוצע בשנים 2020-2021. קדמה למחקר סקירה בין-לאומית על הסדרי קבלת החלטות נתמכת במדינות נבחרות ובתוכניות פיילוט נבחרות בעולם³.

מטרת המחקר

לסייע לאפוטרופוס הכללי שבמשרד המשפטים לשפר את הנהלים והפרקטיקה של קבלת החלטות נתמכת בישראל.

למחקר ארבע מטרות משנה:

- לבחון את אופן יישום הנוהל הזמני של האפוטרופוס הכללי המסדיר את הליך המינוי של תומך בקבלת החלטות ולהציע המלצות לעדכון במידת הצורך
- לבחון את ההתנהלות בפועל של הסדרי תמיכה ולמפות פרקטיקות תמיכה
- להגדיר מהי קבלת החלטות נתמכת מיטבית
- למפות ולהמשיג מנגנונים ופרקטיקות של הגנות ופיקוח על הסדרי תמיכה

¹ האפוטרופוס הכללי והכונס הרשמי, משרד המשפטים. (26 יוני, 2018). [נוהל בעניין מינוי תומך החלטות על ידי בית המשפט](#).

² האפוטרופוס הכללי והכונס הרשמי, משרד המשפטים. (27 אוקטובר, 2019). [נוהל בעניין מינוי תומך החלטות על ידי בית המשפט – הבהרות מיום ה-27.10.2019](#)

³ רימון-גרינשפן, ה., יאבו, מ., פורסטנברג-נמר, ר., ריבקין, ד. (2020). [קבלת החלטות נתמכת: היבטים יישומיים, הגנות ופיקוח ותמיכה מיטבית – סקירה בין-לאומית](#). דמ-845-20. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

שיטת המחקר

- **ראיונות חצי מובנים** עם אנשי מקצוע העוסקים בתחום של קבלת החלטות נתמכת בישראל. ראוינו אנשי מקצוע ממשרד המשפטים ומן האפוסטרופוס הכללי, ממשרד הרווחה והביטחון החברתי ומן הסיוע המשפטי, עו"ס לסדרי דין ועו"ס נוספים מן המחלקות לשירותים חברתיים. כמו כן ראוינו נציגים מארגוני החברה האזרחית. סך הכול נערכו 17 ראיונות.
- **15 חקרי מקרה** של קבלת החלטות נתמכת. בתשעה מקרים ראוינו מקבל החלטות, התומך וגורם נוסף שיכול לספר על התנהלות התמיכה (גורם שלישי, כגון עו"ס לסדרי דין, עו"ס נוספים מן המחלקות לשירותים חברתיים או עורך דין); בארבעה מקרים ראוינו רק התומך; ובשני מקרים ראוינו מקבל החלטות והתומך. סך הכול נערכו 35 ראיונות אישיים חצי מובנים במסגרת חקרי המקרה.

מבנה הדוח

בדוח ארבעה שערים. השער הראשון עוסק בהיבטים מערכתיים של קבלת החלטות נתמכת: הליך המינוי והמלצות ליעולו, רישום ומעקב אחר צווי המינוי ותפקיד הממונה על קבלת החלטות; השער השני עוסק בתמיכה מיטבית וממפה פרקטיקות של תמיכה; השער השלישי עוסק במנגנונים ובפרקטיקות של הגנות ופיקוח על הסדרי תמיכה; והשער הרביעי עוסק בשאלות עקרוניות ובשאלות אתיות הנוגעות ליישום ולפרקטיקה של קבלת החלטות נתמכת. בנספח מוצגים תיאורי חקרי מקרה נבחרים.

סיכום והמלצות

קבלת החלטות נתמכת היא הסדר משפטי חדש בישראל. יישום ההסדר עדיין מצומצם בהיקפו, והוא מצוי בתהליכי עיצוב. מחקר זה הביא מן הניסיון והידע בקבלת החלטות נתמכת, כפי שהיא מיושמת כיום בישראל, ומן התובנות העולות מהם כבסיס להמשך גיבוש המדיניות, היישום והפרקטיקה בתחום.

ממצאי המחקר מצביעים על חשיבותן של פגישות המידע המקדימות את הליך התמיכה ושל פגישות ההדרכה הנערכות לאחר קבלת צו המינוי. נמצא כי הפגישות מסייעות למקבל ההחלטות ולתומכים המיועדים בהליך המינוי, על שלביו השונים, ויש בהן פוטנציאל ליעול למערכת. עם זאת יש להבנות פרקטיקה מיטבית של ניהול פגישות מידע ופגישות הדרכה, להכשיר אנשי מקצוע מתאימים ולהמשיך להציע פגישות באזורים שונים ברחבי הארץ כדי לוודא את נגישותן למגוון קהלים.

מן המחקר עולה שיש לפתח רצף של מנגנונים להגנה ולפיקוח על הסדרי תמיכה, המבוסס הן על הניסיון היישומי של הסדרי תמיכה בישראל, כפי שהוא מפורט במסגרת מחקר זה, הן על הניסיון היישומי בעולם. על הפיקוח להיות יעודי ומותאם ולכלול הדרכה, פיקוח יזום ומנגנון הגשת תלונות נגיש למקבלי החלטות ולאחרים.

עבודת התמיכה היא עבודה מורכבת המלווה בשאלות עקרוניות ושאלות אתיות רבות עבור התומכים. על כן יש לייצר מנגנונים לתמיכה, יעוץ, ליווי והדרכה של תומכים, לייצר פורומים להמשך פיתוח הידע והבניית תפקיד התומך, להגדיר ולמסד מסגרת אתית לעבודת התמיכה ולבסס מרחבים מקצועיים וקולגיאליים להתמודדות עם שאלות אתיות ועקרוניות.

יש להמשיך ולפתח את הידע על התנהלות הסדרי תמיכה ופרקטיקות של תמיכה. ידע זה ישמש להכשרה ולהנחיה של תומכים ולהמשך התפתחות מקצועית של תומכים-מקצועיים ותומכים-מתנדבים, לעיצוב מדיניות ויישום של הסדרי קבלת החלטות נתמכת ולפיתוח מנגנונים של הגנות ופיקוח. ידע זה יוכל לשמש גם לפיתוח "מסלול הסכמי" בקבלת החלטות נתמכת.

דברי תודה

ראשית, תודתי נתונה למרואיינות ולמרואיינים במחקר. בראש ובראשונה למשתתפי חקרי המקרה: מקבלי החלטות, התומכים והאנשים בסביבתם ששיתפו מחוויותיהם ותובנותיהם, וכן לאנשי ונשות המקצוע ממשרד המשפטים וממשרד הרווחה והביטחון החברתי ולנציגים מן החברה האזרחית.

תודה לשירלי שלפר, לשעבר ממכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, על סיועה בביצוע המחקר.

תודתי נתונה גם לזיו מגור אשר בעת ביצוע המחקר שימש רכז תוכניות ורכז תוכנית הפיילוט בג'וינט ישראל מעבר למגבלות ולאורנית דן, הממונה על קבלת החלטות נתמכת ביחידה לפיקוח על אפוטרופסים וחלופות אפוטרופסות באפוטרופוס הכללי שבמשרד המשפטים, על הסיוע והשותפות לאורך כל שלבי המחקר.

ולבסוף, תודתי והערכתי הרבה נתונות לעמיתתי ממכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, דורי ריבקינ, ראשת צוות שילוב חברתי, על ההכוונה, התמיכה, הלמידה, על הסבלנות והנדיבות ועל השותפות האמיצה לכל אורך הדרך.

תוכן עניינים

1	מבוא
2	מטרת המחקר
2	שיטת המחקר
2	מבנה הדוח
3	מגבלות המחקר
4	שער ראשון: היבטים מערכתיים של קבלת החלטות נתמכת
5	1. הליך המינוי
19	2. רישום ומעקב אחר צווי מינוי
19	3. תפקיד הממונה על קבלת החלטות נתמכת ביחידה לפיקוח על אפוטרוכפסים וחלופות לאפוטרוכפסות, האפוטרוכפוס הכללי
21	שער שני: תמיכה מיטבית ופרקטיקות של תמיכה
22	1. תמיכה מיטבית
24	2. פרקטיקות של תמיכה
26	שער שלישי: הגנות ופיקוח
30	שער רביעי: שאלות עקרוניות, אתיות ומעשיות
31	1. הזכות להסתכן והזכות לקבל החלטה מוטעית
32	2. גבולות התמיכה
33	3. סוגיות עקרוניות, אתיות ומעשיות נוספות
35	סיכום והמלצות
36	עוד פרסומים של המכון בנושא
37	מקורות
38	נספח א: חקרי מקרה נבחרים

"ואתה צריך להיות כלי בשביל האחר..."

"להיות שם בשביל האדם עצמו"

(תומכת החלטות)

מבוא

בשנת 2016 קיבלה הכנסת תיקון [לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962](#) (להלן: החוק), המדגיש את הצורך לשמור על האוטונומיה של האדם ולפעול על פי רצונו, ומכיר בקבלת החלטות נתמכת כחלופה לאפוטרופסות המאפשרת זאת.

קבלת החלטות נתמכת היא הסדר רשמי (או הסכם²) בין שני אנשים או יותר, המאפשר לאדם עם מוגבלות המתקשה בקבלת החלטות בענייניו או בהבנת מידע אך מסוגל לקבל החלטות עם עזרה ותמיכה מתאימים (מקבל ההחלטה), להיעזר באדם אחר (תומך) לצורך קבלת החלטה בעניינים כספיים, אישיים, רפואיים או לצורך הבנת מידע. תומך החלטות (להלן: תומך) יכול להיות תומך-קרוב – בן משפחה או אדם מסביבתו הקרובה של מקבל ההחלטות; תומך-מתנדב – אדם המתמנה לתפקידו ומבצע אותו בהתנדבות; או תומך-מקצועי – מי שעבר קורס הכשרה רשמי, רשום במאגר התומכים-המקצועיים באתר האפוטרופוס הכללי (כפי שיפורט בהמשך) ומקבל שכר עבור עבודת התמיכה.

בעקבות התיקון לחוק אייש האפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים תפקיד של ממונה על קבלת החלטות נתמכת אשר היא חלק מן היחידה לפיקוח על אפוטרופסים וחלופות אפוטרופסות. החוק קובע כי שר המשפטים, בהסכמת שר הרווחה והביטחון החברתי ושר האוצר, בהתייעצות עם שר הבריאות ובאישור ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת, רשאי לקבוע הוראות נוספות לעניין תפקידיו וסמכויותיו של תומך בקבלת החלטות. עד להתקנת התקנות, אשר נכון לזמן כתיבת מסמך זה (דצמבר, 2021) לא הושלמו, פרסם האפוטרופוס הכללי נוהל זמני המסדיר את הליך המינוי של תומך בקבלת החלטות ואת תפקידיו (האפוטרופוס הכללי, 26 יוני, 2018; האפוטרופוס הכללי, 27 אוקטובר, 2019).

המחקר המוצג בדוח זה נעשה בהזמנת היחידה לפיקוח על אפוטרופסים וחלופות אפוטרופסות באפוטרופוס הכללי שבמשרד המשפטים וג'וינט ישראל מעבר למגבלות, והוא בוצע בשנים 2020-2021. קדמה למחקר סקירה בין-לאומית על הסדרי קבלת החלטות נתמכת במדינות נבחרות ובתוכניות פיילוט נבחרות בעולם (רימון-גרינשפן ואח', 2020).

¹ התיקון לחוק המכיר בהסדר של קבלת החלטות נתמכת נכנס לתוקף באפריל 2018.

² כיום תומך החלטות מתמנה באמצעות צו מינוי מבית משפט. במדינות אחרות הסדרי תמיכה יכולים להעשות גם בהסכם. בעת עריכת מחקר זה לא הייתה אפשרות מוצעת של הסדרי תמיכה במסלול הסכמי, אלא במסלול מינוי בצו בית משפט בלבד. אפשרות עריכת הסדרי תמיכה במסלול הסכמי מוצעת כיום רק במסגרת [תוכנית פיילוט](#) בנושא תמיכה בקבלת החלטות מטעם ג'וינט ישראל מעבר למגבלות ובשיתוף האפוטרופוס הכללי. למידע נוסף על הסדרי תמיכה הנעשים בהסכם במדינות שונות ובתוכניות פיילוט בעולם ראו: רימון-גרינשפן ואח', 2020.

מטרת המחקר

לסייע לאפוטרופוס הכללי שבמשרד המשפטים לשפר את הנהלים והפרקטיקה של קבלת החלטות נתמכת בישראל.

למחקר ארבע מטרות משנה:

- לבחון את אופן יישום הנהל הזמני של האפוטרופוס הכללי המסדיר את הליך המינוי של תומך בקבלת החלטות ולהציע המלצות לעדכון במידת הצורך
- לבחון את ההתנהלות בפועל של הסדרי תמיכה ולמפות פרקטיקות תמיכה
- להגדיר מהי קבלת החלטות נתמכת מיטבית
- למפות ולהמשיג מנגנונים ופרקטיקות של הגנות ופיקוח על הסדרי תמיכה

שיטת המחקר

- **ראיונות חצי מובנים** עם אנשי מקצוע העוסקים בתחום של קבלת החלטות נתמכת בישראל. ראיונו אנשי מקצוע ממשרד המשפטים ומן האפוטרופוס הכללי, ממשרד הרווחה והביטחון חברתי (להלן: משרד הרווחה) ומן הסיוע המשפטי, עו"ס לסדרי דין ועו"ס נוספים מן המחלקות לשירותים חברתיים. כמו כן ראיונו נציגים מארגוני החברה האזרחית. סך הכול נערכו 17 ראיונות. הראיונות נערכו בין דצמבר 2020 לאפריל 2021.
- **15 חקרי מקרה** של קבלת החלטות נתמכת. בתשעה מקרים ראיונו מקבל החלטות, התומך וגורם נוסף שיכול לספר על התנהלות התמיכה (גורם שלישי, כגון עו"ס לסדרי דין, עו"ס נוספים מן המחלקות לשירותים חברתיים או עורך דין); בארבעה מקרים ראיונו רק התומך; ובשני מקרים ראיונו מקבל החלטות והתומך. סך הכול נערכו 35 ראיונות אישיים חצי מובנים במסגרת חקרי המקרה. הראיונות נערכו בין דצמבר 2020 לאפריל 2021.

מבנה הדוח

בדוח ארבעה שערים. השער הראשון עוסק בהיבטים מערכתיים של קבלת החלטות נתמכת: הליך המינוי והמלצות לייעולו, רישום ומעקב אחר צווי המינוי ותפקיד הממונה על קבלת החלטות; השער השני עוסק בתמיכה מיטבית וממפה פרקטיקות של תמיכה; השער השלישי עוסק במנגנונים ובפרקטיקות של הגנות ופיקוח על הסדרי תמיכה; והשער הרביעי עוסק בשאלות עקרוניות, אתיות ומעשיות נוספות הנוגעות ליישום ולפרקטיקה של קבלת החלטות נתמכת. בנספח מוצגים תיאורי חקרי מקרה נבחרים.

מגבלות המחקר

המחקר הנוכחי מלווה את תהליך יישום החוק כמעט מראשיתו. מטבע הדברים, במהלך תקופת ביצוע המחקר היבטים שונים של קבלת החלטות נתמכת התפתחו, השתנו, יש שהתמסדו, וכולם השפיעו על יישומה. למשל, חלו שינויים במונחים שבשימוש, נכתב הסדר התנהלות במסגרת הסדרי תמיכה עם הבנקים, התקיימו קורסים לתומכים-מקצועיים והוקם מאגר לתומכים מקצועיים באפוטרופוס הכללי. אף על פי שהמחקר הנוכחי היה מוגבל ביכולתו להתייחס לכל השינויים שהתרחשו במהלכו, הממצאים שעלו ממנו וההמלצות שניתנות במסגרתו עדיין רלוונטיים להבנת אופן יישומה של קבלת החלטות נתמכת בישראל ולהמשך עיצובן ומיסודן של המדיניות והפרקטיקה שלה.

שער ראשון:
היבטים מערכתיים
של קבלת החלטות נתמכת

1. הליך המינוי

הליך המינוי לקבלת החלטות נתמכת (להלן גם: הסדר תמיכה) הוסדר בחוק, בסעיף 67 ב' לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962, שנוסף במסגרת תיקון מס' 18 לחוק שאושר בשנת 2016 ונכנס לתוקף לעניין סעיף זה בשנת 2018. מלבד הוראות החוק, הנושא מוסדר כיום במסגרת נוהל זמני שפרסם האפוטרופוס הכללי (האפוטרופוס הכללי, 26 יוני, 2018); האפוטרופוס הכללי, 27 אוקטובר, 2019), עד להתקנת תקנות בנושא ופרסומן. מינוי זה נועד לאנשים עם מוגבלות ולזקנים המתקשים בניהול ענייניהם (למשל בשל מחלות דמנציה ואחרות).

כיום הליך המינוי כולל את השלבים האלה: פגישת מידע מקדימה להגשת הבקשה, מילוי טפסים והגשתם לבית המשפט, בקשה של השופט לקבלת חוות דעת של היועץ המשפטי של משרד הרווחה, כתיבת תסקיר על ידי עו"ס לסדרי דין, דיון בבית המשפט, שליחת צו מינוי לתומך החלטות בדואר לכל הצדדים בהליך ופגישת הדרכה ותיקוף הצו המותנה בקיומה (כפי שיפורט בהמשך, פגישות ההדרכה מיועדות בעיקר לתומכים-קרובים).

מצב אחד שבו אנשים שוקלים לבצע הסדרים של קבלת החלטות נתמכת הוא במקרה של צעירים עם מוגבלות, בשלב המעבר לבגרות וכחלופה לאפוטרופסות אשר בעבר הייתה האפשרות הרווחת. מצבים נוספים המעוררים התעניינות בהסדר של קבלת החלטות נתמכת הם כאשר אנשים מבקשים לבטל מינוי של אפוטרופוס עליהם, כאשר מבקשים למנות לאדם אפוטרופוס והוא מתנגד לכך או במצבים שבהם עו"ס לסדרי דין ממליץ בעת כתיבת התסקיר לעניין אפוטרופסות על מינוי תומך כחלופה לאפוטרופסות, זאת במסגרת החובה המוטלת היום במסגרת סעיף 33א(3) לחוק ולפיה על בתי המשפט לבחון אם אפשר להשיג את המטרה שלשמה נדרש מינוי אפוטרופוס בדרך המגבילה פחות את זכויותיו, חירותו ועצמאותו של האדם, לרבות בדרך של מינוי תומך בקבלת החלטות. אם מצא בית המשפט שתמיכה אינה מתאימה עבור אותו אדם ויש למנות לו אפוטרופוס, על בית המשפט לפרט בנימוק למינוי את השיקולים ששקל בטרם החליט על המינוי.

ממצאי המחקר העלו כי לרוב הליך המינוי מתנהל באופן דומה באזורים שונים בישראל, אם כי בבתי המשפט בתל אביב ובמרכז לעיתים התסקיר נכתב לאחר מתן צו מינוי זמני לתומך החלטות, ולא לפניו, כפי שמצוין בנהל, בשל העומס הרב המוטל על עו"ס לסדרי דין באזורים אלו.

1.1 פגישות מידע

הממונה על קבלת החלטות נתמכת באפוטרופוס הכללי ונציגים נוספים מן האפוטרופוס הכללי מקיימים פגישות מידע למי שמתעניינים בנושא קבלת החלטות נתמכת עבור עצמם או עבור אדם אחר. פגישות אלו מתקיימות עם מקבל החלטות המיועד ולרוב גם עם התומכים המיועדים (או עם קרובים אחרים), לפני הפנייה לבית המשפט. בתחילת שנת 2020 החלה לפעול תוכנית

פיילוט בנושא קבלת החלטות נתמכת מטעם ג'וינט ישראל מעבר למגבלות³ (להלן: תוכנית הפיילוט) ובשיתוף האפוטרופוס הכללי. פגישות המידע מבוצעות גם על ידי מפעילי תוכנית הפיילוט, מעמותות [מוזאיקה ומרווה](#). פגישות המידע נמשכות בממוצע 45 דקות עד שעה ונערכות במשרדי האפוטרופוס הכללי או בתקשורת מקוונת (למשל בזום). הפגישות נערכות לעיתים במקומות שונים בארץ כדי להנגישן לציבור ככל האפשר.

מטרת פגישות המידע היא לאפשר למתעניינים בנושא לקבל מידע מהימן, עדכני ומקיף על הכלי המשפטי של קבלת החלטות נתמכת. בפגישה ניתן לרוב הסבר כללי על השינוי שחל בחוק, הסבר על ההבדל בין קבלת החלטות נתמכת ובין אפוטרופוסות, מידע על אפשרויות המינוי השונות, על תחומים שעליהם המינוי יכול לחול ועל הגבלות שאפשר לבקש בהליך המינוי. זאת על פי צורכיהם האישיים של המתעניינים בהסדר.

חשוב להדגיש כי מטרת הפגישות אינה לייעץ למתעניינים בנוגע להתאמה של כלי התמיכה עבורם או להמליץ על כלים משפטיים אחרים. מטרתה היא להנגיש עבור האדם את כל המידע הרלוונטי לעניין התמיכה. במהלך הפגישה מעביר הפגישה מסייע לפונים לברר ולהבין עם אילו אתגרים האדם מתמודד ומהי התמיכה הנדרשת לו, כדי שיוכלו לקבל את ההחלטה המותאמת עבורו.

בפגישת המידע מודגש כי האדם הוא זה שצריך לרצות, להחליט ולהסכים להסדר של קבלת החלטות נתמכת והוא יכול גם לבקש לבטל אותו אם ירצה בכך. בפגישה האדם מקבל הסבר ומידע על מה עליו לעשות אם ייתקל בקשיים עם התומך ומה עליו לעשות כדי להפסיק את התמיכה אם ירצה בכך, על כך שאפשר להתאים את המינוי ואת תחולתו לפי צרכיו, ועל האפשרות להשתמש בכלים משפטיים שונים נוסף על מינוי התמיכה כדי לשמר את האוטונומיה שלו ומנגד לצמצם את הסיכונים הטמונים בכך (למשל על ידי החלת הגבלות כלכליות מסוימות בד בבד עם מינוי התמיכה).

בפגישה נמסר גם הסבר מפורט על הליך המינוי, ובכלל זה כיצד מגישים בקשת מינוי לבית המשפט, כיצד משיגים טופסי בקשה מקוונים, על מה יש לשים דגש במילוי הטפסים, כיצד מתנהל ההליך בבית המשפט ומה יש לעשות לאחר קבלת צו המינוי.

בתום הפגישה, מי שמבקשים להמשיך בהליך המינוי מקבלים אישור מן האפוטרופוס הכללי על קיומה. כאמור, אישור זה הוא חלק בלתי נפרד מהליך הבקשה, לפי הנוהל הזמני שפרסם האפוטרופוס הכללי.

יש לציין שעל אף האמור לעיל, לא כל מי שקיבל מינוי תמיכה השתתף בפגישת מידע מקדימה. למשל, במינויים שלא התחילו כבקשת מינוי של תומך החלטות, אלא של מינוי אפוטרופוס. במקרים כאלו, לעיתים העו"ס לסדרי דין מבקש מבית המשפט לחייב את מקבלי החלטות ותומכיהם להשתתף בפגישת מידע לפני המשך ההליך, ולעיתים בית המשפט יזום זאת בעצמו. זאת מתוך הבנה שעל האדם והתומכים המיועדים לו לבחון לעומק אם הסדר תמיכה הוא ההסדר שנכון ומתאים להם ואם הם אכן מעוניינים בו בעצמם. כאמור, פגישות המידע נותנות מענה לשאלות אלה.

³ לפרטים נוספים על תוכנית הפיילוט לקבלת החלטות נתמכת של ג'וינט ישראל מעבר למגבלות ראו: <https://www.thejoint.org.il/challenges/disabilities/decision-making>

חשיבות פגישות המידע

גורמי מקצוע שונים שרואיינו העידו על החשיבות הרבה של פגישות המידע ברמה המעשית וציינו כי יש להן חשיבות גם בהיבטים של הגנות ופיקוח:

- פגישות המידע מסייעות לבחון לעומק את ההתאמה של הסדר תמיכה לצרכים ולרצונות הן של מבקשי מינוי התמיכה הן של התומכים המיועדים. ואכן יש מי שאינם ממשיכים את ההליך בעקבות הפגישה והמידע הנמסר בה.
- כיוון שהליכים משפטיים יכולים להוות נטל כספי או רגשי, הן עבור מבקשי מינוי התמיכה הן עבור התומכים המיועדים, זוהי הזדמנות יוצאת דופן לבחון את התאמתו של הכלי המשפטי עבורם עוד לפני שהם נוקטים צעדים רשמיים כלשהם הכרוכים בנטל בירוקרטי ובתשלום כספי (אגרה להגשת הבקשה, תשלום לעו"ד עבור אישור חתימה על תצהיר, ולעיתים, אם הם בוחרים בכך, אזי גם עבור ייצוגם).
- פגישות המידע מאפשרות לאנשים לבחון את התאמת הכלי המשפטי עבורם כשירות ציבורי ללא עלות, בעוד ייעוץ דומה מטעם עו"ד פרטי כרוך בעלות גבוהה עבורם. יש לזכור שעבור אנשים רבים עם מוגבלות, הוצאה כספית כזו היא מעבר ליכולת הכלכלית שלהם ויכולה להוות חסם להגשת הבקשה.
- פגישות המידע מנגישות את ההליך לפונים ומסייעות להם לצלוח את ההליך הבירוקרטי של המינוי בזכות המידע הנמסר. לדבר חשיבות רבה נוכח העובדה שהפונים הם לרוב אנשים עם מוגבלות או אנשים זקנים.
- פגישות המידע עשויות לחסוך עלויות רבות למדינה. כל השתתפות בהליך משפטי טומנת בחובה עלויות עבור המדינה, וכאמור, גם עבור היחיד. אנשי מקצוע שרואיינו ציינו כי יש מי שבחרים בתום הפגישה לא להמשיך בהליך המינוי משום שהם מוצאים אותו לא מתאים עבורם.

המלצות

פגישת המידע היא למעשה נקודת המפגש הראשונה בין האדם המעוניין לשקול מינוי, ולעיתים גם התומך המיועד, ובין גורמים רשמיים כלשהם מטעם המדינה בנוגע לקבלת החלטות נתמכת. במקרים שבהם עולה חשש כבד לניצול או לפגיעה אפשריים באדם, על גורמים אלו להתריע על כך בפני בעל תפקיד מתאים שאותו יש לקבוע.

כאמור, ערכן של פגישות המידע ליחיד המבקש לבחון מינוי תמיכה ולתומכים מיועדים הוא רב, וכפועל יוצא ערכן רב גם למדינה משום שיש ביכולתן לחסוך עלויות. על כן מומלץ להבנות את הפרקטיקה של עריכת הפגישות ולהכשיר אנשי מקצוע מתאימים. מומלץ גם לחייב את כל המתעניינים בהסדר תמיכה להשתתף בפגישת מידע בתחילת הליך המינוי.

1.2 טופסי בקשה למינוי תומך

טופסי בקשה למינוי תומך בקבלת החלטות זמינים באתר האינטרנט של האפוטרופוס הכללי. את הבקשה צריך להגיש האדם המבקש את התמיכה אולם אפשר להגיש בקשה בשמו ובאישורו. בפועל מי שמסייע לאדם במילוי הבקשה הוא התומך המיועד לו או אדם אחר מטעמו (למשל, במסגרת תוכנית הפיילוט רכזי התוכנית יכולים לתת הסברים וסיוע במילוי הטפסים), אבל בכל מקרה על האדם המבקש לחתום על טופסי הבקשה וכן על תצהיר בנוכחות עו"ד המאשר שאכן הוא זה שהגיש את בקשת התמיכה. את הטפסים יש לשלוח למזכירות בתי המשפט בצירוף אגרה ובצירוף אישור על קיום פגישת המידע, כפי שפורט לעיל. עלות האגרה עומדת כיום (דצמבר, 2021) על 484 ₪ (ייתכן שתוכחת בעתיד ל-270 ₪).

מן הראיונות עם אנשי מקצוע ומחקרי המקרה עלה כי הטפסים והליך הגשת הבקשה לעיתים מורכבים מאוד הן עבור מבקשי מינוי התמיכה, הן עבור התומכים המיועדים והן עבור אנשי מקצוע המלווים אותם בהליך ואינם משפטנים.

המלצות

1. מאחר שהליך הבקשה, על כל שלביו, הוא מורכב, יש לחשוב כיצד אפשר לפשט אותו ולהנגיש אותו. למשל, על הטפסים להיות נגישים, ובמיוחד נגישים קוגניטיבית.
2. יש לשקול למנות גורם רשמי באפוטרופוס הכללי אשר תפקידו יהיה לסייע לאדם במילוי הטפסים ולהנגיש אותם ואת ההליך בעבורו.

1.3 תסקירים

חשיבות התסקיר

נכון להיום, הליך המינוי כולל, כאמור, תסקיר שכותב עו"ס לסדרי דין ומוגש לבית המשפט עם המלצה על התאמת מבקש התמיכה להסדר תמיכה ועל התאמת התומך המיועד לו, אם יש כזה. לעיתים התסקירים נכתבים במסגרת בקשת מינוי תמיכה, לעיתים במסגרת בקשה להסרת אפוטרופסות ולעיתים במסגרת בקשה למינוי אפוטרופסות, כאשר העו"ס לסדרי דין ממליץ על מינוי תמיכה במקום אפוטרופסות. הדעה הרווחת היא שלתסקירים השפעה רבה, ולפעמים מכרעת, על החלטת בית המשפט לאשר או לדחות את בקשת מינוי התמיכה.

סעיף 33א' בתיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות התשע"ז-2016 קובע שעל בית המשפט לשקול חלופות מגבילות כחות, למשל קבלת החלטות נתמכת, לפני מינוי אפוטרופוס לאדם. על פי הוראת החוק הזו, ובעקבות שני הליכים שנערכו בה בעת בשנים 2016-2017 – האחד, כתיבת נוהל זמני בהובלת האפוטרופוס הכללי ובשיתוף צוות בין-משרדי משרד המשפטים, ממשרד הרווחה ומשרד הבריאות וכן נציגים מארגוני החברה האזרחית: ארגוני זכויות, פעילי זכויות, ארגוני שירותים וכיו"ב, והאחר, כתיבת פורמט לתסקיר ייעודי להמלצה לבית משפט על מינוי תמיכה שאותו ביצע משרד הרווחה בשיתוף נציגות של האפוטרופוס הכללי – עו"ס לסדרי דין מונחים כיום לבחון בכל כתיבת תסקיר אפוטרופסות אם האפוטרופסות היא הכרחית או

אם אפשר למצוא חלופה מגבילה פחות, למשל קבלת החלטות נתמכת. אם הם לא מוצאים חלופה כזו עליהם לנמק למה בכל זאת לדעתם אפוטרוכסות היא ההסדר המתאים ביותר לאדם.

מן הראיונות שנערכו במסגרת חקרי המקרה עלה שלעו"ס במחלקות לשירותים חברתיים, ובפרט לעו"ס לסדרי דין, חשיבות רבה לקידום השימוש בכלי של קבלת החלטות נתמכת. עובדים סוציאליים המודעים לאפשרות זו יכולים להציע אותה למקבלי שירות בכלל ולפונים בבקשות מינוי אפוטרוכסות בפרט או להציג עמדה זו בהליך בפני בית המשפט. מנגד, לעיתים הם כלל אינם מודעים לאפשרות של קבלת החלטות נתמכת, ועובדה זו מקשה על קידום בקשת הליך המינוי.

תוכן התסקיר והליך כתיבתו

התסקיר עוסק ביכולת של האדם המבקש תמיכה לקבל החלטות בנושאים שעבורם הוא מבקש את התמיכה. נוסף על כך, על העו"ס לסדרי דין שכותב את התסקיר להמליץ על אילו תחומים (כלכלי, רפואי או אישי) ועל אילו פעולות נכון שהתמיכה תחול, ובכלל זה אילו פעולות יוסמך התומך לעשות נוסף על קבלת מידע עבור האדם. התסקיר אמור לסקור סקירה מקיפה ככל האפשר את התאמתו של האדם למינוי תמיכה, עליו להתייחס למעגלי התמיכה שלו או להיעדרם ולספק מידע על התומכים הפוטנציאליים ועל היחסים ביניהם ובין האדם (אם יש כאלו). לעיתים העו"ס לסדרי דין פונה לקבלת חוות דעת מקצועית נוספת באשר להתאמת התמיכה, למשל חוות דעת של רופאים.

במקרים שבהם הוגשה בקשה לתמיכה אבל אין תומך פוטנציאלי לאדם בסביבתו הקרובה, על העו"ס לסדרי דין לסייע לאתר תומך מתאים. כיום אפשר לעשות זאת באמצעות רשימת התומכים המקצועיים המצויה באתר של האפוטרוכוס הכללי או בפנייה לרכז התומכים-המתנדבים מטעם תוכנית הפיילוט, אך נכון למועד ביצוע המחקר היה תפקיד זה מוטל על העו"ס לסדרי דין.

היבטים מערכתיים הנוגעים לתסקיר

עבור מערכת המשפט התסקיר הוא הזדמנות לבחון לעומק ובהרחבה את האדם המבקש מינוי תמיכה, את רצונותיו ואת צרכיו בהקשר של קבלת החלטות נתמכת, בחינה שבית המשפט מתקשה לבצע באופן מעמיק במהלך הדיון בבית המשפט. ויותר מכך, וכפי שנזכר לעיל, לעיתים קרובות מבקש מינוי התמיכה אינו מופיע בפני בית המשפט. במקרה כזה תסקיר מעמיק מקבל משנה חשיבות.

כמו כן התסקיר מאפשר לבחון את המבקש להתמנות לתומך בקבלת החלטות ולהעריך את מידת התאמתו לתפקיד. כיוון שהתומך בדרך כלל אינו מופיע בפני בית המשפט במסגרת ההליך, לתסקיר תפקיד חשוב הן בבחינת התומך המיועד, מניעיו, התאמתו לתפקיד וטיב מערכת היחסים שלו עם מבקש התמיכה הן כאמצעי הגנה 'רך'. מנגד, הריאיון שהוא עורך עם העו"ס לסדרי דין לצורך כתיבת התסקיר מאפשר גם לתומך המיועד עצמו להבין לעומק את תפקיד התמיכה ואת דרישותיו ולבחון אם הוא אכן מעוניין לקבל על עצמו את האחריות הכרוכה במילוי התפקיד.

למרות חשיבות התסקיר להליך המינוי, וכפי שצוין לעיל, לעיתים הליך המינוי מתעכב מאוד, ויש שרואים בשלב עריכת התסקיר צוואר בקבוק הגורם לכך. זאת הן בשל עומס העבודה של העו"ס לסדרי דין בתחום קבלת החלטות ובתחומים אחרים הן בשל העובדה שהם ממלאים תפקיד זה רק במשרה חלקית.

הגנות ופיקוח

כיוון שלשם כתיבת התסקיר על עו"ס לסדרי דין לערוך בירור מקיף על האדם המבקש מינוי תמיכה ועל המבקשים לשמש לו תומכים, התסקיר יכול לשמש מנגנון הגנה על האדם מפני ניצול אפשרי. במיוחד נכון הדבר כאשר מדובר על תומכים-מתנדבים או תומכים-מקצועיים, אך גם במקרה של תומכים-קרובים. זאת אף על פי שנערכת בדיקה מקיפה על המתנדבים לשמש תומכים על ידי רכזי המתנדבים בשתי עמותות המפעילות את הפיילוט (מרווה ומוזאיקה).

המלצות

1. יש לבחון כיצד אפשר לייעל ולזרז את הליך עריכת התסקיר. למשל, לבחון אם אפשר להוסיף תקנים של עו"ס לסדרי דין לכתיבת תסקיר לתמיכה.
2. מומלץ לבחון אם יש מקרים שבהם אפשר לוותר על כתיבת תסקיר. למשל במקרים שבהם האדם המבקש מינוי תמיכה מופיע בבית המשפט במסגרת הליך המינוי.
3. במקרים שבהם על העו"ס לסדרי דין למצוא תומך עבור האדם המבקש מינוי תמיכה, יש לוודא שיש להם את ההכשרה המתאימה להבין מי מתאים לשמש תומך (למשל, במסגרת קורס ההכשרה לעו"ס לסדרי דין) ולוודא אם יש ברשותם המשאבים המתאימים לחפש תומכים מתאימים. במסגרת תוכנית הפיילוט אפשר לפנות לרכז המתנדבים לסייע באיתור תומך מתאים. יש לוודא שהעו"ס לסדרי דין מודעים לאפשרות זאת ומכירים אותה, לתכנן כיצד הדבר יעשה בתום תוכנית הפיילוט ולשקול אם יש צורך ליצור תשתית כזו גם בהמשך ובאופן בר-קיימה. ולבסוף, יש לוודא שהעו"ס לסדרי דין מכירים את מאגר התומכים-המקצועיים הרשומים באפוטרופוס הכללי ויודעים כיצד אפשר להשתמש בו.

1.4 הימשכות ההליך

לעיתים קרובות הליך המינוי מתמשך זמן רב ולא סביר, בין שישה חודשים לשנה. על כך העידו אנשי מקצוע שרואיינו וכאמור ציינו כי שלב כתיבת התסקירים מהווה צוואר בקבוק בהליך המינוי וגורם מרכזי לעיכובים. גורם אפשרי נוסף שעלול לעכב את הליך המינוי הוא קביעת מועדי דיון רחוקים זה מזה הנובעת מן העומס המוטל על בתי המשפט. במקרים שבהם מדובר בצרכים דחופים של האדם המבקש מינוי תמיכה, פרקי זמן אלו אינם מאפשרים לו לקבל את העזרה שלה הוא זקוק בתוך פרק זמן סביר. על כן יש לשקול אם אפשר לזרז הליכים אלו במקרים דחופים.

1.5 הופעת מבקש התמיכה והופעת התומך המיועד בבית המשפט

הופעת מבקש מינוי התמיכה בבית המשפט

מגיש הבקשה יכול לסמן בטופסי הבקשה אם הוא מעוניין להופיע בבית המשפט או שאינו מעוניין בכך. בפועל, הרוב המכריע של מבקשי מינוי התמיכה בוחרים שלא להופיע בבית המשפט במסגרת הליך המינוי.

העובדה שאפשר לבחור שלא להופיע בבית המשפט יכולה להקל, למשל, על המתקשים בניידות או החוששים ממעמד בית המשפט. מנגד, יש חשיבות להופעת מבקש מינוי התמיכה בבית המשפט כדי לתת לו הזדמנות להשתתף בדיון הנערך בעניינו ולשתף את בית המשפט ברצונותיו, בצרכיו ובבקשותיו. עבור בית המשפט זו הזדמנות לבחון בחינה בלתי אמצעית את המידה שבה המינוי מתאים למבקש המינוי. כאשר בקשה למינוי תומך עולה במסגרת דיון על מינוי אפוטרופסות (ובמילים אחרות, כאשר יש ערעור על מסוגלותו של האדם לקבל החלטות בעניינו) יש חשיבות גדולה אף יותר להופעת האדם בפני בית המשפט, וכן כאשר יש פער גדול בין רצונו ובקשתו של האדם ובין חוות הדעת המקצועית.

יש מקרים שבהם הופעת מבקש מינוי התמיכה בבית המשפט יכולה לייצר את ביצוע התסקיר משום שבית המשפט יכול לשמוע אותו ולהתרשם ממנו ישירות וכך גם מן התומך המיועד. בהקשר זה חשוב לציין שהסיוע המשפטי פעמים רבות מעניק ייצוג משפטי למבקשי מינוי התמיכה (מלכתחילה) או למגישים בקשה להסרת מינוי אפוטרופסות ובמקומה בקשה למינוי תומך.

המלצות

בעת הסגרים ומגבלות התנועה שהוטלו בשל מגפת הקורונה גבר השימוש בתקשורת מקוונת (זום) גם בהליכים משפטיים. ייתכן שיש מקום להרחיב את השימוש בתקשורת כזו גם בהליכים של מינוי תמיכה. עם זאת יש לבחון לעומק את הנושא ואת החסמים האפשריים בתקשורת ובהבנה של אנשים עם מוגבלות כאשר ההשתתפות בהליך משפטי נסמכת על תקשורת מקוונת ולבדוק אם היא מועילה לאנשים עם מוגבלות או, לחלופין, מייצרת חסם בתקשורת.

הופעת התומך המיועד בבית המשפט

לעיתים קרובות, התומך בקבלת החלטות המיועד, להבדיל ממבקש מינוי התמיכה, אינו צד בהליך. על פי חוק אין לו מעמד בבית המשפט וככזה הוא אינו נדרש ואינו מוזמן להופיע בבית המשפט. בהמשך לכך הוא אף אינו נדרש בדרך כלל לתת את הסכמתו לקבלת המינוי.

את ההתאמה לתפקיד התומך אמור לבחון העו"ס לסדרי דין במסגרת הליך כתיבת התסקיר וכשלב מקדים לדיון בבית המשפט. הדבר נכון גם כאשר הבקשה היא לחידוש המינוי. כלומר, תומכים-מתנדבים אינם מעורבים בהליך בבית המשפט. כך קרה שתומכים-מתנדבים ותומכים-מקצועיים קיבלו צו מינוי בדואר מבלי שהופיעו בבית משפט ומבלי שידעו מראש על מה חל הצו ולכמה זמן נקבע, אף על פי שהם מחויבים לו בפסיקת בית המשפט.

המלצות

כיוון שהתומך המיועד מחויב לצו המינוי, יש לשקול לאפשר לו להופיע בבית המשפט בדיון על המינוי. כך גם הוא יוכל להשמיע את רצונו והעדפותיו, למשל לבקש להתמנות לשנה בלבד ולא לתקופה ממושכת יותר, או למצער לאפשר לו לקבל מידע ומסמכים על ההליך המשפטי ולהביע את עמדתו בפני בית המשפט, אם ירצה בכך.

1.6 צווי מינוי ופגישות הדרכה

”... אתה מקבל צו עם איזו חותמת צהובה כזאת, במקרה הטוב זה צהוב, בפניה כזה למעלה, בפניה כתוב 'אושר על ידי בית משפט' או 'ניתן מטעם'. כאילו מה אנשים אמורים לעשות עם הדבר הזה, איך הם אמורים להבין את זה? איך צד שלישי אמור להבין את זה?...” (תומכת בקבלת החלטות)

”... כשהצווים מגיעים ולא כתוב הרבה, לא כתוב מה התנאים... כאילו זה לא מספיק צו עם בשר, זה לא מספיק כתוב ברור בשביל שזה יהיה כלי שאנחנו עושים את זה, בשביל שזה יהיה שימושי בעת הצורך. לא שהרבה צריך, אבל נגיד אתה הולך לבנק...” (תומכת בקבלת החלטות)

צווי מינוי

צו המינוי נשלח לצדדים וממנה את התומכים לתפקידם. הצו מגדיר את מקבלי המינוי, את העניינים שלגביהם חל המינוי, את תחולתו וכן מספק הוראות נוספות הנוגעות לתמיכה. לעיתים הצו מוגדר מראש לתקופה זמנית ולעיתים הוא קבוע. צווי המינוי ניתנים לרוב למשך שנה, ובסיומה יש להגיש בקשה להארכת המינוי. יש מקרים שבהם בצו עצמו מובאות הנחיות בנוגע לחידוש. הצווים, כפי שהם מנוסחים וניתנים כיום, הם ברוב המקרים קצרים, לקוניים ואין בהם דברי הסבר לתומך ולמקבל ההחלטות בנוגע לדרך שבה עליהם לנהוג. נוסף על כך הם אינם מונגשים קוגניטיבית. על התומך, שלא נכח בדיונים בבית המשפט, ועל מקבל ההחלטות (שלרוב אינו נוכח בדיונים בבית המשפט) להבין מן הצו את תחולתו. נוסף על כך, כיוון שהצו לא מפורט, גורמים שלישיים מתקשים לכבד אותו. הדבר יוצר עומס בירוקרטי נוסף על מקבלי ההחלטות ועל התומכים בבואם לבצע פעולות שונות, לקבל מידע מגורמים שלישיים (למשל, בנקים או קופות חולים), לממש זכויות או לבצע עסקאות.

הגנות ופיקוח

יש להגדיר את תקופת המינוי עבור תומכים מסוגים שונים. במיוחד יש לקצוב אותה מראש עבור תומכים-מתנדבים ותומכים-מקצועיים. תומכים-קרובים אפשר למנות לתקופה ארוכה יותר או לתקופה קבועה. היתרון בהקצבת תוקפו של צו המינוי הוא שתהליך החידוש הוא הזדמנות לבחון מחדש את יחסי התמיכה על ידי גורם רשמי.

פגישות הדרכה

אלו הן פגישות שעורך נציג מן היחידה לפיקוח על אפוטרופסים וחלופות לאפוטרופסות באפוטרופוס הכללי אשר הוכשר לכך. פגישות ההדרכה מיועדות לרוב למקבלי החלטות ולתומכים-קרובים ומטרתן היא להסביר הן למקבלי החלטה הן לתומכים-קרובים את הצו – את תוכנו, תחולתו ותוקפו, ולהדריך את התומכים-קרובים באשר לתפקידם ככאלה. כלומר, פגישות ההדרכה ממוקדות בצו המינוי, בתפקיד התומך ובמתן כלים מעשיים ליישום התמיכה.

בהתבסס על הנוהל הזמני של האפוטרופוס הכללי (בהיותו נוהל בלבד הוא אינו מחייב את בתי המשפט, אלא רק ממליץ כיצד עליהם להתנהל), הפרקטיקה הרווחת בקרב חלק מבתי המשפט היא להוציא צו מינוי לתומכים-קרובים לשלושה חודשים בלבד, ובמהלכם מקבל ההחלטות והתומכים (תומכים-קרובים) שמונו לו מחויבים להשתתף בפגישת הדרכה (יש מקרים אחרים, מועטים

יותר, שבהם בתי המשפט מחייבים גם תומכים-מתנדבים להשתתף בפגישות הדרכה). לאחר השתתפות בפגישה כזו, הממונה על קבלת החלטות שולחת אישור על קיום הפגישה למזכירות בתי המשפט, והצו מקבל תוקף לתקופה המלאה שנקצבה לו. יש לציין שלעיתים חובת קיום פגישת ההדרכה אינה ברורה למקבלי הצו (מקבלי החלטות או תומכיהם), ולעיתים היא מתגלה במקרה בעת שהם מבקשים לעשות שימוש בצו ומגלים שתוקפו פג בשל אי-קיום פגישת הדרכה.

חשיבות פגישות ההדרכה

לפגישות ההדרכה, בדומה לפגישות המידע, חשיבות רבה עבור מקבל החלטות ועבור התומך. מבחינת האפוסטרופוס הכללי, הצורך בעריכתן עלה בשל הסיבות האלה:

- הצווים, מעצם היותם כלי משפטי, אינם נגישים לחלק ממקבלי החלטות אשר זקוקים להנגשה בפועל (למשל, פישוט לשוני) או לבני משפחה או תומכים שזקוקים אף הם להסבר על הצו. ההסבר המובא בפגישת ההדרכה מסייע להם בכך.
- יש חשיבות להסבר על תחולת הצו, הן למקבלי החלטות הן לתומכיהם, במיוחד כאשר הוא חל רק על תחומים מסוימים וכשהוא ניתן לצד כלים משפטיים נוספים, כגון הגבלות כלכליות. ההסבר נחוץ גם מאחר שלעיתים הצו מוחל על תחומים נוספים מאלה שצוינו בטופס הבקשה המקורי.
- נוסף להסבר על הצווים ועל מימושם, בפגישת ההדרכה ניתנים הסבר והדרכה על תפקיד התומך באופן כללי ועל כלים מעשיים שעשויים לסייע לו לפעול במסגרת תפקידו.

מאחר שהנוהל של האפוסטרופוס הכללי בדבר קיום פגישת ההדרכה אינו מחייב את בתי המשפט, ובפועל רק חלקם מחייבים זאת, לא כל מגישי הבקשה למינוי תומך מקיימים פגישות מידע ולא כל התומכים-הקרובים שקיבלו צווי מינוי מקיימים פגישות הדרכה. וכאמור, לעיתים מקבלי החלטות והתומכים (קרובים) אינם מודעים לכך שהצו שניתן להם הוא זמני ותוקפו המלא תלוי בקיום פגישת הדרכה ובקבלת אישור על כך ממזכירות בתי המשפט.

בראיונות שנערכו עימם ציינו עו"ס לסדרי דין ואנשי מקצוע נוספים כי לאחר שחלפה תקופה מסוימת ממועד מתן צו המינוי, ולאחר שהצדדים בהסדר התמיכה מתנהלים בו במשך זמן מה, רצוי לקיים פגישות הדרכה לתומכים-קרובים. זאת משום שעל פי ניסיונם, שאלות ואתגרים רבי-חשיבות במסגרת הסדר התמיכה עולים לרוב רק מאוחר יותר ולא סמוך למועד קבלת המינוי.

המלצות

1. מומלץ לחייב את כל מקבלי החלטות ותומכיהם (תומכים-קרובים) המקבלים צו מינוי מבית המשפט לקיים פגישות הדרכה.
2. יש להמשיך לאפשר קיום פגישות הדרכה במוקדים שונים בארץ כדי לוודא את נגישות הפגישות וזמינותן. זאת משום שמסגרת הזמן האפשרית לקיומן, כדי שהצו הזמני יכנס לתוקף, היא כאמור עד שלושה חודשים. מוצע אף לשקול את האפשרות לקיימן באמצעות תקשורת מקוונת.
3. בפגישות ההדרכה יש למסור מידע על ההיבטים האלה: כיצד אפשר להאריך את צו המינוי, היכן אפשר לעשות זאת, כיצד אפשר לבקש לסיים את המינוי לפני פקיעת מועדו בצו ומהי משמעות הדבר, ולמי יכול מקבל החלטה לפנות כאשר הוא נתקל בקשיים עם התומך.

4. יש להציע תבנית קבועה של צו מינוי לשימוש בתי המשפט. על התבנית להיות ברורה ונגישה ועל הצו לפרט את סמכויות התומך ואת תפקידיו, את תחולת הצו, את היקפו ואת תוקפו, וכן להבהיר אם חלות מגבלות נוספות על המינוי. צווים ברורים ומונגשים יסייעו למקבלי ההחלטות ולתומכים גם מול גורמים שלישיים שאינם מכירים את הסטטוס המשפטי של הסדר התמיכה. על הצו להיות בנוי כך שהוא יסייע בעבודת התמיכה ולא יהווה חסם עבורה. באפוטרופוס הכללי החלו תהליך של כתיבת תבנית קבועה לצו מינוי.

1.7 חידוש צו המינוי

חידוש צו המינוי יכול להיעשות בשתי דרכים. בדרך האחת, בית המשפט קובע במסגרת הצו גם את האפשרות לחדשו: בתום תקופת המינוי ייבחן המינוי מחדש וייכתב תסקיר ובו המלצה לבית המשפט אם להמשיך את המינוי או לא, ובית המשפט הוא שיכריע בנושא. בדרך זו חידוש המינוי נעשה במסגרת ההליך המקורי, כלומר הליך אחד, והדבר יכול לחסוך לפחות חלק מן הנטל הבריוקרטי הכרוך בהגשת בקשה חדשה למינוי תומך החלטות, דבר אשר יכול להוות חסם עבור חלק ממקבלי ההחלטות.

דרך נוספת לחידוש צו המינוי, שכיחה יותר, היא מתן הצו לתקופת זמן מוגדרת מראש, למשל לשנה אחת בלבד, ללא ציון אפשרות לחידושו במסגרת אותו ההליך. בתום תקופה זו הצו מתבטל וכדי לחדשו יש להגיש בקשה מחודשת במסגרת הליך שמטרתו להאריך את הצו הקיים. הדבר עשוי להיות כרוך בתשלום אגרה. ממצאי המחקר העידו על אי-בהירות באשר לשאלת תשלום האגרה בעת מצבים של הארכת מינוי קיים שתוקפו עומד להסתיים.

בשתי הדרכים לתומך אין כאמור מעמד בבית המשפט, על פי חוק, ולכן גם אינו מופיע בפניו. בהמשך לכך הוא גם אינו נשאל ואינו נדרש בדרך כלל לתת את הסכמתו בפני בית המשפט להארכת צו המינוי.

הגנות ופיקוח

מועד חידוש המינוי הוא נקודת ציון המאפשרת בחינה מחדש של התאמת המינוי, הן עבור מקבל ההחלטות הן עבור התומך. הוא מאפשר גם בחינה של גורם רשמי (עו"ס לסדרי דין ובית המשפט) את הסדר התמיכה ובכך משמש פרקטיקה של הגנה על מקבל ההחלטות.

המלצות

- יש להבנות הליך פשוט, ברור, נגיש ומזורז לחידוש המינוי. אפשר שבדומה לפגישות המידע ופגישות ההדרכה, יש לחייב את מקבלי ההחלטות ואת ותומכיהם (מכל הסוגים) להשתתף בפגישה עם גורם רשמי כצעד ראשון להגשת הבקשה לחידוש המינוי. אולם ייתכן שהדבר יוסיף נטל בירוקרטי על מקבל ההחלטות ועל תומכיו, ויש להביא גם זאת בחשבון.
- על בית המשפט לוודא את רצונו של מקבל ההחלטות להמשיך לקבל תמיכה ממי שמשמש עבורו תומך. בדומה, על בית המשפט לוודא את רצונו של התומך להמשיך ולשמש בתפקידו, בייחוד כאשר מדובר בתומך-מתנדב, אם כי הדבר נכון גם עבור תומך-מקצועי ותומך-קרוב.

3. יש להבנות הליך לחידוש המינוי אשר יהיה נגיש וקל ולאפשר במקרים מסוימים הקלות נוספות, למשל במקרה שמצבו של האדם הוא קבוע ותומכיו הם תומכים-קרובים אשר נמצא כי הם תומכים מיטיבים.
4. יש לבחון מהי תקופת המינוי הנכונה עבור תומכים מסוגים שונים. למשל, עבור תומכים-מתנדבים תקופה של יותר משנה עלולה להיות ארוכה מדי.
5. הקצבת תוקפו של צו המינוי מראש יכולה למנוע את סגירת תיק הבקשה המקורי ולייתר פתיחת תיק חדש במסגרת הליך בקשה חדש. בכך היא יכולה לחסוך לפחות חלק מן הנטל הבירוקרטי והכספי הכרוך בהגשת בקשה חדשה למינוי תומך, נטל אשר יכול להוות חסם עבור חלק ממקבלי ההחלטות.

1.8 סיום המינוי

כיום אין הליך מובנה או טופס מסודר להגשת בקשה לסיום מינוי תומך, והתהליך אינו ברור לא למקבלי החלטות ולא לתומכים. כדי לבטל את צו המינוי, על מקבל ההחלטות או התומך לפנות לבית המשפט בבקשה לביטול המינוי. בהגשת בקשת סיום המינוי מקבל ההחלטות לא בהכרח חייב להופיע בבית המשפט ולא בהכרח חייב בסיוע משפטי, אם כי לעיתים הוא זקוק לסיוע בהגשת הבקשה לבית המשפט (בדומה להגשת הבקשה הראשונית למינוי תמיכה). במקרה כזה הסיוע המשפטי יכול לסייע בהליך. במקרה של תומכים המתנדבים במסגרת עמותה (הרוב המוחלט של התומכים-המתנדבים כיום), העמותה יכולה לסייע להם בהגשת הבקשה לבית המשפט. בהקשר זה יש לציין שלעיתים צו המינוי ניתן לעמותה עצמה ולא לתומך מסוים.

אתיקה

כאשר התומך מעוניין בסיום המינוי, ראשית עליו ליידע את מקבל ההחלטה על כך. במקרה שבו מקבל ההחלטות מבקש זאת מיוזמתו, על התומך לסייע לו בכך.

המלצות

1. יש להבנות ולהסדיר את הליך סיום המינוי. במיוחד יש לוודא שהוא בהיר, ברור, מובן ונגיש עבור מקבל ההחלטות ושאינו כרוך בנטל בירוקרטי או כספי עבורו או עבור תומך המבקש לסיים את המינוי. יש לשקול לתת מענה בהליך מזורז למקבל ההחלטות במקרה שבו התומך שלו מבקש לבטל את צו המינוי מיידית. במצבים שבהם התומכים מבקשים או צריכים להפסיק את המינוי יש לאפשר להם לבצע הליך מזורז מבלי להיות תלויים בהגשת בקשה כזו על ידי מקבל ההחלטות. הדבר נכון במיוחד עבור תומכים-מתנדבים הממלאים את תפקידם בהתנדבות.
2. יש להסדיר את הליך סיום המינוי במקרה שבו מקבל ההחלטות אינו זקוק יותר לתמיכה כלל או שאינו מעוניין בה.
3. במסגרת הכשרות של תומכים-מתנדבים ותומכים-מקצועיים יש לדון בנושא סיום התמיכה וכיצד לקיים הליך פְּרָדָה נכון וראוי.

1.9 חסמים מערכתיים - היצע תומכים

אם לאדם אין אנשים קרובים בסביבתו היכולים לשמש עבורו תומכים, אפשרות אחת היא לחפש לו תומך-מתנדב. כיום, לאחר שנערכו קורסים להכשרת תומכים-מקצועיים והוקם מאגר של תומכים-מקצועיים באפוטרופוס הכללי, יש גם אפשרות לאיתור תומך-מקצועי (בשכר)⁴.

בראיונות שנערכו עימם טענו חלק מאנשי המקצוע, למשל עו"ס לסדרי דין, כי יש חוסר בהיצע זמין של תומכים-מתנדבים, במיוחד בפריפריה, וכן חוסר בתומכים-מתנדבים מרקע תרבותי מגוון אשר יתאים למקבלי החלטות מרקע שונים, למשל מי שדוברים שפות שאינן עברית כשפת אם. מנגד, במסגרת תוכנית הפיילוט מוצע מאגר עשיר יותר מן הנדרש בפועל של תומכים-מתנדבים שהוכשרו. ייתכן שהפער נובע מכך שאנשי מקצוע אלו ואחרים אינם מודעים מספיק לקיומה של תוכנית הפיילוט ולאפשרות לגייס תומכים-מתנדבים במסגרתה. עוד יש לציין שכיום יש יותר ממאה תומכים-מקצועיים שהוכשרו בקורסי הכשרה מוכרים ונכללים במאגר התומכים-המקצועיים הרשומים באפוטרופוס הכללי, אולם אין ביקוש לכל התומכים-המקצועיים הרשומים במאגר, ולא נפתחו מחזורי הכשרה נוספים של תומכים-מקצועיים. ייתכן שהדבר נבע מכך שהאפשרות להעסיק תומכים-מקצועיים עודנה חדשה ורבים עדיין אינם יודעים על כך.

1.10 הכשרה, הדרכה, ליווי וייעוץ

” צריך הדרכה, צריך. אתה לא יכול להיות לבד בתוך זה כי הרבה פעמים אתה תפעל אולי ממקומות שלך, ממקומות שאתה זקוק, לצרכים שלך ולא לצורך של השני“. (עו"ס, מלוות מתנדבים)

הניסיון המצטבר בישראל, כפי שעולה מן הראיונות עם אנשי המקצוע ובמסגרת חקרי המקרה, מעיד על כך שיש צורך לספק הכשרה ראשונית, הדרכה וליווי מתמשכים וכן ייעוץ לפי הצורך, באופן המותאם לתומכים מסוגים שונים. עוד מעיד הניסיון המצטבר על חשיבות תפקידה של הממונה על קבלת החלטות נתמכת בהקשרים של הכשרה, הדרכה, ליווי וייעוץ.

הדרכה וייעוץ שמעניקה הממונה על קבלת החלטות נתמכת

הממונה על קבלת החלטות נתמכת, בשיתוף הצוות העובד עימה, משמשת בפועל יועצת לתומכים ולאנשי מקצוע העוסקים בקבלת החלטות נתמכת: היא מפעילה קו לפניית ציבור אשר דרכו מגיעות בקשות לייעוץ (וכן פניות אחרות העוסקות בבקשת מידע, מתן הסבר על הליכי הבקשה, ועוד); היא מייצגת לאנשי מקצוע הפונים אליה או המפנים אליה תומכים או בני משפחה; היא משמשת כתובת לייעוץ והדרכה עבור מקבלי החלטות, תומכים ובני משפחה נוספים בזכות פגישות המידע ופגישות ההדרכה שהיא עורכת. נוסף על פניות אלו, הממונה יזמה ומפעילה מפגשי עמיתים חודשיים (פורום) עבור תומכים-מקצועיים, בבחינת 'הכשרה מתמשכת'. מטרת המפגשים היא לחשוף את התומכים לנושאים נוספים, לשמש מקום להעלאת שאלות ולשיתוף עמיתים בניסיון, בידע

⁴ ההכשרה לתומכים-מקצועיים הוסדרה על ידי האפוטרופוס הכללי לאחר סיום מחקר זה, ולכן אין הדוח מרחיב בנושא.

ובתובנות. המפגשים פתוחים הן לבוגרי קורסים לתומכים-מקצועיים הן לתומכים-מתנדבים, והם מונים כמה עשרות משתתפים בכל מפגש. בשל ההצלחה של מפגשים אלו, ובעקבות צורך שעלה מן השטח, מתכננת הממונה ליזום מפגשים במתכונת דומה גם עבור תומכים-קרובים.

תומכים-קרובים

תומכים-קרובים הם בני משפחה (הורים, אחים, בנים או בנות ועוד) או אנשים אחרים מן המעגל הקרוב של מקבל ההחלטות המשמשים לו תומכים. למרות ההיכרות המעמיקה והיחסים הקרובים עם מקבל ההחלטות, גם תומכים-קרובים זקוקים להסבר מעמיק ולהדרכה על מהי קבלת החלטות נתמכת ובמה היא שונה מהתנהלותם השגרתית מול מקבל ההחלטות. מוקד ההדרכה עבור תומכים-קרובים צריך להיות שמירה ועידוד האוטונומיה של האדם לקבל החלטות על חייו בד בבד עם תמיכה שלהם בו, נוסף על קבלת הסבר על התנהלותם כתומכים ועל המעמד המשפטי של הסדר התמיכה.

ממצאי המחקר מעידים על כך שלפגישות המידע המקדימות וכן לפגישות ההדרכה לאחר קבלת צו המינוי יש חשיבות גדולה עבור תומכים-קרובים לשם הבנה של מהות הסדר התמיכה, תפקיד התומך והדרך שבה אפשר להתנהל כתומך מול גורמים שלישיים. נוסף על כך, תומכים-קרובים אף הם נתקלים במגוון שאלות על המינוי, למשל על מעמדם כתומכים, והם זקוקים לגוף מייעץ רשמי שיוכל לסייע להם בתפקידם.

המלצות

1. מומלץ להבנות את הפרקטיקה של עריכת פגישות ההדרכה לתומכים-קרובים ולהכשיר אנשי מקצוע מתאימים לערוך אותן.
2. יש לבחון אם יש מקום לחייב מקבלי החלטות ותומכים-קרובים להשתתף בפגישת הדרכה נוספת, פרק זמן לאחר קבלת צו המינוי, למשל לאחר שנה מקבלת הצו.
3. יש צורך לספק ייעוץ מתמשך שיהיה זמין לתומכים-קרובים, משום שגם הם נתקלים במגוון שאלות על המינוי, למשל על מעמדם כתומכים.
4. יש לבחון ולקבוע מיהו הגוף ומי הם אנשי המקצוע המתאימים ביותר לקיים את פגישות ההדרכה ולשמש גורם מייעץ למקבלי החלטות ולתומכים-קרובים. למשל, האם נכון הוא שאנשי מקצוע אלו יהיו מיחידת הפיקוח על אפוטרופסות באוטרופוס הכללי או שמא נכון יותר שיהיו אלו למשל עו"ס לסדרי דין ממשרד הרווחה.

תומכים-מתנדבים ותומכים-מקצועיים – המלצות

עבודת התמיכה מזמנת שאלות מעשיות, עקרוניות, ואתיות רבות. כדי שיוכלו למלא את תפקידם כתומכים, יש צורך לספק לתומכים-מתנדבים ולתומכים-מקצועיים הכשרה ראשונית מתאימה, הדרכה קבועה, תדירה, מקצועית וזמינה, כמו גם ליווי מתמשך וייעוץ. יש להביא בחשבון שלרוב הפניות של תומכים-מתנדבים מצומצמת יותר משל תומכים-מקצועיים ולכך יש להתאים את ההכשרה, ההדרכה והליווי.

על ההכשרה הראשונית לכלול הסבר על הגדרת התפקיד ומהותו, על יצירת הקשר הראשוני בין התומך ובין מקבל ההחלטות ועל הדרכים לבסס את הקשר, לרבות עריכת תיאום ציפיות בנוגע לתפקיד. על ההכשרה לכלול מתן כלים חיוניים לעבודת התמיכה ובראשם: כלים לסיוע לאדם אחר לקבל החלטות, ידע על הנגשה לאנשים עם צרכים שונים (למשל, הנגשה קוגניטיבית) וכן מידע על מיצוי זכויות. נוסף על כך, ההכשרה צריכה לכלול גם כלים להתמודדות עם סוגיות אתיות שונות וכלים שיאפשרו לתומך להבחין בניצול או פגיעה של מקבל ההחלטות על ידי אדם אחר. ולבסוף, ההכשרה, כמו גם ההדרכה והליווי, צריכים לספק כלים שיסייעו לתומכים לסיים את ההסדר ואת יחסי התמיכה בדרך נאותה.

עם זאת יש לזכור שעבור תומכים-מתנדבים אשר משקיעים מזמנם בהתנדבות, ליווי מקצועי דורש אף הוא הקדשת זמן מן המתנדב נוסף על ההתנדבות עצמה ויכול להכביד עליו. מנגד, ליווי והדרכה מתמשכים יכולים גם להקל על העומס המוטל עליו, לאפשר לו לשתף ברגשות מורכבים, להכיר בקשיים, לקבל נקודת מבט מקצועית ולסייע לו בהצבת גבולות בתפקיד ובקבלת כלים להתמודדות, למשל במצבים של אי-הסכמה בין רצונו של מקבל ההחלטות ובין דעתו של התומך בנושא מסוים. יש לציין שלתומכים-מתנדבים הפועלים במסגרת עמותה יש יתרון בשל הזמינות של הדרכה וליווי קבועים, זמינות של גורם מיעץ קבוע וזמינות של מגוון אנשי מקצוע להתייעצות בתחומים כספיים, רפואיים ואישיים. מלבד זאת, הניסיון והידע המצטברים ברמת הארגון זמינים לכלל המתנדבים.

עבור תומכים-מקצועיים, נוסף על קורסי ההכשרה המקצועיים שהתקיימו, הדרכה וליווי מתמשכים הם רכיב חשוב והכרחי בפיתוח המקצועי האישי שלהם ובביסוס הפרופסיה של תומך-מקצועי.

הגנות ופיקוח

מומלץ לבחון אם מתן ליווי קבוע למקבל ההחלטות יכול לשמש רכיב במערך של הגנות ופיקוח על התמיכה. למשל, איש מקצוע שילוה בקביעות (בתדירות כזו או אחרת) את מקבל ההחלטות ויסייע לו אם מתגלעים קשיים בתמיכה. מנגד, הוספת איש מקצוע נוסף בחייו של האדם, נוסף על שלל אנשי המקצוע האחרים, יכולה לבלבל אותו כך שהוא לא בהכרח יבחין בין תפקיד התומך לתפקיד המלווה הנ"ל. בהקשר זה יש לציין בכל זאת כי לקשר ישיר של המפקח עם האדם, למשל קיום ריאיון עימו, יש חשיבות ערכית, כפי שעלה במחקר שערכו רזניצקי ואח' (2019) בנושא פיקוח על אפוטרופוסים. ליווי קבוע לתומך יכול לספק אפוא רכיב 'רך' של פיקוח על פעולתו. יתרה מזו, זהו פיקוח בעל אופי 'מצמיח', המעודד התערבות והדרכה ומטרתו להשתפר בתפקיד להבדיל מפיקוח שמטרתו 'שיטור'⁵.

⁵ לדיון בנושא פיקוח המשלב ליווי והדרכה ראו: רזניצקי ואח' (2019).

2. רישום ומעקב אחר צווי מינוי

כיום אין חובת רישום של צווי המינוי להסדר תמיכה במערכת רישום מרכזית אחת, ולכן אין בנמצא מידע אחיד, אמין ורשמי של כלל צווי המינוי שניתנו אלא יש הערכות בלבד של גורמים שונים העוסקים בנושא בנוגע למספרם. האפוטרופוס הכללי אינו מנהל רישום כזה משום שמזכירות בתי המשפט אינה מחויבת להעביר לו את המידע הרלוונטי. משרד הרווחה, המשמש משיב בדיונים בכל תיקי האפוטרופוסות וקבלת החלטות נתמכת, אף הוא אינו מנהל רישום מרכזי של כל תיקי התמיכה.

אף על פי שהחלטות שיפוטיות נרשמות במערכת הרישום של מזכירות בתי המשפט, גם למערכת זו אין מידע מדויק על כלל צווי המינוי שניתנו, וזאת משתי סיבות:

- למזכירות בתי המשפט יש מידע רק על מספר בקשות התמיכה שהוגשו ולא על מתן צווים בפועל.
- לעיתים בקשות שהוגשו למינוי אפוטרופוסות, אך בפועל ניתנו בהן צווי מינוי להסדר תמיכה, עדיין רשומות במערכת הרישום של מזכירות בתי המשפט כתיקי אפוטרופוסות ולא כתיקי תמיכה.

המלצות

יש להטיל חובת רישום של צווי המינוי באפוטרופוס הכללי, ועל זה לנהל מערכת של רישום ומעקב. מטבע הדברים, הדבר מותנה באפשרות של האפוטרופוס הכללי לאסוף מידע זה ולדרוש אותו מגורמים שונים ובחובתה של מזכירות בתי המשפט לספק לו את המידע. מערכת כזו של רישום ומעקב תוכל לסייע ללמוד על ההסדר של קבלת החלטות נתמכת, לעקוב אחר מגמות בהתפתחותן ולאפשר לבצע מחקר והערכה על-אודותיו. מערכת כזו תוכל לשמש גם לצורך פיקוח (ראו פירוט על מערכת רישום דומה בקולומביה הבריטית ובקנדה ועל תפקידה האפשרי ברצף המנגנונים להגנות ופיקוח: רימון-גרינשפן ואח', 2020).

3. תפקיד הממונה על קבלת החלטות נתמכת ביחידה לפיקוח על אפוטרופסים וחלופות לאפוטרופוסות, האפוטרופוס הכללי

באפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים יש תפקיד של ממונה על קבלת החלטות נתמכת בתוך היחידה לפיקוח על אפוטרופסים וחלופות אפוטרופוסות. תפקידה העיקריים של הממונה הם:

- **מתן מידע, הסבר והדרכה על הליך הבקשה למינוי תומך החלטות.** מתן הסבר למבקשי מינוי התמיכה על אופן הגשת הבקשה והכוונתם לגורם מתאים לשם ייעוץ וסיוע בעת הצורך.
- **העלאת מודעות.** עריכת הרצאות בקרב הציבור הרחב, בקרב אנשי מקצוע בתחום הרווחה, המשפט והחינוך ובקרב קהילת האנשים עם מוגבלות ובני משפחותיהם.

- **הדרכה, ליווי וייעוץ.** עריכת פגישות מידע ופגישות הדרכה, ליווי וייעוץ לתומכים, ייעוץ לאנשי מקצוע וייעוץ למקבלי החלטות ולבני משפחה. כאמור, הממונה אף יזמה ומובילה את הפורום לתומכים-מקצועיים, ובמסגרתו נערכים מפגשי הדרכה וייעוץ חודשיים שבהם משתתפים גם תומכים-מתנדבים במסגרת תוכנית הכיילוט. הממונה מתעתדת להקים פורום דומה גם לתומכים-קרובים.
- **הכשרות.** ייזום והובלה של הכשרות בתחום קבלת החלטות נתמכת לאנשי מקצוע בתחום הרווחה, המשפט והחינוך.
- **כיתוח מקצועי של תומכים-מקצועיים (בשכר).** הממונה יזמה קורסי הכשרה מקצועיים במוסדות אקדמיים לתומכים-מקצועיים והייתה מעורבת בהפעלתם: קביעת תוכני הקורסים, בחירת המוסדות האקדמיים שבהם הם יועברו, השתתפות בהליך הקבלה של מועמדים לקורסים והשתתפות בהעברתם. בשנים 2020-2021 התקיימו שבעה קורסי הכשרה. הממונה אף יזמה הקמת מאגר לרישום בוגרי ההכשרה לתומכים-מקצועיים באפוטרופוס הכללי, וכיום רשומים בו יותר מ-100 תומכים. נכון למועד ביצוע המחקר לא נפתחו מחזורי הכשרה נוספים של תומכים-מקצועיים בשל ביקוש נמוך הרבה מן ההיצע לתומכים-מקצועיים.
- **הפעלת מוקד פניות.** הפעלת קו חם לפניות עבור מקבלי החלטות, תומכים, אנשי מקצוע והציבור הרחב.
- **עיצוב מדיניות והתקנת תקנות.** ייזום, הובלה ועיצוב מדיניות של יישום קבלת החלטות נתמכת, ובהמשך התקנת תקנות ליישומה, כפי שנקבע בחוק. דוגמאות לכך הן הובלת כתיבת מסמך הסכם עם הבנקים המרכזיים בישראל על הכרה בקבלת החלטות נתמכת וכיצד ליישמה במסגרת מוסדות הבנק השונים, וייזום והובלה של מסמך הסכם עם גורמים שלישיים רלוונטיים נוספים, למשל קופות חולים.
- **בחינה של מודל פיקוח ייעודי לקבלת החלטות נתמכת.** הממונה אחראית גם לבחינת מודל פיקוח ייחודי וייעודי עבור הסדרי תמיכה. בחינה של מודל כזה נמצאת בשלבים ראשונים, וכאמור, מחקר זה הוא חלק מתהליך הפיתוח.

המלצות

1. יש להרחיב את מוקד הפניות (קו חם), ולוודא שהוא מותאם ומונגש הן לפניות של מקבלי החלטות הן להגשת תלונות על ידם. על המוקד להיות מאוייש על ידי אנשים שעברו הכשרה מתאימה ולשים דגש, בין השאר, על הנגשת השירות לאנשים עם מוגבלות. חשוב לוודא שמקבלי החלטות מודעים לקיומו ויודעים כיצד אפשר לפנות אליו.
2. יש להקים מערכת רישום ומעקב אחר צווי המינוי לתומכי החלטות.
3. יש להקים פורום תמיכה וייעוץ עבור תומכים-קרובים.
4. יש לערוך תהליך התייעצות וחשיבה על תפקיד הממונה על קבלת החלטות נתמכת ולהגדיר את התפקיד, הכלים והסמכויות המקצועיים הנדרשים לה לשם ביצוע תפקידה.
5. יש לקבוע אם יש צורך בצוות מקצועי ייעודי נוסף, מלבד הממונה, לקידום יישום הסדרי תמיכה בישראל, ואם כן, אילו בעלי תפקידים הוא צריך לכלול. עוד יש לבחון אם נכון הוא שעל הממונה והצוות העובד עימה לערוך את פגישות המידע ופגישות הדרכה או שמא על גוף אחר, כמו משרד הרווחה, לערוך אותן. בהמשך לכך יש לבחון אם יש צורך להקים יחידה ייעודית לנושא קבלת החלטות נתמכת ויישומה, נוסף על תפקיד הממונה. אם כן, ונכח הניסיון שהצטבר מיישום החוק בשנים האחרונות, יש לשקול היכן יש למקמה במשרד המשפטים, ואם מיקומה ביחידה לפיקוח על אפוטרופסים וחלופות לאפוטרופסות הוא המקום הנכון ביותר עבורה ועבור הממונה או שיש מקום מתאים יותר.

שער שני:
תמיכה מיטבית
ופרקטיקות של תמיכה

”... ואתה צריך להיות כלי בשביל האחר. אתה צריך כמה שיותר לנטרל את עצמך... להיות שם בשביל האדם עצמו. לנסות להיכנס לנעליים שלו, לחיים שלו, לתפיסת העולם שלו. הוא בסוף יחיה את התוצאות של ההחלטות שלו לא אני אחיה אותם.” (תומכת בקבלת החלטות)

”המתנדב האולטימטיבי הוא אדם שבא מתוך יכולת של נתינה, בעל יכולת הקשבה מאוד גבוהה, בלי אגו, שבאמת בא לראות מי עומד מולו, לא להיות פטרנליסט עליו, להקשיב, להקשיב, להקשיב, ושיש לו יכולת לחשוב בגדול, לראות את התמונה כולה, לא פוחד – אדם עם ביטחון שעשה איזה משהו בחיים שלו.” (עו”ס, מלוות מתנדבים)

”זה גם מצריך מהתומך באמת הרבה מאוד כבוד למקבל ההחלטה ואיך לדבר איתו, איך לדבר עליו. גם בנוכחותו גם לא בנוכחותו. מה אני יכולה לקחת לעצמי את החירות להחליט בשמו, מה אני חייבת לקבל את רשותו ובלי שהוא יסכים אז אני לא עושה את זה, גם אם זה נכון.” (תומכת בקבלת החלטות)

1. תמיכה מיטבית

תמיכה מיטבית היא בראש ובראשונה, תמיכה שהיא **מיטיבה** – מעצימה, מצמיחה, מאפשרת ומקדמת את מקבל ההחלטות, משמרת או מפתחת תחושה של שליטה על חייו ומחזקת את עצמאותו ככל האפשר. תמיכה מיטבית מאפשרת למקבל ההחלטות להיות פעיל עד כמה שאפשר גם ביישום ההחלטות שקיבל. תמיכה כזו מעודדת את האדם לרכוש כלים ומיומנויות לקבלת החלטות עצמאית ככל האפשר או עם תמיכה. תומך מיטבי מבין את מהות התמיכה בקבלת החלטות ואת תפקידו כתומך.

ממצאי המחקר עולה עוד כי תמיכה מיטבית מבוססת על שלושה היבטים: (א) טיב מערכת היחסים בין מקבל ההחלטות ובין התומך; (ב) פרקטיקה מיטבית; (ג) התנהלות איתית.

א. טיב מערכת היחסים בין מקבל ההחלטות ובין התומך

1. **יחסי אמון.** ביסוס יחסי אמון הדדיים בין מקבל ההחלטות ובין התומך הוא התנאי הראשון והבסיסי ביותר ליחסי תמיכה מיטיבים. יחסים כאלה דורשים מן התומך יכולת להיות בקשר מחויב, מכבד וקרוב ועם זאת לשמור על גבולות ברורים במערכת היחסים (“יכולת גבוהה של להיות בקשר”). לשם כך, על התומך המיטבי להיות אדם עם ניסיון חיים ויכולות בין-אישיות גבוהות.
2. **תקשורת.** על התומך להכיר ולהבין את דרך התקשורת המסוימת של מקבל ההחלטות ולדעת להנגיש עבורו את המידע שהוא זקוק לו. על התומך גם לדעת כיצד “לתווך” את מקבל ההחלטות לגורמים אחרים במקרה הצורך.
3. **היכרות מספקת עם מקבל ההחלטות.** על התומך להכיר את אורח חייו ואת תפיסת עולמו של מקבל ההחלטות, לרבות אמונותיו, ערכיו, צרכיו ורצונותיו, כדי שיוכל לתמוך בו על פיהם.

4. **התאמה בין מקבל ההחלטות ובין התומך.** תמיכה מיטבית מצריכה התאמה בין מקבל ההחלטות ובין התומך במגוון היבטים:

- התאמה תרבותית, ובכלל זה שפה, דת והיבטים תרבותיים אחרים. אין הכוונה בהכרח בצורך בעולם ערכי זהה ובאורח חיים זהה, אבל חשובה היכולת להבין ולכבד את עולמו של מקבל ההחלטות ולתמוך בו מתוך הבנה של עולם ערכים זה, שכן כאמור עולם הערכים של מקבל ההחלטות הוא זה שעומד בבסיס עבודת התמיכה. התאמה זו חשובה גם מבחינת היכולות והידע של התומך לסייע למקבל ההחלטות בתחומים שבהם הוא זקוק לתמיכה. למרות החשיבות של התאמה תרבותית ואישית בין מקבל ההחלטות ובין התומך, יש לזכור שבתמיכה מיטבית יש הבחנה בין עולם הערכים של התומך ובין עולם הערכים של מקבל ההחלטות.
- התאמה אישית, למשל תחומי עניין משותפים.
- ידע או יכולת להגיע למידע שמתאים לצרכיו של מקבל ההחלטות, למשל תומך שלו ידע והבנה בתחום כספי לאדם הזקוק לתמיכה בתחום זה.
- התאמה מגדרית, לפי רצונו וצרכיו של מקבל ההחלטות.
- מגורים במרחק סביר ממקבל ההחלטות, כדי שמרחק לא יהווה חסם לנגישות התמיכה או לזמינותה.

5. **הדדיות בקשר.** תמיכה מיטבית אינה תלויה רק בתומך אלא גם במקבל ההחלטות, והיא מצריכה רצון, עניין ושיתוף פעולה מצידו.

ב. פרקטיקה מיטבית – מאפיינים

מן הראינות שנערכו עם תומכים עולה כי פרקטיקה מיטבית בקבלת החלטות נתמכת כוללת ארבעה שלבים לקבלת החלטה: (1) הסכמה משותפת עם מקבל ההחלטות בנוגע לשאלה על איזו החלטה יש לדון; (2) בירור והסכמה על מהו התהליך הנדרש כדי לקבלה; (3) איסוף כל המידע הנדרש לקבלת ההחלטה אם על ידי האדם ואם על ידי התומך (או על ידי שניהם); (4) הסבר, תיווך והנגשה של ההחלטות האפשריות והשפעותיהן האפשריות. נוסף על כך, פרקטיקה מיטבית של תמיכה צריכה לכלול גם הקשבה והכלה.

מאפיינים נוספים של פרקטיקה מיטבית בקבלת החלטות הם:

1. **תמיכה זמינה ונגישה (המשמשת "מסגרת ברורה לקשר").** על התומך להיות זמין ופנוי עבור מקבל ההחלטות, במידה הנותנת

מענה מספק לצורכי מקבל ההחלטות. על התומך להיות עקבי, זמין ונוכח בחייו של מקבל ההחלטות, כך שגם מקבל ההחלטות יתפוס אותו ככזה. פגישות קבועות הן דרך אחת לעשות זאת. תומך מיטבי מפגין מחויבות לתפקיד ועקביות לאורך זמן.

” זה תפקיד שהוא מצריך זמן, הוא מצריך מקצועיות, הוא מצריך פניות להיות עם האדם, לחשוב מה האדם זקוק, לתת את המענה שאדם זקוק”. (תומכת בקבלת החלטות)

2. **הנגשת מידע.** הנגשת מידע היא היבט מרכזי מאוד בתמיכה והיא כוללת איסוף כל המידע הנחוץ לשם קבלת החלטה, הנגשתו ותיווכו למקבל ההחלטות.

3. **שמירה על גבולות ברורים ובה בעת גילוי גמישות.** יש חשיבות גדולה להגדרה ברורה ככל האפשר של גבולות התמיכה ושל גבולות יחסי התמיכה בצד פרקטיקה המתאימה את עצמה לצורכי האדם, וכזו שהיא גמישה ויכולה להשתנות לפי צרכיו המשתנים.

4. **תמיכה מותאמת אישית ("תמיכה בהקשר").** תמיכה באדם אחד אינה דומה לתמיכה באדם אחר, והיא צריכה להביא בחשבון את האדם, את הקשר חייו המסוים וכן את המעגלים הנוספים בחייו: משפחתיים, חברתיים ואחרים, ולהיות עימם בקשר בעת הצורך ובהסכמת האדם, כדי לסייע לו לקבל החלטה או ליישמה. אם אפשר, קבלת החלטות נתמכת מסייעת לחבר את האדם למעגלים נוספים, כמו מעגל חברתי או תעסוקתי.

” באמת להבין מי נמצא מולנו, ובאיזה זמן, ומתי אנחנו מוצאים אותו, ואיך אנחנו מוצאים אותו, מה הוא מבקש מאיתנו בעצם, ואיך אנחנו פורשים בפניו את מגוון האפשרויות ולא מחליטים בשבילו”. (עו"ס, מלוות מתנדבים)

5. **יישום החלטות וסיוע במיצוי זכויות ובקבלת שירותים.** פרקטיקה מיטבית כוללת גם סיוע ביישום ההחלטות שהתקבלו. על התומך להיות בעל יכולות לסייע לאדם ליישם את ההחלטות שקיבל, לסייע לו במיצוי זכויותיו ובקבלת השירותים המגיעים לו.

ג. התנהלות אתית

1. **מניעת ניגוד עניינים.** תמיכה מיטבית היא כזו שאין בה ניגוד עניינים בין מקבל ההחלטה ובין התומך – תומך-קרוב, תומך-מתנדב או תומך-מקצועי.

2. **מסגרת אתית לפעולת התמיכה.** תמיכה מיטבית פועלת במסגרת קוד אתי אישי של התומך או של מסגרת אתית חיצונית, למשל במסגרת התנדבות בעמותה.

3. **שמירה על כבודו של מקבל ההחלטות.** הן במערכת היחסים בין מקבל ההחלטות ובין התומך הן מול גורמים נוספים, אם בנוכחות מקבל ההחלטות ואם שלא בנוכחותו.

4. **ליווי, הדרכה, ייעוץ ותמיכה.** עבודת התמיכה היא 'עבודה עם דילמות', וכרוכה לא פעם בהתמודדות עם שאלות אתיות ואחרות, ועל כן היא מצריכה ליווי והדרכה קבועים והשתתפות בפורומים לתמיכה ולהתייעצות.

2. פרקטיקות של תמיכה

מן הראינות שנערכו במסגרת חקרי המקרה עלו שתי פרקטיקות תמיכה בולטות ובעלות חשיבות מיוחדת: כתיבת הסכם תמיכה ורישום ותייעוד החלטות.

כתיבת הסכם תמיכה

כתיבת הסכם תמיכה בין מקבל ההחלטות ובין התומך, נוסף על צו המינוי וללא קשר אליו, ובו אפשר לציין בין היתר במה האדם זקוק לתמיכה ועל אילו תחומים התמיכה חלה, מהן מטרות הסדר התמיכה ומהי מסגרת הקשר (למשל, תדירות המכששים, דרכי התקשורת המועדפות). כתיבת הסכם כזה יכולה לסייע בביסוס יחסי האמון והקשר הראשוני בין מקבל ההחלטות ובין התומך (במקרה של תומכים-מתנדבים ותומכים-מקצועיים), לסייע בשמירה על גבולות ההסדר ולשמש תזכורת בנוגע לתחולת המינוי, למטרתו ולתייעודו.

רישום ותיעוד החלטות

רישום ותיעוד של החלטות חשובות שקיבל מקבל ההחלטות (הנוגעות לתחומי התמיכה, כפי שנקבעו בצו המינוי) היא פרקטיקה בעלת חשיבות בכמה היבטים:

- היותה מעקב ותזכורת זמינים עבור מקבל ההחלטות ועבור התומך על החלטות שהתקבלו ועל השיקולים שהובילו לקבלתן.
 - מאפשרת למקבל ההחלטות לעקוב אחר החלטותיו ועל האופן שבו הן התקבלו, יכולה לסייע לו במהלך הזמן לפתח כלים ויכולות לקבל החלטות לבד או לשפר את יכולת קבלת ההחלטות שלו הנעשית בתמיכה.
 - שימוש גם מול גורמים חיצוניים, למשל מסגרות דיון, בהסבר הנוגע להחלטה שהתקבלה ומה היו השיקולים לקבלתה.
 - סיוע בפיקוח ומנגד מתן הגנה לתומך, במיוחד כשמדובר בהחלטות שטמון בהן סיכון.
 - במקרים של אי-הסכמה בין התומך ובין מקבל ההחלטות על ההחלטה הנכונה, רישום ותיעוד עשוי לשמש כלי עבורם בעתיד במסגרת המשך הסדר התמיכה או לשמש מסמך לפיקוח או להגנה על התומך מול גורמים אחרים.
- לרישום ולתיעוד של החלטות בתחום הכלכלי חשיבות מיוחדת, בשל היותו תחום המועד במיוחד לניצול של מקבל ההחלטות. מן הראיונות שנערכו במסגרת חקרי המקרה עלו שתי פרקטיקות תמיכה נוספות הראויות לציון: האחת היא האפשרות להציע למקבל ההחלטות להסדיר תשלומים **בהוראות קבע**. פרקטיקה זו אופייית טכני אך טמון בה ערך לשמירה על מקבל ההחלטות, למשל במקרה של תשלום שכר דירה. פרקטיקה זו אף ממחישה את תפיסת התפקיד של התומך כמי שיכול לייעל את ההתנהלות של מקבל ההחלטות ולהיטיב עימו ולא רק לסייע לו בקבלת החלטות.
- פרקטיקת תמיכה נוספת היא **תמיכה בצמד** (או יותר). לתמיכה כזו כמה יתרונות: (1) היא מאפשרת זמינות גבוהה של תמיכה עבור מקבל ההחלטות – אם תומך אחד לא זמין ברגע נתון, יש אפשרות שתומך אחר יהיה פנוי. הדבר חשוב במיוחד במצבי משבר; (2) היא מייצרת בלמים ואיזונים בין תומך אחד לאחר, אם כי היא עלולה לייצר גם אי-הסכמה או עימות בין התומכים; (3) לעיתים עבודת התמיכה מצריכה תשומות רגשיות רבות ומלווה בשאלות אתיות ובלבטים. תמיכה בצמד מאפשרת שיתוף בין התומכים ותמיכה הדדית זה בזה וליבון משותף של שאלות אתיות. יש לציין שמידת ההצלחה של תמיכה בצמד מותנית באיכות הקשר בין התומכים.

המלצות

1. יש לעודד כתיבת הסכם תמיכה בין מקבל ההחלטות ובין התומך בכל הסדר תמיכה.
2. יש לעודד רישום ותיעוד של החלטות בעלות חשיבות שהתקבלו ואת הסיבות לקבלתן בכל הסדר תמיכה.
3. יש למפות בהרחבה פרקטיקות תמיכה, כפי שהן מיושמות כיום בפועל על ידי תומכים שונים – תומכים-קרובים, תומכים-מתנדבים ותומכים-מקצועיים, ולייצר אוגדן ידע ללימוד, הכשרה והפצה.
4. יש להגדיר ולמסד מסגרת אתית לעבודת התמיכה (קוד אתי).
5. יש לבסס מרחבים מקצועיים וקולגיאליים לבחינה, דיון ומתן מענה לשאלות עקרוניות, אתיות ומעשיות.

**שער שלישי:
הגנות ופיקוח**

”... זה חלק מהחיים. לא צריך תומך, לא צריך להגן על הבן אדם מפני החיים, צריך לאפשר לו לחיות את החיים ולא להגן עליו מפני החיים. שיהיה מוגן ולא יחיה. שזה הרבה מקרים שקורים”. (תומכת בקבלת החלטות)

”... צריך למצוא את האיזון הזה בין הגנה לבין עצמאות”. (עו"ס לסדרי דין)

” אבל זו הדרך הכי, מצד אחד הכי מידתית שנותנת לאדם אפשרות לשמור על האוטונומיה שלו ומצד שני גם, בואי נגיד ככה, מצד שני לא מגבילה אותו יותר מדי ומצד שלישי עדיין שומרת על ההגנות שאנחנו רוצים להעניק לו... לא תמיד הניואנסים הם מאוד ברורים. הרבה פעמים זה דברים מאוד מאוד דקים שצריך לזהות את האינטרס של האדם, לזהות את הצורך שלו, לזהות את היכולות שלו, להכיר את הסביבה שבה הוא חי, לראות איזה סכנות צפויות לו. זה לא דומה בן אדם שבסך הכול מכניס קצבה של 2,000 או 3,000 שקל בחודש לאדם שיש על שמו נכסים במאות אלפי שקלים או במיליונים”. (אשת מקצוע)

מטרתם של מנגנונים רשמיים להגנה על מקבלי החלטות ולפיקוח על הסדרי התמיכה ועל עבודת התומכים היא **מניעה** של פגיעה, ניצול או הזנחה של מקבלי החלטות ו**מתן מענה** במקרים כאלה (רימון-גרינשפן ואח', 2020).

בניגוד לאפוטרופסות, קבלת החלטות נתמכת אינה מפוקחת עדיין על ידי המדינה, אף על פי שעל האפוטרופוס הכללי מוטלת החובה לפקח גם על הסדרי תמיכה. שאלת הפיקוח, או העדרו, היא שאלה מרכזית שעלתה במסגרת הראיונות עם קובעי מדיניות, אנשי מקצוע, נציגים מן החברה האזרחית ותומכים. העדר הפיקוח העלה בקרב חלק מן המרואיינים חשש מן השימוש בהסדר זה של תמיכה (לעיתים אף לעומת אפוטרופסות, הנתונה בפיקוח). רבים מקרב המרואיינים העידו כי החשש מניצול או אף מכגיעה במקבלי החלטות מעלה צורך בביסוס של מנגנוני הגנה ושל מנגנון פיקוח ייעודי על הסדרי תמיכה אשר ישים דגש על ליווי והדרכה לתומכים וייתן מענה פיקוח במקרים שבהם נדמה שיש סיכון ממשי לניצול או לפגיעה.

מן הראיונות עלה כי הזירה המרכזית שבה יש חשש לניצול היא התחום הכלכלי. עם זאת יש לציין כי התומכים עצמם הם גורם המספק הגנה מסוימת למקבלי ההחלטות מפני ניצול או פגיעה, אם במישרין ואם בעקיפין. למשל, הנגשת מידע על זכויות עובד כדי למנוע או כדי להתמודד בדיעבד עם ניצול של מעסיק. דוגמה נוספת היא תומך אשר התריע בפני מקבל ההחלטה על משיכות חריגות בחשבון הבנק שלו שנעשו על ידי המלווה שלו במסגרת הדיור ללא רשותו או ידיעתו.

למרות העדר מנגנונים רשמיים להגנות ולפיקוח, המחקר זיהה פרקטיקות בהסדרי תמיכה אשר יכולות לשמש, או המשמשות בפועל, מנגנוני הגנה עבור מקבלי ההחלטות. אלה יוצגו להלן:

1. **כתיבת תסקיר והופעת התומך בפני בית המשפט**. כאמור, כתיבת התסקיר והופעת התומך בפני בית המשפט הן נקודות מפגש עם גורמים רשמיים והן יכולות לשמש בעקיפין פרקטיקות של פיקוח והגנה.

2. **תחימת תחומי התמיכה והגבלות על עבודת התומך**. הגדרה ברורה של תחומי התמיכה וקביעת הגבלות מסוימות על עבודת התומך, יכולות לשמש מנגנון הגנה. עם זאת יש לציין שדווקא הגבלות כאלה של סמכויות התמיכה יכולות לפגוע במקבל ההחלטות עצמו, למשל במקרה של מקבלי החלטות המתקשים להגיע בעצמם לבנק. ייתכן שעבור תומכים מסוגים שונים (קרובים, מתנדבים או מקצועיים) יש לקבוע הגבלות שונות.

3. **שימוש בכלים משפטיים נוספים להגנה על מקבל החלטות.** אלה כוללים, בין היתר, צווים או הגבלות שונות בנושאים כספיים, למשל, הגבלות על סכום משיכה מחשבון הבנק או הערת אזהרה על קניין.
4. **מינוי זמני או בדיקה תקופתית של המינוי.** מתן צו מינוי זמני או בדיקה תקופתית של המינוי יכולים אף הם לשמש בעקיפין אמצעי הגנה ופיקוח, משום שהם מזמנים מכש של גורמי הרווחה ושל בית המשפט עם מקבל החלטה והתומך וביכולתם לבחון, גם אם לא לעומק כמו בעת כתיבת התסקיר הראשוני, את הסדר התמיכה. בדיקות תקופתיות אלו מאפשרות לבדוק אם המינוי עדיין מתאים למקבל החלטות ולתומך ואם הוא עדיין נדרש. עם זאת הדבר כרוך הן בנטל על מקבל החלטות ועל התומך הן בעלויות ובמשאבים רבים למדינה.
5. **הכשרה, הדרכה, ליווי וייעוץ.** כפי שנזכר לעיל, הכשרה, הדרכה, ליווי וייעוץ לתומכים יכולים לשמש מנגנונים רשמיים ולא רשמיים להגנה על מקבל החלטות ולפיקוח על עבודת התומך. יש להדגיש שאין הדבר מהווה חלופה לפיקוח אקטיבי אלא נקודת ציון נוספת שבה יכולה להתבצע בחינה של התומך ושל התאמתו לתפקיד או למקבל החלטות. מטבע הדברים מנגנון זה אינו יכול לשמש מנגנון יחיד.
6. **התייעצות עם גורם נוסף בעת קבלת החלטות בעלות חשיבות.** מנגנון הגנה נוסף הוא התייעצות משותפת של מקבלי החלטות והתומכים עם גורם נוסף, למשל איש מקצוע בתחום רלוונטי במקרים של החלטות רבות-חשיבות. יש לבחון אם אפשר למסד תפקיד ייעודי כזה או מאגר של מומחים (בדומה למאגר של תומכים-מקצועיים) שאפשר לפנות אליהם לצורך התייעצויות בתחומים שונים. יש גם לבחון מודלים שונים ליישום רעיון זה ולתת מענה לצורך העולה בקרב תומכים מסוגים שונים (קרובים, מתנדבים ומקצועיים) בגורם מקצועי מיעוץ.
7. **תמיכה בהתנדבות במסגרת עמותה.** לתמיכה בהתנדבות במסגרת עמותה כמה יתרונות. ראשית, הדבר מחייב סינון ראשוני של המבקשים להתנדב לתפקיד. נוסף על כך, מנגנון הליווי של הארגון משמש הן כלי פיקוח על פעולות התומך-מתנדב הן גורם אשר מקבל החלטות או אנשים אחרים בסביבתו יכולים לפנות אליו במקרה של חשש או חשד לניצול או לפגיעה.
8. **רישום ותיעוד של החלטות.** מלבד היתרונות של רישום ותיעוד החלטות חשובות בתחומים האישיים, הרפואיים והכספיים, כפי שצוינו לעיל, פרקטיקה זו יכולה לשמש מנגנון הגנה ומנגד מרחב לפיקוח: רישום ותיעוד מקלים הן על מקבל החלטות הן על התומך במעקב אחר החלטות שהתקבלו ועל השיקולים שהובילו אליהן; הם מסייעים גם מול גורמים שלישיים כדי להסביר החלטה ושיקולים שהובילו אליה, במיוחד כאשר יש אי-הסכמות באשר להחלטה שהתקבלה; כמו כן הם יכולים לשמש גם את התומך כאשר יש אי-הסכמה בינו ובין מקבל החלטות או בינו ובין גורמים נוספים.
9. **קורס לתומכים-מקצועיים.** תהליך הקבלה לקורס ההכשרה לתמיכה הוא מסנן ראשון, והקורס עצמו משמש בפועל כלי סינון נוסף של המועמדים. הרישום במאגר של תומכים-מקצועיים של האפוסטרופוס הכללי הוא אמצעי לבחינה נוספת של התומכים, והוא אפשרי רק עבור מי שעברו את קורס ההכשרה.
10. **מסגרת אתית להתנהלות התומך.** מסגרת אתית לעבודת התומך היא אחת הדרכים לנסות לייצר סביבת תמיכה בטוחה. למשל, יש לוודא שאין לתומך ניגוד עניינים אשר יכול למנוע ממנו למלא את תפקידו כיאית. נוסף על כך, התנהלות אתית מעודדת בחינה רפלקטיבית עצמית של התנהלות התומך ובכך יכולה לעודד טיוב של התמיכה.

מנגנונים נוספים שעלו מן הראיונות, הן עם אנשי מקצוע הן במסגרת חקרי המקרה, כמנגנונים אפשריים להגנה ולפיקוח במסגרת הסדרי תמיכה הם:

1. **הגשת 'דוח תמיכה'**. הכנת דוח והגשתו בקביעות לגורם רשמי כלשהו שבו יפורטו, למשל, החלטות רבות-חשיבות שהתקבלו בפרק הזמן שעליו מדווח. במקרה כזה יש לייעד בעל תפקיד מתאים לקריאת דוחות אלו.
2. **פיקוח על הצווים ועל תוקפם**. למשל על ידי רישום במאגר של צווי המינוי שניתנו ומעקב אחר פקיעת המינויים. במקרה כזה יש לבחון כיצד אפשר ליישם זאת ומי הגורם אשר יכול להיות אמון על משימה כזו או לחלופין להגדיר לצורך זה תפקיד ייעודי חדש.
3. **מוקד פניות ציבור ומוקד תלונות עם סמכות בדיקה**. מוקד המקבל פניות ותלונות מן הציבור, והוא בעל סמכות לבדיקת התלונות. על מוקד כזה להיות מוכר לכול, נגיש, זמין, נוח ולא מאיים עבור מקבלי החלטות.
4. **פיתוח קוד אתי לתפקיד התומך**. פיתוח והגדרה של קוד אתי להתנהלות התומך אשר יחייב תומכים-מתנדבים ותומכים-מקצועיים. שימוש מושכל במגוון פרקטיקות להגנה ולפיקוח יכול לייצר מערכת של איזונים ובלמים. עם זאת, פיקוח על קבלת החלטות נתמכת מצריך פיתוח מודל המביא בחשבון את ההיבטים הייחודיים של הסדרי תמיכה ויחסי התמיכה ואת המאפיינים הייחודיים של מקבלי ההחלטות. למשל, אפשר שמשום שמצבם של אנשים זקנים עם דמנציה יכול להשתנות במהירות רבה, יש לייצר מנגנוני הגנה ופיקוח המביאים בחשבון מאפיינים אלו ויכולים לתת לכך מענה. נוסף על כך יש להביא בחשבון היבטים ייחודיים לאנשים עם מוגבלות, למשל הצורך בהנגשה (למשל, הנגשה קוגניטיבית) או פיקוח בתחום הכלכלי שעליו להיעשות במקרה של מקבל החלטות שלו ממון ונכסים אבל גם במקרה של מקבל החלטות שאמצעיו הכלכליים דלים והכנסתו היחידה או העיקרית היא קצבת נכות חודשית.

יש לפתח עבור התחום של קבלת החלטות נתמכת מודל של פיקוח המלווה בהדרכה וייעוץ, בדומה להמלצות במחקרן של רזניצקי ואח' (2019) בדבר פיתוח מודל פיקוח לאפוטרופסות.

נוסף על כך, בשל אופיים המיוחד של הסדרי תמיכה ויחסי תמיכה, יש לייצר ולהבנות רצף של מנגנונים להגנה ולפיקוח ולא להסתמך על מנגנון יחיד (להרחבה על מנגנונים להגנה ולפיקוח בעולם ראו: רימון-גרינשפן ואח', 2020).

שער רביעי:
שאלות עקרוניות, אתיות ומעשיות

המדיניות, היישום והפרקטיקה של קבלת החלטות נתמכת מלווה במגוון שאלות עקרוניות, אתיות ומעשיות. הבולטות שבהן הן הזכות של מקבל ההחלטות להסתכן והזכות לקבל החלטה מוטעית; והגדרת גבולות התמיכה. מלבדן יש שאלות נוספות הדורשות דיון וחיפוש מענה.

1. הזכות להסתכן והזכות לקבל החלטה מוטעית

”... אבל אם מדובר באדם שמסוגל להחליט את ההחלטות שלו עם תמיכה, לא בתפקיד שלי להגיד לו מה לעשות. הוא רשאי לעשות את הטעויות של עצמו כמו שכל אדם רשאי לעשות טעויות. אבל הוא צריך להיות במצב שהוסבר לו שזו טעות”. (תומכת בקבלת החלטות)

”אדם עם מוגבלות זה לא בעצם היתר לבוא ולהסתכל על הסיכונים שהוא לוקח בצורה מחמירה יותר מאשר ביחס לאנשים שאין להם מוגבלות” (אשת מקצוע)

התפיסה ולפיה לאנשים עם מוגבלות יש הזכות להסתכן והזכות לקבל החלטות מוטעות, ככל אדם, עומדת בליבה של הזכות לאוטונומיה ולקבלת החלטות עצמאית, ובהתאמה היא העמדה המכרעת גם בהקשר של קבלת החלטות נתמכת (להרחבה ראו רימון-גרנישפון, ואח', 2020). עם זאת, עבור רבים – תומכים, אנשי מקצוע ונציגים מן החברה האזרחית – עומדת בעינה השאלה עד כמה לתמוך בהחלטה של אדם אשר מעמידה אותו בסיכון ועד כמה לסייע ביישומה.

מן המחקר עולה שבצד עקרון הזכות של אדם להסתכן ולעשות טעויות, יש גם הכרה בכך שהתומך אינו מחויב להמשיך לתמוך במקבל ההחלטה כאשר זה האחרון מעמיד את עצמו בסכנה כבדה – כלכלית, רפואית או אישית. אולם אין הסכמה על גבולות לתמיכה ועולה כי הדבר תלוי הקשר. דוגמה לכך היא מקבל החלטה אשר מבקש להפסיק לשלם את שכר הדירה שלו, כאשר משמעות הדבר היא שהוא יהיה מחוסר דיור משום שאין לו חלופות דיור אחרות. דוגמה נוספת היא מקבל החלטה המסרב להיבדק בבדיקה שיכולה להתריע על מצב רפואי מסכן חיים או לקבל טיפול הולם אשר יציל את חייו. מנגד, מקבל החלטה זה הוא אדם מבוגר מאוד, עם מוגבלות משמעותית, החי בגפו וללא שום תמיכה משפחתית והוא מסרב לעבור טיפולים אגרסיביים כדי להאריך את חייו.

נוסף על כך, תמיכה במסגרת קבלת החלטות נתמכת מבוססת על מערכת יחסים, אמון וקשר בין מקבל ההחלטה ובין התומך. בקרב אנשי מקצוע ותומכים רווחת ההכרה בזכותו של אדם לקבל החלטה שעלולה לפגוע בו פגיעה קשה, אבל עם זאת יש הגורסים כי התומך יכול לבחור שלא להיות שותף ליישום החלטה כזו דווקא בשל מערכת היחסים ביניהם, כפי שהיה מתקשה לסייע לכל אדם קרוב אחר בחייו ביישום החלטה דומה, ולסרב להיות עד לפגיעה של אדם בעצמו. יש להכיר בכך שבמסגרת יחסי התמיכה והקשר ההדדי שנוצר בין מקבל ההחלטה ובין התומך, יש תומכים הרואים חובה לעצמם לא לאפשר למקבל ההחלטות לקבל החלטות שמעמידות אותו במצבי סיכון משמעותיים, כמו אי-עמידה בתשלומי פירעון חוב עד כדי סכנת מעצר.

”יש גישה שאומרת שנכנסת למערכת יחסים מסוימת ואז את רואה שמקבל החלטות מצבו מתדרדר ואת לא יכולה לעצום את העיניים ולעמוד מנגד. צריך בכל זאת לעשות משהו...” (תומכת בקבלת החלטות)

2. גבולות התמיכה

הצבת גבולות ביחסי תמיכה ובפרקטיקת התמיכה היא שאלה עקרונית ואתית גם יחד. מן הראיונות שנערכו במסגרת חקרי המקרה עולה כי חשוב להציב גבולות ביחסים בין מקבל החלטות ובין התומך ובפרקטיקה של התמיכה, אף על פי שהצבתם היא מורכבת. למשל, כאשר המיני הוא לתחום אחד אבל מקבל ההחלטות מבקש סיוע בתחום אחר. דוגמה לכך היא מקרה שבו המיני הוא לתחום הכספי אבל מקבל ההחלטות מבקש סיוע בהבנה של טיפול רפואי מסוים. בהקשר של יחסי תמיכה המושגים על אמון ועל מידה מסוימת של קרבה, קשה מאוד להציב גבול כזה ולקבוע כי בנושא אחד תינתן תמיכה ואילו בנושא אחר לא. מנגד, הרחבה של תחומי התמיכה יכולה להניב שאלות אתיות רבות עבור התומך ולהביא לשחיקה בעבודת התמיכה, המרחיבה עצמה מעבר לגבולותיה המקוריים או הרשמיים. במקרה של תומך-קרוב, הצבת גבולות היא לרוב כמעט בלתי אפשרית, אך עבור תומכים-מתנדבים ותומכים-מקצועיים יש חשיבות רבה בכך ובהקפדה על סיוע רק בתחומים שעליהם חל המיני. בהקשר זה יש לציין כי לעיתים נושאים שאינם נכללים בתחום המיני נשקים לו ומושפעים ממנו. במקרים כאלה לא תמיד ברורים גבולות תחומי אחריותו של התומך.

”...המיני, מבחינת בית המשפט הוא לנושאים כלכליים. אבל במציאות כשבאים לתרגם, כשאני לפחות, איך שאני פירשתי ותרגמתי את המיני למערכת היחסים בפועל, אז הרבה מאוד דברים הם משיקים, רלוונטיים, קשורים, נוגעים לנושאים כלכליים. למשל האם הוא יעבוד ובאיזה עבודה, כי יש לו קושי מאוד גדול של התמדה במקום עבודה... אז מצאתי את עצמי מלווה אותו בתעסוקה ואיך לגשת לראיון תעסוקתי ומה להגיד למנהל ודברים שאני מניחה שהשופטת לא התכוונה שאני אעשה. אבל זה קשור לכלכלה ומאוד קשה להפריד ולהגיד עד כאן זה המיני ומכאן זה כבר לא המיני...” (תומכת בקבלת החלטות)

החלטה הנוגדת את עולם הערכים של התומך

הגישה הרווחת היא שכאשר נושא התמיכה עומד בסתירה מוחלטת לעולם הערכים והאתיקה האישית או המקצועית של התומך הוא יכול לסרב להשתתף בתהליך קבלת ההחלטות וביישום החלטה כזו. במקרה שהחלטה כזו אינה מאפשרת לו לבצע את תפקידו, עליו להודיע על כך לבית המשפט ולבקש להעביר את מיני התמיכה למישהו אחר.

שאלה זו רלוונטית גם במקרה של תומכים-קרובים (ולא רק תומכים-מתנדבים או תומכים-מקצועיים). למשל, הורים המשמשים תומכים לבתם ומסרבים בתוקף לתמוך בהחלטתה להיות אימא, משום שלדעתם היא אינה מתאימה לכך.

שיתוף פעולה של מקבל ההחלטות כתנאי בסיסי

תנאי בסיסי לתמיכה הוא שיתוף פעולה של מקבל ההחלטות. כאשר מקבל ההחלטות מסרב לשותף פעולה עם התומך, בכלל או בתחום מסוים, מסרב לשותף את התומך בהחלטות שקיבל, אינו פועל לממש את ההחלטות שקיבל בסיועו או פועל בניגוד להן, התוצאה היא כי פעולת התומך אינה אפשרית כלל. במקרה כזה עולה השאלה כיצד על התומך לנהוג ואם עליו לבקש להפסיק את המיני.

אחריות התומך להתריע על שינוי במצבו של מקבל ההחלטות והמשך התאמתו להסדר תמיכה

כאשר האדם מקבל שוב ושוב החלטות אשר פוגעות בו עולה השאלה אם קבלת החלטות נתמכת היא המענה הנכון עבורו. בהמשך לכך עולה השאלה כיצד על התומך לנהוג והאם חלה עליו האחריות להתריע בפני האדם ובפני בית המשפט או גורמים מקצועיים אחרים על דפוס ההחלטות של האדם ועל החשש כי הסדר התמיכה אינו מתאים לו.

יש אנשי מקצוע, נציגים מן החברה האזרחית ותומכים הטוענים כי על התומך מוטלת האחריות להודיע לבית המשפט שמינה אותו על בסיס הערכת מצבו של מקבל ההחלטות שאותו מקבל החלטות אינו נמצא כבר באותו מצב ועל כן הוא אינו יכול להמשיך ולשמש לו תומך. מנגד, יש מקרבם הסבורים כי זו פגיעה לא מידתית במקבל ההחלטות ובפרטיותו, והיא עלולה להוביל לאיבוד האוטונומיה שלו. לכן אין זה מתפקידו של התומך לדווח לבית המשפט על שינויים במצבו של מקבל ההחלטות. מלבד זאת, הדבר כרוך גם בפגיעה באמון בין מקבל ההחלטות ובין התומך.

גבולות התמיכה ולשון החוק

כאשר מקבל ההחלטות מבקש סיוע מן התומך בדבר שהוא בבחינת עבירה על החוק, לתומך יש הזכות לסרב לכך. במקרה כזה גבולות התמיכה הן לשון החוק.

3. סוגיות עקרוניות, אתיות ומעשיות נוספות

סוגיות נוספות העולות מן הפרקטיקה והיישום של קבלת החלטות נתמכת הן:

- **מידת האחריות של התומך להחלטות שהאדם מקבל.** שאלת האחריות של התומך נוגעת גם לאחריות שמיוחסת לו מצד גורמים שלישיים. מהי מידת האחריות שהתומך נושא עבור ההחלטות שהאדם מקבל בתמיכתו או בניגוד לעצתו היא שאלה שמטרידה תומכים רבים וגם אנשי מקצוע ואין לה כיום מענה.
- **הבדלים בין תמיכה באנשים זקנים ובין תמיכה באנשים עם מוגבלות.** בפועל עולה שיש הבדל בין תמיכה באנשים זקנים שרוב חייהם הבוגרים היו עצמאיים והחליטו החלטות עבור עצמם ובין אנשים עם מוגבלות שרוב חייהם הבוגרים אחרים קיבלו החלטות עבורם. במקרה הראשון, על התומך להביא בחשבון את אמונתו, ערכיו, דרך החיים והרצונות של האדם, כפי שבאו לביטוי במהלך חייו העצמאיים. ואילו במקרה השני, על התמיכה עצמה להיות כזו שמסייעת לפתח אצל האדם את היכולות והכישורים לקבלת החלטות ואת יכולתו לחיות חיים עצמאיים ואוטונומיים ככל האפשר.
- **אי-הסכמה בנוגע לתומך המיועד.** כיצד יש לאזן בין רצונו של האדם בתומך מיועד מסוים ובין דעתו המקצועית של העו"ס לסדרי דין הכותב את התסקיר ואינו מתרשם שהתומך המיועד מתאים לתפקידו או שהוא חושש מהשפעה לא הוגנת שלו על מקבל ההחלטות.
- **פיתוח היכולת של האדם לקבל החלטות.** לקבלת החלטות נתמכת צריכה להיות מטרה נוספת מלבד עצם התמיכה בפועל, והיא פיתוח יכולתו של האדם לקבלת החלטות עצמאית או בתמיכה. כפי שנזכר לעיל, תמיכה מיטבית היא כזו אשר מפתחת כישורים אלו אצל מקבל ההחלטות במקרה הצורך.

- **תמיכה באדם שיש לו בן זוג.** מהם מקום התומך ומקום התמיכה עבור מקבל החלטות שיש לו בן זוג (שאינו התומך) בנושאים שהם משותפים לבני הזוג? כיצד על התומך להתנהל במקרה כזה וכיצד עליו להתנהל במקרה שהחלטה הזוגית סותרת את זו שמקבל ההחלטות ביקש לקבל בסיועו, וכיצד עליו לנהוג כאשר ההחלטה שהתקבלה מעלה בצידה חשש לפגיעה במקבל ההחלטות?
 - **מקום התמיכה במארג חייו של האדם.** מה מקומו של התומך-המתנדב או התומך-מקצועי במארג כלל אנשי המקצוע בחייו של מקבל ההחלטות (שכן בדרך כלל יש כמה אנשי מקצוע המעורבים בחייו של אדם עם מוגבלות)? כיצד עליו להתנהל מולם? למשל, כיצד עליו לנהוג בנוגע לבקשות או להמלצות של אנשי מקצוע המצפים שהתומך יבצע אותן?
 - **מהי מטרת התמיכה והאם תפקיד התומך הוא פסיבי או פרו-אקטיבי.** האם מטרת התמיכה היא סיוע בלבד בקבלת החלטות או שיש לה מטרה רחבה יותר של שיפור איכות חייו של האדם, ובכלל זה להביא למיצוי זכויות ושירותים, לשילוב חברתי ולביטחון עבור מקבל ההחלטות. האם על התומך להיות פסיבי ולחכות לפנייה של מקבל ההחלטות או שעליו להיות פרו-אקטיבי ולחפש דרכים לקדם וליזום מיצוי זכויות וקבלת שירותים נוספים עבור האדם.
- ” המטרה היא לא התמיכה, התמיכה היא כלי, כלי שנועד לשרת את האדם”. (אשת מקצוע)

המלצות

1. יש לשקול לאמץ בכל הסדר תמיכה כתיבת הסכם תמיכה, נוסף על צו המינוי, בין מקבל ההחלטה לתומך המפרט כיצד על התומך לפעול ולנהוג במקרה שמצבו של מקבל ההחלטות משתנה וחלה פגיעה ניכרת ביכולתו לקבל החלטות באופן זמני או קבוע (למשל, עבור אנשים עם מוגבלות נפשית במקרה של משבר, או במקרה של אנשים עם דמנציה אשר מצבם מחמיר). הסכם כזה יאפשר התמודדות מראש עם דילמות אתיות ואחרות ויזמן הזדמנות נוספת לכוון במדויק את התמיכה לפי רצונותיו של מקבל ההחלטות.
2. יש לספק הדרכה, ליווי קבוע, גורם שאפשר לפנות אליו לייעוץ (חד-פעמי או מתמשך) ותמיכת עמיתים לשם התמודדות עם שאלות אתיות שקבלת החלטות נתמכת מזמנת תדירות.
3. על מערכת החינוך להכין תלמידים עם מוגבלות לקבלת החלטות נתמכת ולהציב את החינוך לאוטונומיה ולקבלת החלטות עצמאית של אנשים עם מוגבלות במוקד עבודתה.

סיכום והמלצות

קבלת החלטות נתמכת היא הסדר משפטי חדש בישראל. יישום ההסדר עדיין מצומצם בהיקפו, והוא מצוי בתהליכי עיצוב. מחקר זה הביא מן הניסיון והידע בקבלת החלטות נתמכת, כפי שהיא מיושמת כיום בישראל, ומן התובנות העולות מהם כבסיס להמשך גיבוש המדיניות, היישום והפרקטיקה בתחום.

ממצאי המחקר מצביעים על חשיבותן של פגישות המידע המקדימות את הליך התמיכה ושל פגישות ההדרכה הנערכות לאחר קבלת צו המינוי. נמצא כי הפגישות מסייעות למקבלי ההחלטות ולתומכים המיועדים בהליך המינוי, על שלביו השונים, ויש בהן פוטנציאל ליעול למערכת. עם זאת יש להבנות פרקטיקה מיטבית של ניהול פגישות מידע ופגישות הדרכה, להכשיר אנשי מקצוע מתאימים ולהמשיך להציע פגישות באזורים שונים ברחבי הארץ כדי לוודא את נגישותן למגוון קהלים.

מן המחקר עולה שיש לפתח רצף של מנגנונים להגנה ולפיקוח על הסדרי תמיכה, המבוסס הן על הניסיון היישומי של הסדרי תמיכה בישראל, כפי שהוא מפורט במסגרת מחקר זה, הן על הניסיון היישומי בעולם (ראו: רימון-גרינשפן אה', 2020). על הפיקוח להיות ייעודי ומותאם ולכלול הדרכה, פיקוח יזום ומנגנון הגשת תלונות נגיש למקבלי החלטות ולאחרים.

עבודת התמיכה היא עבודה מורכבת המלווה בשאלות עקרוניות ושאלות אתיות רבות עבור התומכים. על כן יש לייצר מנגנונים לתמיכה, ייעוץ, ליווי והדרכה של תומכים, לייצר פורומים להמשך פיתוח הידע והבניית תפקיד התומך, להגדיר ולמסד מסגרת אתית לעבודת התמיכה ולבסס מרחבים מקצועיים וקולגיאליים להתמודדות עם שאלות אתיות ועקרוניות.

יש להמשיך ולפתח את הידע על התנהלות הסדרי תמיכה ופרקטיקות של תמיכה. ידע זה ישמש להכשרה ולהנחיה של תומכים ולהמשך התפתחות מקצועית של תומכים-מקצועיים ותומכים-מתנדבים, לעיצוב מדיניות ויישום של הסדרי קבלת החלטות נתמכת ולפיתוח מנגנונים של הגנות ופיקוח. ידע זה יוכל לשמש גם לפיתוח "מסלול הסכמי" בקבלת החלטות נתמכת.

עוד פרסומים של המכון בנושא

רימון-גרינשפן, ה., יאבו, מ., פורסטנברג-נמר, ר. וריבקין, ד. (2020). קבלת החלטות נתמכת: היבטים יישומיים, הגנות ופיקוח ותמיכה מיטבית – סקירה בין-לאומית. דמ-845-20.

רזניצקי, ש., מנהיים, א., מילשטיין, א., ברודסקי, ג., ריבקין, ד., גולדנברג, ח. ורוזנפלד, ח. (2019). הפיילוט לפיקוח על אפוטרופוסים לעניינים אישיים: דוח מסכם. דמ-793-19.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

מקורות

האפוטרופוס הכללי והכונס הרשמי, משרד המשפטים. (26 יוני, 2018). [נוהל בעניין מינוי תומך החלטות על ידי בית המשפט](#).

האפוטרופוס הכללי והכונס הרשמי, משרד המשפטים. (27 אוקטובר, 2019). [נוהל בעניין מינוי תומך החלטות על ידי בית המשפט – הבהרות מיום ה-27.10.2019](#).

[חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962](#)

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות (תיקון מס' 18), התשע"ו-2016, ס"ח 2550.

רימון-גרינשפן, ה., יאבו, מ., פורסטנברג-נמר, ר. וריבקין, ד. (2020). [קבלת החלטות נתמכת: היבטים יישומיים, הגנות ופיקוח ותמיכה מיטבית – סקירה בין-לאומית](#). דמ-845-20. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

רזניצקי, ש., מנהיים, א., מילשטיין, א., ברודסקי, ג'., ריבקין, ד., גולדנברג, ח. ורוזנפלד, ח. (2019). [הפיילוט לפיקוח על אפוטרופוסים לעניינים אישיים: דוח מסכם](#). דמ-793-19. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

נספח א: חקרי מקרה נבחרים

במסגרת המחקר נערכו, כאמור, 15 חקרי מקרה. בתשעה מקרים רואיינו התומך, מקבל החלטות וגורם נוסף שיכול לספר על התנהלות התמיכה; בארבעה מקרים רואיין רק התומך; ובשני מקרים רואיינו התומך ומקבל החלטות. בסך הכול נערכו 35 ראיונות אישיים חצי מובנים.

להלן יוצגו שבעה מבין 15 חקרי המקרה שנערכו. כל אחד מהם יתואר בקצרה, יוצגו היבטים שעלו במסגרתו ויובאו ציטוטים מדבריהם של המרואיינים. חקרי המקרה שיוצגו נבחרו בשל כמה סיבות: עושר המידע וחשיבות הנושאים שעלו בהם, יכולתם להציג נקודות מבט שונות בנוגע להסדרי תמיכה והיותם מייצגים הסדרי תמיכה עם תומכים מסוגים שונים: קרובים, מתנדבים או מקצועיים.

כל השמות של משתתפי חקרי המקרה הם בדויים, ופרטים מזהים נוספים שונו כדי לשמור על פרטיותם ועל האנונימיות שלהם.

חקר מקרה 1

מקבל החלטות: תמיר

תומכת-קרובה (אם): חווה

גורם שלישי (אחות): מאיה (אינה ממונה כתומכת)

תיאור חקר המקרה

חווה, בנה תמיר ובתה מאיה מתגוררים ביישוב קטן מרוחק ממרכז הארץ. לקראת יום ההולדת ה-18 של תמיר והצורך לעבור ועדה במוסד לביטוח לאומי חיפשה חווה מידע ולמדה על ההסדר של קבלת החלטות נתמכת בקבוצת מידע של ארגון קשר⁶ שהיא חברה בו. חווה ציינה כי הדבר היה חיוני בקבלת מידע ראשוני בנושא. בעקבות זאת היא המשיכה לברר ולאסוף מידע באינטרנט.

חווה פנתה לאפוטרופוס הכללי, נפגשה עם נציגה בצוות העוסק בקבלת החלטות נתמכת וזו ערכה לה ולתמיר פגישת מידע. בפגישה הנציגה הסבירה להם על טיבה של קבלת החלטות נתמכת, מה הביא לשינוי בחקיקה⁷ ומהי התפיסה העומדת בבסיסו של הסדר תמיכה. חווה ציינה שהפגישה סייעה לה מאוד ושהיא הבינה את הדברים. תמיר, לעומתה, ציין שהוא לא הבין הכול. זו הייתה הפגישה היחידה שבה השתתפו, ולא נערכה להם פגישת הדרכה לאחר קבלת צו המינוי.

לאחר הגשת טופסי הבקשה לבית המשפט לקבלת צו מינוי לחווה, ביקש בית המשפט תסקיר של עו"ס לסדרי דין. חווה פנתה לעו"ס ביישוב כדי לבקש ממנה זאת. העו"ס הייתה חדשה בתפקידה ביישוב והכירה את תמיר וחווה היכרות שטחית בלבד,

⁶ קשר – הבית של המשפחות המיוחדות: עמותה לקידום איכות חייהן וזכויותיהן של משפחות עם ילדים ובוגרים עם צרכים מיוחדים.

⁷ הכוונה לתיקון 18 בחוק.

אולם בתסקיר היא הסכימה להמליץ על הסדר של קבלת החלטות נתמכת. מאחר שתמיר מתקשה בהבנה של עניינים כספיים, העו"ס עמדה על כך שחווה תמונה לאפוטרופסית לעניינים כספיים נוסף למינוי כתומכת ביתר העניינים. חווה לא רצתה בכך משום שהיא האמינה שאין סיבה להגביל את החופש של תמיר וכי הוא מסוגל לקבל החלטות על חייו, בהינתן הסבר ותיווך מתאימים. גם העובדה שהיא מיופת כוח בחשבון הבנק של תמיר ייתרה מבחינתה את הדבר. חווה אף ציינה כי אינה מבינה את מלוא המשמעות של מינויה כאפוטרופסית לענייני כספים עבור תמיר ואת הנטל הבירוקרטי וההגבלות הכרוכות בכך ומקשות על התנהלותה בפועל. אולם חרף התנגדותה הציבה זאת העו"ס כתנאי להמלצתה בתסקיר על הסדר תמיכה בעניינים אחרים שאינם כספיים. על כן חווה נאלצה להסכים.

מאיה, אחותו של תמיר, לא התמנתה כתומכת בשלב זה, אך ציינה כי היא מתעתדת להתמנות אם יעלה צורך בעתיד ואינה מתכוונת לשמש אפוטרופסית.

היבטים של חקר המקרה

הבחירה בהסדר תמיכה (על פני אפוטרופסות)

חווה ציינה כי הגורם לבקשת צו המינוי הוא הגיעו של תמיר לגיל 18.

” כבר מלאו לו 18 וכבר הייתי צריכה לגשת לביטוח לאומי וחשבתי שזה יהיה נכון עבורו שמה שאני עושה ביומיום בעצם, מסייעת לו, מנגישה לו מידע, מסייעת לו לקבל החלטות, חשבתי שזה יכול להיות רעיון הרבה יותר טוב מאשר לקבוע לו אפוטרופסות, שלטעמי זה נורא, נורא מחמיר... אין לו אפשרות לקבל החלטה על כלום, אין לו אפשרות לעשות כלום ואין לו חירות לעשות או לקבל החלטה בעצם בלממש את ההחלטות שלו”. (חווה, תומכת-קרובה)

נוסף על כך, מבחינתה מינוי כאפוטרופוס פוגע מאוד בחופש ובעצמאות של אדם ואינו מתאים לתמיר, המסוגל לקבל החלטות בעצמו אבל זקוק לסיוע.

” אני תמיד עושה השוואה בינו לבין אימא שלי שהיא, שממש מבחינה קוגניטיבית היא ממש לא מבינה במה מדובר. היא צריכה אפוטרופוס. הבן שלי הוא מבין עניין, הוא יודע לשתף פעולה, הוא לא צריך אפוטרופוס, הוא צריך מישהו שיעזור לו. שינגיש לו, שיתווך לו. אבל אפוטרופוס, למה הוא צריך שמישהו אחר יחליט בשבילו על החיים שלו?” (חווה, תומכת-קרובה)

” את מבינה, הוא צריך את ההכוונה, הוא צריך את העזרה, אבל מגיע להחלטות בסוף, כשבנתיים ממה שיצא לי לראות, החלטות שהן בסוף די הגיוניות. הוא צריך פשוט מאוד את ההכוונה. ההכוונה שאנחנו מדברים איתו ומסבירים לו, זה מה שעוזר לו בסופו של דבר להגיע להחלטה”. (מאיה, אחותו של תמיר)

תמיר תיאר אף הוא את רצונו להיות עצמאי.

” שאני צריך כאילו איך להחליט בעצמי מה טוב ומה לא טוב. קבלת החלטות זה שאני צריך לראות אם זה טוב או לא טוב, ואם זה שווה או לא”. (תמיר, מקבל ההחלטות)

” הרבה זמן הייתי תלוי באימא שלי, ועכשיו אני רוצה להיות גם תלוי בעצמי”. (תמיר, מקבל ההחלטות)

חוזה ציינה כי מבחינתה מינויה כאפוטרופסית מגביל ומלווה בטרחה רבה, והיא אף פועלת לביטולו. ואילו את הסדר קבלת ההחלטות היא מוצאת כהתנהלות נכונה יותר וטבעית למשפחתם, וככזו השומרת על עצמאותו של בנה ועל החירות שלו לקבל החלטות בעצמו. חוזה ציינה שביטול האפוטרופסות לעניינים כספיים כרוך בנטל בירוקרטי רב עבודה, במיוחד נוכח העובדה שהיא לא רצתה בו מלכתחילה.

פרקטיקה והתנהלות התמיכה

חוזה ומאיה הדגישו כי התנהלותה של חוזה עם שני ילדיה מעודדת למידה של הדרך לקבל החלטות כלכליות ואחרות וכי זו פרקטיקה שכיחה במשפחתם. הן הדגישו את העובדה שתמיר מתנסה בקבלת החלטות, מתייעץ איתן מרצונו ומשתכר במיומנות הזו, אם כי הוא מודע לצורך שלו בסיוע בקבלת החלטות מכריעות.

צו המינוי

חוזה ציינה שהיא נושאת צילום של צו המינוי בטלפון הנייד שלה, והוא זמין לה תמיד להצגה. עם זאת היא העידה על כך שהיא מתקשה להשתמש בצו מול גורם שלישי, כמו משטרה, קופת חולים או בנק, משום שהסדרי התמיכה אינם מוכרים מספיק. על כן היא מוצאת שלהסדר התמיכה "אין שיניים" מול גורמים שאינם מודעים לו ומערימים קשיים על מעורבותה בחייו של בנה.

ליווי וייעוץ

חוזה העידה על כך שהיא נתקלת מעת לעת בשאלות שונות וזקוקה לייעוץ. היא ציינה כי הייתה מעוניינת שיהיה איש קשר המתמחה בנושא קבלת החלטות נתמכת שאליו תוכל לפנות במקרה הצורך.

הזכות להסתכן והזכות לקבל החלטה מוטעית

הן חוזה הן מאיה מאמינות בזכותו של תמיר להסתכן ולקבל החלטות שגויות, גם כספיות, כל עוד הוא לא מסכן מאוד את עצמו או מסכן את חייו.

” אבל גם אם אנחנו לא מסכימים, אם אנחנו יודעים שזה משהו שלא יפגע בו בצורה של, לא יודעת, הוא ימות או בצורה של פגיעה ממש קשה, אנחנו נעזור לו, וכשוט נהיה מאחוריו. לעזור לו ולתפוס אותו אם הוא נופל. אבל ניתן לו לנסות להגיע לבד להחלטות, לעשות מה שהוא רוצה, אבל תמיד נהיה באזור לעזור להרים אותו, אם יקרה משהו”. (מאיה, אחותו של תמיר, מקבל ההחלטות)

חקר מקרה 2

מקבלת החלטות: יהודית
תומכת-קרובה (אחות): ורד
גורם שלישי (עו"ד פרטית): שירה

תיאור חקר המקרה

יהודית היא אישה מבוגרת החיה בהוסטל. ורד היא אחת מאחיותיה, והיא קיבלה צו מינוי לשמש תומכת עבורה. שירה היא עורכת דין פרטית עצמאית בתחום דיני משפחה ולה היכרות מוקדמת עם חמוטל, אחות נוספת של יהודית. שירה, אשר הכירה את ההסדר של קבלת החלטות נתמכת, המליצה לאחיות לשקול את ההסדר עבור יהודית, כחלופה לאפוטרופוסות.

יהודית עברה להוסטל עקב משבר נפשי שחוותה בעקבות פטירתה של אימה. קודם לכן היא חיה בדיור מוגן. ליהודית לא היה אפוטרופוס מעולם, אולם עקב המשבר הנפשי שפקד אותה ביקשה חמוטל למנות לה אפוטרופוס. מנגד, ורד שמעה על ההסדר של קבלת החלטות נתמכת והתעקשה בכל תוקף לבקש להתמנות כתומכת של יהודית.

לאחר שיהודית התאוששה מן המשבר, השתתפו היא, שתי אחיותיה ושירה בפגישת מידע עם נציגת האפוטרופוס הכללי. בפגישה הן למדו לעומק על קבלת החלטות נתמכת והבינו שזו האפשרות המועדפת עליהן על פני אפוטרופוסות. ורד ציינה שפגישת המידע נערכה במשרד ממשלתי רשמי בתל אביב ושהיא הרגישה שהסיטואציה מאיימת קצת עבור יהודית ואולי עדיף לשקול לקיים פגישות כאלו בסביבה (סטינג) רשמית פחות. היא ציינה לטובה את ההנגשה ואת השפה הפשוטה שבה נציגת האפוטרופוס הכללי דיברה עם יהודית.

”כן, הפגישה [פגישת המידע] עזרה לנו. לי לכחות זו הייתה תקופה שהיו לי די הסתייגויות בנושא, ויותר חשבתי על הנושא של אפוטרופוס, וזה נתן לי תמיכה שבהחלט אפשר להסדר גם עם נושא של קבלת החלטות ולא אפוטרופוס לגמרי.“
(ורד, תומכת-קרובה)

מיום הגשת טופסי הבקשה לבית המשפט חלפה כמעט שנה עד לקבלת צו המינוי. יהודית, ורד, חמוטל ושירה התייצבו בבית המשפט. למרות הרתיעה הראשונית של יהודית מן המעמד, בסופו של דבר זו הייתה חוויה חיובית עבורה ועבור כולן.

”לא מאוד חששנו בסופו של דבר, למרות ששירה הכינה אותנו מצוין, לנושא של בית המשפט... הכנו אותה [את יהודית] נפשית, כי היא אף פעם לא הייתה בבית משפט, אז שלא יהיה לה יותר מדי טראומה מהנושא, אבל יצא יפה. המשפט היה מאוד נחמד אפילו. כולנו היינו פיזית. כשנגמר אז יהודית אמרה לשופטת, את מאוד נחמדה וזו פעם ראשונה שלי בבית משפט, או משהו כזה. היא הייתה מבסוטיית ממנה בצורה בלתי רגילה. צחקה וזה, בדיוק כשעמדנו לצאת מהבית משפט.“
(ורד, תומכת-קרובה)

שירה ציינה כי בעיניה יש חשיבות לכך שהסדרי תמיכה נעשים בהליך בבית המשפט, הן לטובת מהות ההסדר הן להעצמה של מקבל ההחלטות.

” [תמיכה] יכול להיות דבר שמאוד מעצים בהחלט. אם הבן אדם יודע שנורא חשוב שמגיעים לבית משפט, ולא הולכים בתהליך של אפוטרופוס, כי לא מאמינים בזה, ויודעים שיש לו את הזכויות ורוצים לקיים אותם, ורוצים לשמוע את דעתו, ורוצים שהוא ייקח עצמאות ואחריות על החיים שלו, ונותנים את זה במעמד מאוד חשוב כמו בבית משפט. זה יכול להיות תהליך מאוד מעצים, אם עושים את זה כמו שצריך, ואם השופט באמת מתייחס כמו שצריך. וגם שעורכי דין מייצגים בהליך, אז החשיבות באמת להתייחס למקבלי ההחלטה קודם כל. חשוב שגם עורכי דין ישימו אותם במרכז”. (שירה, עורכת דין)

לאחר קבלת המינוי לא התקיימה פגישת הדרכה. בהתבסס על דבריה של ורד, אי אפשר היה להבין האם הצו שברשותה הוא צו זמני שאולי פג תוקפו (משום שלא השתתפו בפגישת ההדרכה) או שהוא צו מינוי קבוע.

ורד התמנתה לתומכת בעניינים כספיים אך היא מסייעת גם בעניינים רפואיים ואישיים, אף שלא ברור אם תחת צו המינוי או לא. היא נמצאת בקשר קרוב ותדיר עם יהודית, וחמוטל ואח נוסף נמצאים איתה בקשר קבוע, ללא מינוי כתומכים.

היבטים של חקר המקרה

מסגרת המגורים והשפעתה על הסדר התמיכה

יהודית מוגבלת בהחלטות שהיא יכולה לקבל על חייה מעצם העובדה שהיא חיה בהוסטל, מסגרת דיור אשר קובעת היבטים רבים בחייה. גם התמיכה בה מוגבלת מסיבות אלו. למשל, ההחלטה אם לחסן את יהודית נגד נגיף קורונה, אף על פי שנעשתה במשותף על ידי יהודית וורד, התקבלה בפועל על ידי מסגרת הדיור ללא מעורבות של יהודית או ורד.

צו המינוי

ורד העידה כי אינה יודעת היכן העתק צו המינוי שהיא קיבלה וציינה כי היא לא משתמשת בו כלל. היא וחמוטל שותפות בחשבון הבנק של יהודית, ולכן לא עלה אצלה צורך בשימוש בצו מול גורם שלישי. היא הוסיפה כי בטיפולים רפואיים תמיד מאפשרים לה להיות נוכחת ולסייע לאחותה.

הגנות ופיקוח

שירה ציינה כי לדעתה יש להתאים את הסדרי התמיכה לאדם המסוים, ליכולותיו ולצרכיו, ובמקרה הצורך להשתמש בכלים משפטיים נוספים כדי לייצר הגנות והגבלות.

” צריך לשבת בהתחלה עם האדם בעצמו וגם עם מישהו שמלווה אותו לאורך השנים – אנשי מקצוע, ולראות מה החוזקות שלו ומה החולשות שלו ולבנות את זה בתוך התהליך. למשל אם בן אדם מאוד חזק במתמטיקה ולא מבזבז כסף, אז אולי אפשר להקל בעניין הזה. איפה שבן אדם מסוגל בלי מעטפת מאוד גדולה, אז לתת לו את המרחב הזה. לבנות בתוך הדבר הזה מסגרות הגנה, שחלקן יכולות להיות לא קשורות בכלל לתומך החלטה. כמו רישום בטאבו ודברים כאלה, הגבלות חשובות. חשוב גם לראות אם יש קשיים, שהאדם לא ער להם ואז גם להעלות את הסוגיות בפניו. הכול בשיח וצריך לגרום לו להבין מה לטובתו, בלי לכפות.“ (שירה, עו"ד)

חקר מקרה 3

מקבל החלטות: יונתן

תומכת-קרובה: סיגל (אימא)

תיאור חקר המקרה

יונתן ואימו גרים ביישוב קטן מרוחק ממרכז הארץ. יונתן הוא צעיר המתנדב בשירות לאומי. סיגל, אימו, קיבלה צו מינוי כתומכת-קרובה (אם יחידנית).

הממונה על קבלת החלטות נתמכת הגיעה ליישוב מגוריהם של יונתן ואימו וקיימה עימם פגישת מידע לפני שהחלו בקידום הליך המינוי. הממונה המשיכה ללוות אותם בתהליך. לאחר קבלת צו המינוי הזמני וכתנאי לקבלת צו קבוע הם ערכו עימה פגישת הדרכה.

יונתן ואימו קיבלו את צו המינוי לפני כשנתיים ונתקלו בחוסר מודעות להסדר זה בקרב גורמים שלישיים. הם בחרו בהסדר תמיכה כאשר יונתן הגיע לגיל 18, במקום אפוטרופסות, מתוך תפיסה שמלבד הסיוע שיונתן זקוק לו אין הצדקה לוותר מלא של זכויותיו על עצמו. יונתן וסיגל העידו על כך שתהליך המינוי נמשך זמן רב, יותר משנה.

היבטים של חקר המקרה

הבחירה בהסדר תמיכה (על כני אפוטרופסות)

יונתן וסיגל ציינו כמה מניעים לבקשת מינוי של תומך החלטות. בצד ההכרה של שניהם בכך שיונתן זקוק לסיוע בקבלת החלטות ובהתמודדות עם עניינים בירוקרטיים, שניהם מתנגדים לרעיון האפוטרופסות.

”מצד אחד אני לא אוהד את הרעיון של אפוטרופסות, מעצם העיקרון שאין לי שליטה על עצמי, אני לא יכול להחליט על עצמי. מצד שני, אני לא יכול לשבת בבנק או באיזה משרד ממשלתי, לחכות כמה שעות, ואז לעשות עוד כמה שעות של דיבורים עם כל מיני ואז אחרי כל זה לשים לב לסעיפים הקטנים. כשאני יושב בבית בשקט, ואני עירני ולא עייף וכאלה, אני יכול לשים לב לפרטים הקטנים, אבל כשיש רעש מסביב וזה הרבה זמן, ולפעמים אחרי יום ארוך – לא ממש. וגם יש דברים שאני לא ממש מבין מה הם רוצים ממני. ואז כן, אימא מסבירה. אז אומרים את זה למישהו אחר, ואז אני מקבל בין אם זה את התכל"ס, או מקבל את הכול, קורא את זה וחושב על זה לילה, או משהו, ואז אני אומר את מה שאני מרגיש או חושב לאימא, והיא מתרגמת את זה לשפת הבירוקרטיה שלהם.“ (יונתן, מקבל ההחלטות)

”יש לה את האפשרות לעשות דברים בשבילי או להגיש בשבילי, אבל אני עדיין זה שיש לו החלטה, ואני עדיין יכול לבטל אם היא לא שאלה אותי, ודברים כאלה.“ (יונתן, מקבל ההחלטות)

יונתן וסיגל תופסים את התמיכה הן כסיוע לקבלת החלטות, במיוחד מול גורמים שלישיים כמו בנק וגורמים בירוקרטיים נוספים, הן כאמצעי עבור יונתן ללמוד כיצד לקבל החלטות בעצמו בעתיד, ככל האפשר.

”הכוונה היא שלאט לאט אני כן נכנס לדברים האלה, גם אם פחות לדברים של לחכות בתור וללכת למקום פגישה במקום רועש, אבל אני כן עמוק בהסברה ובלהחליט. או לפעמים אני כן הולך, וגם אם זה רועש, ואני לא ממש עושה שום דבר וכבר החלטנו לפני, אני כן שם ומנסה להקשיב להסבר במקום. בדרך כלל אני מבין את ההסבר עד לחלק מסוים, ובאיזשהו שלב קשה לי להבין את ההלוך חזור הזה, אבל לאט לאט אני משתפר בזה. הכוונה שבאיזשהו שלב בעתיד אני אוכל לעשות את זה בעצמי, רוב הפעמים לפחות.“ (יונתן, מקבל ההחלטות)

”איך הוא יצמח אם מראש אני מגדירה לו שהוא רק חוסה? כשאין לו את הזכות לנהל חשבון בנק משל עצמו, להוציא פנקס שיקים, להוציא כרטיס אשראי. איך אני מבקשת ממנו לצמוח? איך אני מבקשת ממנו להתבגר? איך אני מבקשת ממנו לחשוב? איך את יכולה לבקש מילד להתבגר ולצאת לעולם, ומצד שני, את שמה לו, זה לא תקרת זכוכית, זה בלוק על הראש וזורקת אותו למים.“ (סיגל, תומכת-קרובה)

הימשכות הליך המינוי

יונתן וסיגל העידו על כך שהליך המינוי, החל מהגשת הבקשה ועד לקבלת צו המינוי, היה ארוך וכרוך בטרחה רבה. להערכת סיגל, ההליך היה מסורבל, התעכב ונמשך כשנה ושלושה חודשים.

”זה היה סיוט. בית המשפט [באזור המגורים] לא היה לו שמץ של מושג על מה אני מדברת. היינו צריכים ללכת שלוש פעמים רק בשביל להגיש את התביעה הראשונה. רק פקידה אחת בבית המשפט ידעה איך, את מי לשאול מה עושים עם זה. ואז זה הוגש ולקח חודשים.“ (סיגל, תומכת-קרובה)

צו המינוי

סיגל ציינה כי הצו שהתקבל אינו תואם במלואו את פרטי בקשת המינוי שהוגשה.

” לא כתוב באופן רשמי שמותר לי לבצע את הפעולות בשמו, שזה משהו שכן רשמנו בתהליך.“ (סיגל, תומכת-קרובה)

סיגל הוסיפה וציינה כי יש מקרים שבהם היא מתבקשת או רואה צורך להשתמש בצו המינוי מול גורמים שלישיים, אם כי יש שלא דרשו זאת מעצם היותה אימו של יונתן.

” בבנק לא יצא לנו להשתמש בצו, בגלל שפשוט הלכנו יחד לבנק, ובנוכחות הפקידה הוא חתם על יפוי כוח, שמעניק לי גישה מלאה לבנק וחיבור לאינטרנט. לקופת חולים כן ניגשנו עם זה, ואני לא חושבת שהם בכלל קראו מה זה כן ומה זה לא. ביטוחים, אז יש לי את הסוכן ביטוח, לא ביקשו, בגלל שבסופו של דבר הוא חותם...לא מבקשים, ואם צריך, אני פשוט קוראת לו, והוא אומר שמסכים.“ (סיגל, תומכת-קרובה)

חוסר היכרות של גורמים שלישיים עם המעמד המשפטי של הסדר תמיכה

סיגל העידה על כך שהיא נתקלה בחוסר מודעות רב מצד גורמים שלישיים להסדר המשפטי של קבלת החלטות נתמכת. ייתכן שהדבר קשור הן לעובדה שהם גרים ביישוב קטן המרוחק ממרכז הארץ הן לעובדה שהמינוי שלהם הוא ותיק יחסית (כשנתיים), כלומר הם קיבלו אותו סמוך לכניסת תיקון 18 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות התשכ"ב-1962.

תפיסת תפקיד התומכת

סיגל מבחינה ורואה חשיבות להבחנה בין תפקידה כאימו של יונתן לתפקידה כתומכת שלו.

” האישי [העניין] זה קודם כל, כיבוד הדדי, והתייחסות שלי אליו כישות עצמאית ובוגרת, שבאמת יש לו את הזכות לקבל את ההחלטות. ולהיות מסוגלת להפריד בין הכובע שלי כאימא לכובע שלי כתומכת בקבלת החלטות. אפילו אני אפרק את זה לישות מייעצת וישות מבצעת, כי זה גם כן שני דברים שונים.“ (סיגל, תומכת-קרובה)

” בשקט בבית להציג לו את כל ההשלכות לכל הכיוונים, ולעשות איתו איזושהי חשיבה ביקורתית – מה כדאי לי, מה לא כדאי לי, ואז הוא יושב וחושב, וברגע שהוא מקבל החלטה, אנחנו יכולים לדון בהחלטה. אבל ההחלטה היא חייבת להיות החלטה שלו, כי רק מטעויות אנחנו לומדים, לא?“ (סיגל, תומכת-קרובה)

” אחד הדברים של התפקיד זה להציע את האופציות, ולהגיד יש אופציה כזו, אופציה כזו. וברגע שהוא לא הראה שבכלל יש פה דיון, כלומר אין פה התחבטות, הוא רוצה לעשות את זה, אז לפעמים התפקיד שלי הוא רק מבצעת. זאת אומרת לא כל דבר אני צריכה להתערב. העניין הוא שמישהו שיש לו תומך בקבלת החלטות, אתה בעצם אומר לו אתה כמו כולם, כי לכולם יש איזושהי תמיכה בקבלת החלטות. אם זה החברה, אם זה המשפחה, לכל אחד יש תומך בקבלת החלטות.“ (סיגל, תומכת-קרובה)

תרומת התמיכה למקבל ההחלטות

סיגל העידה על כך שהסדר התמיכה מיטיב עם יונתן ומעניק לו הזדמנות להתבגר ולקבל אחריות.

”אני חושבת שבכלל התהליך הזה של קבלת החלטות מציב אותו במקום של לקיחת אחריות, שמלמד אותו לקחת אחריות. זה מעניק לו את האפשרות להתבגר ולקחת את האחריות הזאתי“ (סיגל, תומכת-קרובה)

סוגיה אתית: גבולות התמיכה

”אני מתלבטת לגבי הנקודה העדינה הזו, של איפה אני מחליטה ואיפה אני נותנת, איפה צריך לשחרר ואיפה להעמיד לך את הקו, איפה אני צריכה להגיד לך אתה תעשה לבד כאילו, ואיפה אני הולכת לקראתו וגם מבצעת. מצד אחד את לא רוצה שהוא יהיה מוצף, ואז הוא ייסגר ולא יעשה שום דבר, ומצד שני את לא רוצה לעשות בשבילו את הכול, כי אז הוא לא ילמד לעשות את זה לבד. ויש גם כל הזמן את השיקול של איפה אני אימא ואיפה אני תומכת“ (סיגל, תומכת-קרובה)

חקר מקרה 4

מקבלת החלטות: טובה

תומכת-מתנדבת: איריס

גורם שלישי: אהובה (עו"ס מן המחלקה לשירותים חברתיים)

תיאור חקר המקרה

טובה, מקבלת ההחלטות, היא אישה בשנות ה-50 המאוחרות לחייה, אלמנה וחיה בגפה. יש לה בן זוג אך הם אינם גרים יחד. איריס, תומכת ההחלטות המתנדבת היא עו"ס בגמלאות.

את ההמלצה למנות לטובה תומכת החלטות יזמה אהובה, עו"ס מן המחלקה לשירותים חברתיים. הרעיון עלה בעת שבעלה של טובה היה חולה ואחותו ביקשה להתמנות לו לאפוטרופסית ובכך למעשה מנעה מטובה לטפל בו. אהובה האמינה ביכולות של טובה אך הכירה בכך שהיא זקוקה לסיוע יום-יומי ניכר כדי לטפל בבעלה החולה ולהתנהל עצמאית. על בסיס היכרות מקצועית עם עמותת מרווה ובזכות חשיפה להליך של קבלת החלטות נתמכת, אהובה חשבה שהסדר תמיכה עשוי להתאים לטובה. בית המשפט קיבל את ההצעה והוציא צו מינוי לטובה כתומכת החלטות.

עם תחילת ההיכרות בין טובה לאיריס, וכחלק מבניית האמון ביניהן, ביסוס הסדר התמיכה והתנהלותה, ביקשה איריס לכתוב מעין הסכם בינה ובין טובה על מה יהיה אופי התמיכה ואיך היא תתנהל.

חשוב לציין שבמשך חצי שנה איריס תמכה גם באישה נוספת, והיא העידה על הקושי בחלוקת הזמן בין שתיהן ועל העומס, הכללי והרגשי, הכרוך בכך.

אהובה הדגישה את הליווי המתמיד והאינטנסיבי שלהן במחלקה את טובה וגם את איריס בעת הצורך. היא הדגישה את העובדה שאיריס סייעה לטובה גם במצבים שבהם היה חשש מניצול. כלומר, נוכחותה ומעורבותה בחייה של טובה מנעה מאנשים בסביבתה לנסות לנצל אותה. אהובה מכירה ביתרונות של הסדר התמיכה וכאשת מקצוע מברכת על הכלי החדש הזה המאפשר לשמור על החירות של אדם לקבל החלטות על חייו ולנהל את ענייניו בד בבד עם קבלת התמיכה הנדרשת.

לאחרונה החלה איריס, ביוזמתה, תהליך פרדה מטובה לקראת תום המינוי. היא גורסת שטובה אינה זקוקה לתמיכה יותר. בנוגע להתנדבות בעתיד כתומכת, איריס ציינה כי בשלב זה, ובשל האינטנסיביות הכרוכה במילוי התפקיד, היא אינה מתכננת להמשיך בכך.

היבטים של חקר המקרה

הבחירה בהסדר תמיכה

” פשוט שזה היה מין שידוך מושלם כזה, של צורך ומענה. אני לא חושבת שיכולנו לעשות את זה בדרך יותר טובה בדיעבד. היו לנו הרבה התלבטויות לגבי איך זה יהיה ואם יסתדר, כמה זמן זה יהיה, מה יהיה כשייפרדו דרכם, מה יהיה עם בעלה, אם יצטרך בסוף כן אפוטרופסות. היו המון סימני שאלה. עכשיו אנחנו יודעים, שזה הדבר הכי נכון לעשות ושזה בעצם נתן הרבה כוח ויכולות עבור טובה.” (אהובה, עו"ס)

” במקרה של בני הזוג לא היה ספק שזה צריך להיות מישהו חיצוני ולא מהמשפחה. כי כל המורכבות הייתה. המורכבות המשפחתית והדינמיקה המשפחתית, ועד היום זה כך... אז בעצם זה שזה היה מינוי של בית משפט, זה היה מאוד מאוד חשוב, ואני לא רואה דרך אחרת, שזה היה יכול לקרות. זה היה בדיוק מה שהיה צריך.” (אהובה, עו"ס)

טיב מערכת היחסים בין מקבלת ההחלטות ובין התומכת

איריס ציינה את השקעת הזמן והמאמצים בבניית הקשר הראשוני ובניית האמון בינה ובין טובה ועל כך שזהו רכיב חיוני ומכריע ביחסי תמיכה.

” הכרתי אותה לפני הצו. חשוב להדגיש את זה, יש לזה חשיבות עליונה להכיר את הבן אדם לפני, כדי לדעת שיש חיבור, מתאים, זורם. נפגשתי איתה אצל העובדת הסוציאלית ביחד. שאלתי אותה שאלות. היא שאלה אותי. היא הכירה אותי ברמה די ראשונית, אבל הייתה איזושהי הסכמה, שהובילה בסופו של דבר להחלטה. ... קודם כל, חשוב שמישהו ידע ויסיים שמישהו יהיה תומך החלטות שלו, ושידע מי זה בכלל. זה ברור שזה חשוב. מישהו נכנס לחיים שלך משום מקום, מתחיל לשאול שאלות. גם ככה זה קשה. לא שזה מונע את כל חבלי הקליטה.” (איריס, תומכת-מתנדבת)

צו המינוי

איריס ציינה כי היא רואה חשיבות בצו המינוי, בהיותו רכיב שסייע להבנות את הסדר התמיכה ביניהן, ועם זאת הוסיפה כי הצו אינו מוגבל בזמן ומבחינתה, כמתנדבת, הדבר בעייתי מאוד. לדעתה על הצו צריך להיות מוגבל בזמן ורצוי אף לזמן קצר יחסית.

כתיבת הסכם תמיכה

איריס העידה על כך שהחתימה על הסכם תמיכה בינה ובין טובה והתהליך שהוביל לכתיבתו היו חשובים, נוסף על צו המינוי שהעניק בית המשפט. לדבריה הדבר סייע להן להמשיג ולהסדיר את יחסי התמיכה ועל מה היא אמורה לחול, וכן לקבוע גבולות להסדר, למשל לא להתקשר בשבת, משום שהתמיכה היא לעיתים תובענית מאוד.

”אני פשוט לקחתי את הדף, אמרתי לה שאנחנו הולכות להיפגש ואנחנו צריכות לדעת מה אנחנו רוצות לעשות ביחד. הוצאתי את הצו, ואמרתי לה, הנה תראי, כאן הם מדברים על ניהול כספי, על מימוש זכויות, על דברים כאלה, טיפול בבעל, ופרסנו את זה. היא לא ייחסה לזה חשיבות גדולה, מוכרחה להגיד לך. זה היה כאילו למסגר את זה. היא לא אמרה לי הכול תמיד, ודברים שגיליתי אח"כ, חשבת, זה היא הייתה צריכה להתייעץ איתי. אבל זה בסדר. המעין חוזה היה מאפשר לי לשאול שאלות. למה את נכנסת לעניין של הבנק לדוגמה. נותן לגיטימציה למה שאת עושה ולמה שאת רוצה להגיע. זה חשוב. מצד שני נותן גבולות, כי היא טיפוס כזה חביבה, ויכול להיות שזה היה מתפרס יותר מדי.“ (איריס, תומכת-מתנדבת)

רישום ותיעוד

איריס ציינה שהיא אימצה פרקטיקה של רישום ותיעוד של החלטות בשני המקרים שבהם היא שימשה תומכת, לא משום שהדריכו אותה בכך אלא כאינטואיציה אישית ומקצועית שלה (היא עו"ס בגמלאות וזו פרקטיקה מקצועית שהיא מורגלת בה). היא הוסיפה כי בעיניה יש בכך חשיבות הן עבור התומכת הן עבור מקבלת ההחלטות.

הכשרה, הדרכה, ליווי וייעוץ

איריס העידה על התמודדויות רגשיות במהלך התמיכה, למשל התנהגויות של טובה הנוגדות את עולם הערכים שלה עצמה, ועל הצורך לא לשפוט את טובה ולתמוך בה לפי צרכיה וברוח עולם הערכים שלה. נוסף על כך, איריס ציינה שתפקיד התומכת בהתנדבות הוא אינטנסיבי הן מבחינת זמן הן מבחינה רגשית. על כן, כאמור, יש להציב גבולות ביחסי תמיכה ולוודא שיש מענה לצורך בליווי ותמיכה, ובכללה תמיכה רגשית. גם אהובה ציינה את מורכבות תפקיד התומכת ואת הצורך המקצועי לספק לתומכים הן הכשרה מתאימה הן תמיכה, ליווי וייעוץ מתאימים.

סיום המינוי

איריס ציינה שסיום יחסי התמיכה הוא תהליך מורכב רגשית עבור טובה ושיש לחשוב עליו מראש ולעשות אותו בדרך הנכונה. למרות זאת, לדבריה, היא לא קיבלה כל הכשרה בנושא או ליווי בתהליך.

תמיכה מיטבית

איריס ואהובה העידו על כך שהתמיכה סייעה לטובה לגלות את הכוחות שלה ולהעצים אותה. איריס הקפידה לסייע לטובה רק בדברים שבהם היא הייתה באמת זקוקה לסיוע ולא מעבר לכך, כדי שהיא תוכל להכיר בכוחותיה ולהישען עליהם.

” [תמיכה מיטבית] מסייעת לאדם במקומות שהוא באמת צריך“. (איריס, תומכת-מתנדבת)

” הגישה שלי תמיד הייתה, שאם היא מסוגלת לעשות דברים לבד אז אני לא מלווה אותה. אני לא צריכה ללוות אותה. והרבה פעמים היא הייתה רוצה, שאני אבוא איתה לבנק להוציא תדפיס. היא מכירה את מנהלת הבנק ואת הסגנית שלה, והיא יודעת להשיג את הדברים, אז אני לא אלך איתה. להיפך, אני אניד לה את יודעת לעשות את זה יותר טוב ממני. היא יודעת להציג את הדברים בצורה שהיא מגייסת עזרה, וזה הכוח שלה. לאט לאט שחררתי את הדברים שהיא יודעת לעשות לבד. היא מצליחה בזה, ובעיקר היא מכירה ביכולת שלה לעשות את זה, וזה מה שמשמח אותי“. (איריס, תומכת-מתנדבת)

” אני חושבת שזה שינה אותה מקצה לקצה. הביטחון העצמי שלה, ההתמודדויות שלה עם סיטואציות, הקשרים שהיא יצרה, זה שינה לגמרי את התפיסה שלה לגבי עצמה לגבי היכולות שלה. מילדה שהייתה תלויה בבעלה לאישה עצמאית, מתפקדת ומנהלת משק בית ואת הטיפול בבעלה, יחד עם העובד הזר“. (אהובה, עו"ס)

הגנות ופיקוח: תמיכה כהגנה בפועל מפני ניצול

אהובה ציינה כי עצם התמיכה שטובה מקבלת מאפשרת לה הגנה מפני ניצול ומעניקה לה כלים להתמודד עם לחצים בסביבתה הקרובה.

” לאורך כל הזמן, גם מאז שבעלה נפטר וגם לפני, המשכחה שלו ניסו בכל מיני דרכים להפעיל עליה לחץ לעשות דברים שהיא לא רוצה, וגם היו כל מיני מצבי חשש מניצול של כל מיני אנשים סביבה... אז פה היה לנו מאוד חשוב לתמוך בה כדי שהיא לא תהיה מנוצלת או מדורבנת על ידי גורמים, שלא דווקא רוצים להיטיב איתה“. (אהובה, עו"ס)

חקר מקרה 5

מקבל החלטות: צבי

תומך-מתנדב: אהרון

גורם שלישי: נטע (עו"ס, מלוות מתנדבים)

תיאור חקר המקרה

צבי, מקבל ההחלטות, הוא אדם בתחילת שנות ה-60 לחייו, חבר קיבוץ לשעבר וגר כיום בהוסטל ביישוב מרוחק ממרכז הארץ. אהרון מתנדב לתפקיד התומך במסגרת עמותה. הוא בן גילו של צבי, אף הוא בן קיבוץ לשעבר וגר כיום באזור מגוריו של צבי. לאהרון רקע בכלכלה ומנהל עסקים, ניסיון תעסוקה עשיר בתחומים אלו וכמו כן ניסיון בהתנדבות בתחום הכספי. על פי צו המינוי, התמיכה נוגעת לעניינים כספיים בלבד. לאחר שהחל את ההתנדבות כתומך הצטרף אהרון לאחד מקורסי ההכשרה לתומכים-מקצועיים. נטע היא עו"ס ומלווה של אהרון מטעם העמותה.

היבטים של חקר המקרה

הבחירה בהסדר תמיכה (על פני אפוטרופסות)

צבי ציין את התנגדותו הנחרצת לכך שיושת עליו אפוטרופוס ויפגע בחירותו, בעצמאותו ובזכותו לקבל החלטות על כספו. הוא ציין את יכולתו לקבל החלטות בד בבד עם הצורך לקבל עזרה ותמיכה בתחום זה.

” שיהיה איש שיעזור לי להחליט החלטות בענייני כלכלה. הכסף יישאר אצלי, והוא רק יגיד לי אם אני מוציא יותר מדי או פחות מדי. שהוא ייעץ לי בתחום הזה.“ (צבי, מקבל ההחלטות)

” לא רציתי אפוטרופוס, אבל רציתי משהו שיתמוך בי. אני לא רוצה אפוטרופוס, שכל הכסף יהיה אצלו, ואני אצטרך לקבל אישור ממנו להוצאת כסף. לא רציתי את זה. (צבי, מקבל ההחלטות)

התאמה אישית בין מקבל ההחלטות ובין התומך

כאמור, אהרון הוא בן גילו של צבי וגר באותו אזור בארץ, אם כי לא בקרבת מקום. מכיוון ששניהם יוצאי קיבוץ, אהרון מעיד על כך שהם 'דוברים את אותה השפה'. לדעתו התאמה אישית בין מקבל החלטות ובין התומך היא חשובה מאוד לביסוס יחסי התמיכה, ולכן הציוות בין מקבל החלטות לתומך צריך להיעשות על ידי איש מקצוע, נוכח הניסיון והידע המצטברים. ציוות כזה צריך לכלול היבטים אישיותיים ונסיבות חיים של מקבל החלטות והתומך ולשאוף להתאמה מרבית ביניהם.

” יש לנו רקע משותף. גם הוא מקיבוץ, וגם אני מקיבוץ. אז אנחנו מדברים אותה שפה.“ (אהרון, תומך-מתנדב)

” תמיכה מיטבית היא קודם כל תלויה בכימיה שיש בין שני הגורמים, באמון שמקבל ההחלטות נותן בתומך. וזה עסק שהוא לא עם חוקים. הוא נושא של רגשות, של אסוציאציות ונבנה בין בני אדם. הוא קשר אישי. אם הוא לא טוב, אתה יכול להיות התומך הכי טוב בעולם, ולא תזוז לשום מקום אם אין בו אמון בך, אז זה לא חשוב מה תגיד.“ (אהרון, תומך-מתנדב)

צו המינוי

כאמור, צו המינוי ניתן לתמיכה בתחומים כספיים בלבד. אהרון ציין שהוא עושה שימוש בצו המינוי מול גורמים שלישיים, למשל במסגרת ההליך המשפטי שהוא מסייע לצבי בו, אך מלבד זאת רואה את תפקידו כרחב יותר מאשר לשון המינוי בצו. על פי תפיסתו את תפקידו, אהרון בוחר לסייע לצבי במגוון תחומים שבהם הוא חושב שהוא יכול לסייע ובהתבסס על העובדה שהם כבר מצויים במערכת יחסים אשר יכולה להיטיב עם צבי גם בתחומי חיים נוספים.

הכשרה, הדרכה, ליווי וייעוץ

אהרון ציין כי הוא רואה חשיבות גדולה ותרומה חשובה לעבודתו כתומך להשתלמויות שהוא עבר בעמותת מרווה במסגרת ההתנדבות שלו ולקורס ההכשרה לתומכים-מקצועיים שבחר לעשות. בדומה, הוא חושב שהדרכה וליווי מתמשכים חשובים לעבודת התומך ועשויים לשפר אותה.

” כשאתה לומד את עניין ההנגשה, אז אתה מבין שלא כל שימוש במילים או בביטויים מקבל הצד השני את אותה מחשבה שלך. את אותה אסוציאציה, אז תתאים את עצמך לזה. וזה בהחלט תרם הרבה מאוד. גם ההשתלמויות במרווה תורמות“.
(אהרון, תומך-מתנדב)

” אני חושב שהדרכה צמודה היא נכונה, אפילו ברמה של בוא תתלבט איתי! גם אם אני לא יודע מה להגיד לך, עצם זה שאתה בעצמך חושב את הבעיות שנתקלתי בהם, ואם המנחה לייעוץ הצמוד, עוד מסוגל לתת לך הרחבה, אז זה מאוד נכון. שוב בהתחשב בזה, שזה התחלה של הדבר הזה“.
(אהרון, תומך-מתנדב)

” צריכים מאוד להכשיר אותנו. קודם כל צריכים להקשיב לו. להבין מה הוא מצפה, מה חשוב לו ולעשות תיאום ציפיות, לעשות הגדרת תפקיד מאוד ברורה ולראות זמנים, נכונות, מקומות, יכולות, לתת לו את הכלים של איך, למה, כמה, את הקבוצות ליווי ותמיכה, את הייעוץ בנושאים מסוימים. באמת לראות את המכלול“.
(נטע, מלוות מתנדבים)

גם מבחינתה של נטע הדרכה וליווי אישי נחוצים מאוד לתומכים.

” הם [המתנדבים] צריכים כל הזמן תמיכה ותחזוק, שיחות אישיות, ולראות מה נשמע ואיך היה... באמת ההדרכות מאוד חשובות. אנשים כן רוצים וצמאים. אבל יחד עם ההדרכות חשובה השותפות והמעקב האישי. הקשר האישי מאוד חשוב בין כל אחד מהרכזים והמתנדבים. מאוד חשוב שידעו שיש להם מישהו שמלווה אותם ונמצא איתם ותומך בהם... הקשבה ולהיות עם והדרכות וליווי – כל הדברים האלה משמעותיים מאוד“.
(נטע, מלוות מתנדבים)

תפיסת תפקיד התומך

אהרון ציין כי הוא רואה בתפקידו הזדמנות להעצים את צבי ולסייע לו בנושאים שונים שבהם הוא מעוניין בסיוע ובתמיכה, מלבד הכתוב בצו המינוי.

” קודם כל, ההגדרה הפורמלית היא טובה בשביל שתהיה הגדרה פורמלית. החיים הרבה יותר צבעוניים. גם מי שמונה לתומך בתחום כזה או אחר. עצם הימצאותו בשטח, עצם זה שיש אמון מצד מקבל ההחלטות, עצם זה שיש ביניהם כימיה. זה ממילא מכתוב שהגבולות לא יהיו כל כך חתוכים. אני שם. אני יכול לסייע לו. כל מה שהוא מבקש ממני ואני יכול לסייע, אז זה במסגרת תפקידי. זה התפיסה שלי לעניין הזה“.
(אהרון, תומך-מתנדב)

נוסף על כך, אהרון העיד על כך שהוא מקפיד להיות בעמדה שאינה פטרנליסטית ושאינה אוחזת בדעה אחת או אחרת אלא רואה בדעה של צבי את הדעה הקובעת.

” אין בינינו חילוקי דעות, וגם לא יכולים להיות, כי אני לא מביע את עמדתי. אני מציג לו את המידע והוא מקבל את ההחלטה, ואנחנו יחד פועלים לתוצאותיה. אין מצב שבו יש לי גישה פטרנליסטית אליו, שאני יודע מה טוב לו. זה לא המצב. הוא מקבל את ההחלטות. אני רק מנגיש לו את המידע ועוזר לו בביצוע, אז לא יכולות להיות בינינו חילוקי דעות. אז אם יש משהו שאני לא אתמוך בו?... אם אני יכול לעשות את זה, אז מה אני אגיד, לא, הצו של בית המשפט לא מגדיר אותך ככזה“.
(אהרון, תומך-מתנדב)

אהרון סבור כי התפקיד אינו מתבטא רק במתן תמיכה לקבלת החלטות אלא גם ובעיקר בסיוע ביישומן.

” האמת שאני בכלל לא מתעסק עם מה בדיוק רשום כתפקיד שלי. אני שם. אני עוזר במה שאני יכול לעזור. וזהו. את הקטע הפורמלי אני רק מציין בדיונים שונים. התפקיד שלי אני תומך החלטות, וככה גם חלק מהתפקיד שלי זה לעזור לממש אותן... הוא מצויר, והוא רוצה לעשות תואר שני באוניברסיטה הפתוחה. אני התחלתי לטפל בזה. זה לא תפקידי. אני לא אמור לטפל בזה דווקא. זה לא שייך לכספי[ם]. אבל הוא ביקש ואני יכול לעזור לו לממש את הרצון וההחלטה הזו שלו, אז התחלתי לטפל בזה.“ (אהרון, תומך-מתנדב)

” להבין שכולם בעלי רצונות, כולם שווים, כולם נמצאים שם כי הם בבעיה מסוימת, שמכבידה עליהם ויש להם איזה שק על הגב, אבל הם יכולים לקבל החלטות. ואחר כך לראות איך מבצעים את ההחלטות האלה, שזה גם שלב. גם אחרי שהם מקבלים את ההחלטה, אז איך עושים אותה, ומה נכון ולא נכון.“ (נטע, מלוות מתנדבים)

קשר עם מעגלים נוספים בחייו של מקבל החלטות

אהרון דואג להיות בקשר עם מעגלים נוספים בחייו של צבי, בני משפחה והצוות המקצועי של ההוסטל שבו הוא גר, ורואה בכך חלק מתפקידו כתומך. למשל, הוא היה בקשר עם משפחתו של צבי כדי לסייע לו להשיג מסמכים שהוא נדרש להם ועמד בקשר עם העו"ס של ההוסטל כדי לוודא שזו תלווה אותו לטיפול רפואי מתמשך שהיה זקוק לו. דוגמה אחרת היא שאהרון עמד בקשר עם הצוות של ההוסטל כדי שאלו יסייעו לצבי לקנות ציוד שהיה זקוק לו לאחר שהוא סייע לו להחליט איזה ציוד לרכוש. נוסף על כך, אהרון נמצא בקשר קבוע עם צוות ההוסטל כדי ליצור קשר עם צבי, שאינו זמין לו בדרך אחרת, ולתאם עימם מועדים למפגשים.

” קודם כל הם מקור מידע. הוא אפילו לא מחזיק טלפון. דבר שני, הם עוזרים לי במימוש. למשל את נושא הטיפול [הרפואי] שילווה אותו זה העו"ס, לא אני. ויש גם דברים שהם מעורבים בהחלט. למשל את ההחלטה על הספרים, אני יידעתי את [מנהל המסגרת] שזו ההחלטה שלו, ושיסייע לו, כי הוא לא לגמרי חופשי... בוודאי יש בינינו שיתוף פעולה.“ (אהרון, תומך-מתנדב)

” עם גרושתו דיברתי אתמול, למשל, כי הוא קיבל חיסון לקורונה ועדיין אין תעודת חיסון. בקיבוץ היא יכולה בקלות דרך המרפאה להשיג את זה, שיהיה לו את התעודה עליו. אני מדבר איתה. לא בתדירות גבוהה מדי, אבל כן יש תקשורת בינינו. יש לי גם תקשורת עם העו"ד שלו... אני גם שם, למרות שבאופן פורמלי לא לזה לקחו אותי. אבל היות ואני שם ויש בינינו תקשורת טובה אז אני מסייע גם בזה.“ (אהרון, תומך-מתנדב)

פרקטיקה והתנהלות התמיכה

אהרון העיד על כך שהוא מקפיד להגיע למפגשים עם צבי עם רשימה ובה מטרות ונושאים לדיון. את הרשימה הוא נוהג להעביר לצבי מראש כדי שיערך למפגש מבעוד מועד. בעקבות מגפת הקורונה וההגבלות שהוטלו לא התאפשר להם לקיים פגישות שבועיות קבועות. לכן אהרון נפגש עם צבי כשהדבר התאפשר.

” כן. אפילו לפגישה אתמול אני העברתי ל[מנהל המסגרת] מראש ארבעה נושאים שנצטרך לדון בהם. בשלושה הצלחנו... אמרתי מראש, ואמרתי תכין אותן, שהוא ידע למה אני בא. אני דואג ככל הניתן שהוא ידע על מה אנחנו הולכים לדבר. והוא כמובן יכול להעלות נושאים משל עצמו. צריך להבין את מצבו. אני יודע שבמצבים האלה כדאי ככל האפשר להקטין את הבלתי ידוע. אם אתה מוכן בראש מקודם אז אתה יותר שקט, יותר מרוכז. פחות מפחד. פחות לחץ, ולכן אני נוקט בזה”. (אהרון, תומך-מתנדב)

פרקטיקה נוספת שאהרון אימץ היא בדיקה אם צבי נמצא במצב רוח מתאים לקבל החלטות. במקרים שבהם אהרון מזהה שצבי לא בהלך הרוח המתאים לכך הוא ממתין ומשוחח איתו על דברים אחרים. לפרקטיקה זו חשיבות לא רק עבור התמיכה עצמה אלא גם עבור בניית הקשר ביניהם.

” בפגישה הקודמת, באתי והוא היה מאוד בדאון, ודווקא היינו צריכים לדון במסמך משפטי. אמרתי לו במצב הזה אני לא דן איתך. אבל ישבנו בחדר לחוד רק אני והוא, ופטפטנו על אומנות והיסטוריה ועל כל מיני כאלה, ולאט לאט הוא יצא מזה. אז אמרתי לו, אז עכשיו אנחנו יכולים לדבר ואז דיברנו”. (אהרון, תומך-מתנדב)

כאשר צבי נזקק לסיוע בקבלת החלטה על טיפול רפואי יקר, אהרון סייע לו בכך.

” היה צריך להחליט איזה טיפול עושים. זה לא היה מובן מאליו. היו כמה הצעות. כל הצעה כללה את המינוס ואת הפלוס שלה. יחד עם הרופא ויחד עם אהרון החלטנו... הוא הסביר לי את התהליך ואני הסכמתי איתו... הוא היה מצוין. הוא כל הזמן אמר לי אני אפרש לך את מה שהרופא אומר, וזה מה שהוא עשה, והסכמתי איתו”. (צבי, מקבל החלטות)

נטע אוחזת בדעה שעל תומכים לנהל רישום של תהליך קבלת ההחלטות וכן של החלטות שהתקבלו. נוסף על כך היא גורסת כי שלב חשוב בתמיכה בקבלת החלטות הוא יישום ההחלטות שהתקבלו.

” אני מאוד מאמינה בלרשום דברים. לא כולם אוהבים את זה. בלרשום הכוונה להראות שחור על גבי לבן מה אפשרי, מה לא אפשרי, מה נכון לך במצב הזה. שיראו את זה בעין”. (נטע, מלוות מתנדבים)

מלבד זאת היא חושבת שפרקטיקת התמיכה צריכה להתנהל בעקביות, כלומר יום ושעה קבועים למפגשים, ולהתבסס על גבולות ברורים של הסדר התמיכה.

” מאוד מאוד חשוב לעקוב ולהיות בקשר. הסטינג מאוד קבוע, זה באמת כמו בטיפול, יום קבוע, שעה קבועה”. (נטע, מלוות מתנדבים)

פרקטיקה חשובה נוספת שנטע ציינה היא בניית תוכנית מעשית ליישום ההחלטות שהתקבלו, שתכלול מגוון היבטים של יישום ההחלטה והשפעותיה, למשל, עלויות הכרוכות ביישום ההחלטה והחלטות נוספות שיש לקבל.

” לבנות תוכנית – מאוד חשוב שתהיה תוכנית מעשית. גם אם אנחנו מחליטים משהו, אז החלטנו ללכת ולעבור דירה, אז מה זה אומר לעבור דירה, ואיך אנחנו בונים את זה, ומה התוכנית שאנחנו עושים, מה ואיפה ניתקל בקשיים, איזה הוצאות יהיו לנו סביב זה, איך להתגבר על ההוצאות, וללוות אותו גם בכל התהליך של המימוש – זה מאוד חשוב. או ללוות להוסטל או ללוות למסגרת – זה מאוד חשוב.“ (נטע, מלוות מתנדבים)

תמיכה מיטבית

לדעתם של אהרון ונטע, תמיכה מיטבית מבוססת בראש ובראשונה על התאמה אישית ואמון בין מקבל ההחלטות ובין התומך.

” אז מי מתאים, זה קודם כל תלוי במי שצריך לקבל את ההחלטות, מה האישיות שלו, מה המגבלות שלו, ולהתאים את התומך אליו. ואם יש עבודה שהיא מקצועית פה, זה השלב הזה, הצעד הזה.“ (אהרון, תומך-מתנדב)

” לא תמיד יש כימיה, זה גם בסדר. צריכים באמת להתאים לא רק לפי מרחק. צריכים להתאים לראות מי הבן אדם שעומד מולי ומי המתנדב. להבין מה הציפיות... השלב הקריטי בעיניי זה שלב התיווך, של למצוא את המתנדב המתאים למקבל ההחלטה.“ (נטע, מלוות מתנדבים)

אהרון ציין כי מבחינתו תמיכה מיטבית כוללת גם את ההבנה העמוקה של מהות התמיכה ואת העובדה שהתומך הוא תומך בלבד ודעתו אינה הדעה המכרעת. בהקשר זה ציינה נטע כי תמיכה מיטבית כוללת פריסת האפשרויות השונות בפני מקבל ההחלטות ומיפוי שלהן. היא סבורה כי על התומך להיות רגיש ואמפתי כלפי מקבל ההחלטות ולהישאר אובייקטיבי וניטרלי גם כאשר זה אינו מקשיב לעצתו. על התומך לבצע את תפקידו מתוך נקודת המבט של מקבל ההחלטות עצמו.

” בשביל לעשות את זה אפקטיבי, אתה כתומך צריך להכיר בכך שאתה רק תומך. אני יודע שזה קשה. זה בעיית אגו, כי הגישה הפטרנליסטית היא מאוד מדגדגת את האצבעות. זה עניין של מנטליות מסוימת שצריך להיכנס לתוכה. אם מצליחים להנחיל את התפיסה הזו, אני חושב שזה יעשה את התהליך יותר אפקטיבי.“ (אהרון, תומך-מתנדב)

היבט מרכזי נוסף של תמיכה מיטבית, לדעתה של נטע, הוא היות ההחלטות של האדם עצמו ולא של התומך.

” התמיכה צריכה קודם כל לתת לאדם את האפשרות לבחור את מה שהוא רוצה מתוך מגוון האפשרויות שיש. זאת אומרת התפקיד שלנו הוא לפתוח בפניהם את האפשרויות ולמפות את היתרונות והחסרונות, מי הגורמים המעורבים, איזה דברים לוחצים אותנו ואיזה מניעים אותנו, כמו שאנחנו מקבלים החלטות. אבל שיהיה עוד משהו, שביחד נקבל את ההחלטה הכי נכונה לאדם. אבל אנחנו לא פטרנליסטים עליו, זה שלו לגמרי, לגמרי, גם אם יש רעשי רקע, ואנחנו צריכים לא להיפגע ולקבל את ההחלטות שלו, ולא להיפגע שלא מקשיב לי בכלל ובשביל מה אני נמצא שם. זה מאוד קל להגיד, אבל זה מאוד קשה לבצע... צריכים להיות מאוד ערים מי נמצא מולנו ואיך אנחנו באים אליהם במקסימום פתיחות, שתשרת לא רק אותנו, אלא פתיחות שתשרת אותם במאה אחוז, וזה קשה. זה מורכב... וזה בסוף החלטה שלהם.“ (נטע, מלוות מתנדבים)

על התומך (המתנדב) המיטבי, לדעת נטע:

” אני הייתי מתחילה עם תומך קרוב, אם יש. אם יש מישהו שמכיר ובאמת הוא מחובר ומבין – אבל להדריך להדריך, להדריך וללוות. אני מאוד מאמינה בעולם של מתנדבים. אני אומרת שיותר בוגרים. אנשים שעשו איזה דבר או משהו בחיים שלהם. כי זה כן עבודה דורשת ומאתגרת מאוד. המתנדב האולטימטיבי הוא אדם שבא מתוך יכולת של נתינה, בעל יכולת הקשבה מאוד גבוהה, בלי אגו, שבאמת בא לראות מי עומד מולו, לא להיות פטרנליסט עליו, להקשיב, להקשיב, להקשיב, ושיש לו יכולת לחשוב בגדול, לראות את התמונה כולה, לא פוחד – אדם עם ביטחון שעשה איזה משהו בחיים שלו”. (נטע, מלוות מתנדבים)

הגנות ופיקוח

אהרון רואה צורך בקיומו של מנגנון פיקוח כלשהו. מנגנון כזה ראוי בעיניו שיכלול גם הגשת דוחות על ידי התומכים. לדעתו הכנת דוחות ועריכת רפלקציה המתלווה להם יכולות לסייע גם לתומך עצמו לשפר את התנהלות התמיכה שהוא מציע.

” שיהיה נוהל קבוע, שאחרי פגישה אתה מעלה דוח. גם בשבילי זה טוב, שמישהו מסתכל עליי, שאני לא בורח לכיוונים אחרים. חסר נוהל, שהוא דרוש. ושיהיה מעקב – כמה אתה נכגש, מתי אתה נכגש, מה עשית שם. כמובן יש פה בעיות של חיסיון. אני לא יכול ולא צריך לחשוף מידע אישי, אבל כן אני חושב שצריך להיות על זה איזשהו פיקוח ובקרה”. (אהרון, תומך-מתנדב)

” קודם כל זה שאני צריך לדווח למישהו, זה מכריח אותי לתת דיווח לעצמי. לשבת עם עצמך, לעשות לעצמך את מה היה שם. לכתוב את זה באיזושהי צורה, ואז השאלה גם למי להעביר אותו. תראו, אני באופן פורמלי, אפילו לא חייב לדווח לבית המשפט. אז אין גורם שמסתכל עליי. אני לא בהכרח רואה את זה כהגנה, אני חושב שזה פשוט יעשה את התהליך יותר אפקטיבי”. (אהרון, תומך-מתנדב)

נטע ציינה את היתרונות של תמיכה באדם הנמצא במסגרת מגורים מקיפה, כמנגנון הגנה נוסף.

” זה שצבי נמצא בתוך מסגרת תומכת, זה מאוד הקל, כי הייתה עוד מסגרת ועוד עין בוחנת ומאפשרת של מנהל המקום שם. הכוונה לעין בוחנת אם יש ירידה או דברים חריגים. הרבה פעמים מקבלי החלטות שומעים לך וממשיכים לעשות דברים אחרים. ופה אנחנו היינו מוגנים. כאילו לא פחדתי. יש מקומות שאני פוחדת, שחס וחלילה לא יעשה לעצמו משהו בכל זאת, ולא יקרה משהו, אבל כאן היה איזשהו מקום שאמרנו 'יופי, הוא נמצא במסגרת נוספת', והמצב הרבה יותר רגוע”. (נטע, מלוות מתנדבים)

סוגיה אתית: גבולות התמיכה

לדעת נטע, היבט חשוב של תמיכה הוא הצבת גבולות ושמירה עליהם. נקודה זו היא חיונית וחשובה, אף על פי שהנושא מורכב ולא פשוט ליישום.

” צריך הגדרה מאוד ברורה של גבולות הגזרה – גם מצד התומך וגם מצד הנתמך, אבל חשוב גם להיות מאוד גמישים. כי אנחנו אף פעם לא יודעים באמת מה קורה, ואנחנו צריכים להיות מאוד בני אדם, כאילו באמת להבין מי נמצא מולנו, ובאיזה זמן, ומתי אנחנו מוצאים אותו, ואיך אנחנו מוצאים אותו, מה הוא מבקש מאיתנו בעצם, ואיך אנחנו פורסים בפניו את מגוון האפשרויות ולא מחליטים בשבילו”. (נטע, מלוות מתנדבים)

” הגבולות של התפקיד – לא להתקשר אליו ב-12 בלילה, לא כל יום, רק אם חלילה קורה משהו. זה גם שאלה, מה זה קורה משהו. הגבול הזה מאוד קשה.” (נטע, מלוות מתנדבים)

חקר מקרה 6⁸

מקבל החלטות: יפתח

תומך-מתנדב: ברוך

תיאור חקר המקרה

יפתח, מקבל ההחלטות, הוא צעיר באמצע שנות העשרים לחייו. ברוך הוא מתנדב שהתמנה לתומך שלו. יפתח וברוך גרים בסמיכות זה לזה ביישוב מרוחק ממרכז הארץ. לאחר פטירת אביו, ביקש תאגיד אפוטרופוסות למנות ליפתח אפוטרופוס. הסיוע המשפטי שהמקרה הגיע לפתחו התנגד לרעיון והציע כחלופה הסדר תמיכה. המינוי נקבע לעניינים כספיים. בתחילה היה המינוי זמני, לאחר מכן הוארך לשנה, ואז הוארך שוב לתקופה נוספת.

היבטים של חקר המקרה

דיווח והופעת התומך בבית המשפט

ברוך התבקש להגיש דיווח כתוב לבית המשפט בכל דיון על הארכת צו המינוי (הצו, כאמור, הוארך פעמיים), על התנהלות התמיכה ועל התקדמות מקבל ההחלטות בהיבטים כספיים בחייו.

” כל פעם שהוא היה צריך לחדש את המינוי אז ביקשו ממני לכתוב דוח על איזה נושאים עבדנו עד עכשיו, מה המצב שלו, תמונת מצב כזאתי של מה התקדם מאז שנכנסתי עד עכשיו, המכתב הוגש בשמי לשופטת ואחר כך אני קיבלתי במייל את כתב המינוי בחזרה”. (ברוך, תומך-מתנדב)

⁸ במקרה זה אי אפשר היה לראיין את מקבל ההחלטות או גורם שלישי כלשהו.

ברוך העיד על כך שאי-הופעתו בבית המשפט במסגרת הדיונים על הארכת צו המינוי גרמה לכך שהצו ניתן לפרק זמן ארוך מזה שרצה, מבלי שהייתה לו אפשרות להצהיר על כך בפני בית המשפט או בפני גורם רשמי אחר.

” מבחינה משפטית, מבחינת ההליכים המשפטיים המינוי האחרון הוא מינוי לשלוש שנים, אני לא ביקשתי, זה תקופה מאוד ארוכה... זה לא היה בתיאום איתי... אני חושב שזה לא יכול להיות שממנים תומך החלטה בלי לוודא איתו שהוא מסכים להתמנות לתקופה כל כך ארוכה”. (ברוך, תומך-מתנדב)

מנגד, ברוך ציין כי חובת ההופעה בבית המשפט, אם הייתה כזו, הייתה מכבידה על התמיכה.

” אני טיפה מהסס. זה שהשופטת אף פעם לא פגשה אותי, לא יודעת איך אני נראה, לא שמעה אותי, היא קראה דברים שאני כתבתי. מבחינה שזה נוח כי אני לא צריך להטריח את עצמי להגיע לבית המשפט, שוב אני מזכיר, זה בהתנדבות על חשבון זמן פנוי שאין לי, להגיע, אין בית משפט בעיר שאני גר אני צריך לנסוע [לעיר אחרת], לבית המשפט, זה ביטול זמן, זה הוצאות”. (ברוך, תומך-מתנדב)

פרקטיקה והתנהלות התמיכה

עבודת התמיכה כוללת פגישות שבועיות קבועות של כמה שעות. מלבד זאת, ברוך ציין כי לעיתים הוא משתתף בשיחות ועידה טלפוניות עם יפתח ועם גורם שלישי, למשל בנק, כדי לסייע בתיווך ובהבנה. ברוך ציין כי ביסוס יחסי אמון בינו ובין יפתח היה חיוני למערכת היחסים ביניהם ותרם להצלחת הסדר התמיכה.

חוסר היכרות של גורמים שלישיים עם המעמד המשפטי של הסדר תמיכה

ברוך ציין שהוא נתקל בגורמים שלישיים שאינם מכירים את הסדר התמיכה ואת תפקידו כתומך החלטות.

” הרבה פעמים נתקלתי במצבים האלה שהגורמים השלישיים שאלו מי אתה ומה אתה ואיך נדע אם באמת האדם מסכים שאנחנו נדבר איתך ואנחנו לא מסכימים לתת לך את המידע כי אסור לנו לתת לך את המידע ובצדק, אין לי טענה”. (ברוך, תומך-מתנדב)

תמיכה בהתנדבות

ברוך הדגיש את מורכבות התמיכה בהתנדבות וטען שהיא אינטנסיבית מאוד ודורשת ממנו משאבים רבים שלא עמדו לרשותו במידה מספקת לדעתו, כמו זמן ופניות רגשית.

” תומך מתנדב הוא לא זמין. אני לפחות לא יכולתי להיות זמין כמו שאני חושב שהתפקיד הצריך ותומך בשכר אני לא הייתי מעלה בדעתי לקחת שקל ממקבל החלטות שגם ככה ההכנסות שלו מאוד מועטות. ... הזמינות שלי, הפניות שלי, כמה זמן שחשבתי שצריך להקדיש לעומת כמה זמן שיכולתי להקדיש בפועל”. (ברוך, תומך-מתנדב)

תרומת התמיכה למקבל ההחלטות

ברוך ציין שיפתח מעיד על עצמו שהוא נתרם מאוד מהסדר התמיכה שלהם, עד כדי כך שהוא מרגיש שאין לו צורך בתומך נוסף. אף שברוך עצמו אינו בטוח שיפתח אכן לא זקוק לתמיכה בהחלטות גם בעתיד, הוא מכיר בחשיבותה של הצהרה זו שלו.

”הוא אומר, למדתי בתקופה הזאתי שאתה התומך שלי, למדתי הרבה דברים, למדתי שאני צריך לשלם בזמן, למדתי שאני לא יכול להיכנס לחוב, למדתי הרבה דברים ואני רוצה עכשיו להיות בלי החגורות. אני רוצה עכשיו להיות ברשות עצמי. אפשר לסכם את זה כאמירה מאוד מאוד מרגשת, מאוד משמחת. שהוא חווה את זה כההליך מעצים, תהליך של רכישת יכולות, רכישת מיומנויות, רכישת ידע, במובן הזה זה משהו מאוד משמח.“ (ברוך, תומך-מתנדב)

סיום המיני

כיום ברוך פועל לסיום מיניו ונתקל בשאלות מנהליות, עקרוניות ואתיות רבות.

”פשוט מהשחיקה הגדולה, באמת זו התקופה הארוכה מאוד שאני תומך. זה מצריך, זה שואב ממני קודם כל זמן וגם אנרגיות.“ (ברוך, תומך-מתנדב)

”קיבלתי החלטה להפסיק, לסיים את התפקיד שלי כתומך שלו והשאלה של מה ביום שאחרי, ביום שאני לא אהיה התומך שלו האם תהיה לו תמיכה מתומך או תומכת אחר או שהוא יהיה ברשות עצמו, כרגע זה איזשהו מקום שלא פשוט...“ (ברוך, תומך-מתנדב)

”אז גם הנושא של הסיום הוא מורכב, הוא לא פשוט גם מבחינה משפטית, וגם מבחינת התהליך הרגשי, הוא לקח את זה מאוד מאוד קשה את ההחלטה שלי לעזוב... אמרתי לו זה אני, זה קשה לי, אני החלטתי, זה לא קשור אליך, זה אני, זה המשפחה שלי. הוא לקח את זה מאוד קשה. הוא אמר שאם לא אתה אז אף אחד. אני לא רוצה תמיכה בכלל. הוא רוצה שאני אמשיך. זאת אומרת הוא כן חושב שהוא זקוק לתמיכה אבל הוא לא רוצה לקבל תמיכה מאף אחד אחר, הוא אמר עד שבנתי את האמון איתך להכניס בן אדם אחר לבנות איתו את האמון, זה יהיה לי מאוד קשה, אני לא חושב שאני יכול לעשות את זה, לבנות עוד פעם אמון עם בן אדם אחר.“ (ברוך, תומך-מתנדב)

ברוך העיד גם על הקשיים הכרוכים בסיום רשמי של המיני ועל דילמות אתיות הנלוות לכך.

”בהתחלה אמרו לי תכנה לסיוע המשפטי ותבקש שייצגו אותך ואז אמרתי קודם כל, אחרי שהחלטתי שאני מפסיק, הראשון שעדכנתי אותו בהחלטה שלי זה מקבל ההחלטה... ואז פניתי לעורך הדין שייצג אותו כל הזמן בנושאים של הכשרות המשפטית, הוא אמר לי שאני לא צריך להיות מיוצג מול בית המשפט, אני לא צד מול בית המשפט, אלא בעצם הפנייה צריכה להיות בשם מקבל ההחלטה. מקבל ההחלטה צריך לפנות לסיוע המשפטי לבקש ייצוג ולהגיש בקשה לבית המשפט להחליף אותי והשאלה היא מה עכשיו? זאת אומרת אחרי שאני לא, אז מה כן. אפשרות אחת זה לבקש במקומי תומך או תומכת אחרת, אפשרות אחרת זה שלא יהיה לו תומך בכלל, יש חשש שבית המשפט יגיד אפוטרופוס. מקבל ההחלטה מאוד מאוד רוצה לצאת לדרך עצמאית, להיות ברשות עצמו ושלא יהיה לו בכלל תמיכה. אני בהתלבטות מאוד גדולה עם עצמי, אני לא בטוח אם זה מתאים לו, אם הוא מסוגל לזה, מצד שני... אי אפשר לכפות על בן אדם לקבל עזרה.“ (ברוך, תומך-מתנדב)

” אני אמרתי שכל עוד אני מוגדר כתומך שלו אני אמשיך לתמוך, למרות שזה מאוד קשה לי... אני לא רוצה את זה יותר ואני כן מנסה לזרז את התהליך הפורמלי ואני כן מנסה שיהיה משהו אחר על מנת שאני אוכל לצאת ולדעת שאני יוצא וזה לא קורס. זה קשה לי ואני בכל זאת ממשיך כי אין מישהו אחר בינתיים וכי אני עדיין פורמלית מחויב לזה”. (ברוך, תומך-מתנדב)

תמיכה מיטבית

מבחניתו של ברוך, תמיכה מיטבית היא תמיכה שמיטיבה עם מקבל ההחלטות, מותאמת לו, מבוססת על אמון וכבוד כלפיו ושומרת על כבודו – בפניו ושלא בפניו.

” זה חייב להיות מוטב לאדם. אז קודם כל התאמה למקבל ההחלטה. בניית אמון. אם הוא לא יסמוך עליי שאני אוכל לסייע לו הוא לא יעלה בפני התלבטויות שלו ואז גם אם יש טייטל פורמלי הוא ריק מתוכן...לחבר אותו לגורמים בקהילה, לכל מיני גורמים כמה שיכולתי. זה גם חלק חשוב. הצבת גבולות”. (ברוך, תומך-מתנדב)

” זאת תמיכה בקבלת החלטות שמתאימה לו. לפי היכולות שלו. אני מאוד משתדל לכבד את הרצונות שלו, את היכולות שלו. בכל מקום שהוא יכול אני לא אחליף אותו ואני לא אעשה במקומו. בכל מקום שהוא רוצה לנסות בעצמו אז תעשה בעצמך ואם תצליח אז מצוין. מול צדדים שלישיים מאוד השתדלתי להציג את היכולות שלו, את החוזקות שלו ולהגיד יש דברים שהוא זקוק בהם לעזרה כמו כל אחד אחר. אבל זה לא תמיד פשוט... ואם אנחנו מדברים מול צדדים שלישיים שלא מבינים למה אני נמצא שם אז איך להסביר למה אני נמצא שם בלי לפגוע בכבודו של מקבל ההחלטה, בלי להפחית ממנו...אז זה גם מצריך מהתומך באמת הרבה מאוד כבוד למקבל ההחלטה ואיך לדבר איתו, איך לדבר עליו. גם בנוכחותו גם לא בנוכחותו. מה אני יכול לקחת לעצמי את החרות להחליט בשמו, מה אני חייב לקבל את רשותו ובלי שהוא יסכים אז אני לא עושה את זה, גם אם זה נכון”. (ברוך, תומך-מתנדב)

לתומך מיטבי, לדעתו של ברוך, רגישות ויכולות בין-אישיות נוספות.

” אז באמת רגישות, יכולות בין-אישיות מאוד מאוד גבוהות. יכולת להיעזר. להציב את הגבולות”. (ברוך, תומך-מתנדב)

הגנות ופיקוח

ברוך ציין כי הוא רואה צורך בפיקוח על הסדרי תמיכה ועם זאת סבור כי ליווי, ייעוץ והדרכה הם היבטים חשובים למנגנון זה. במקרים מסוימים הוא רואה צורך גם בפיקוח 'מסורתי'.

” אני הייתי מתחיל לא מפיקוח אלא הייתי מתחיל באמת מייעוץ והכוונה וסופרוויז'ן. ברגע שיש סופרוויז'ן, הכוונה, הדרכה יציבה, קבועה, מתמשכת, מקצועית אז הדברים יעלו. ואם אני לא יודע איפה לשים את הגבול ואני מתלבט בין משהו למשהו הדברים יעלו, בהנחה של תום לב. בהנחה שהכוונה היא לטובה. שוב, אני רגע שם בצד את הניצול והדברים שיכולים לקרות, אבל אני מתחיל מהתום לב. בהנחה שהתומך רוצה בטובתו של מקבל ההחלטה, רוצה לפעול בהתאם לתאוריה, בהתאם למה שהתפקיד עושה להתאים הכי שהוא יכול וכולי וכולי אז לדעתי הסופרוויז'ן, ההדרכה, ההכוונה יכולה לתת מענה טוב... במקרים באמת קיצוניים, באמת של ניצול מאוד קשה יכול להיות שסופרוויז'ן לא יצליח לעלות על זה. וכן צריך פיקוח”. (ברוך, תומך-מתנדב)

סוגיה אתית: גבולות התמיכה

ברוך הדגיש את החשיבות הטמונה בהצבת הגבולות ומנגד את הקושי לעשות זאת. למשל, נושא התעסוקה אומנם אינו נכלל רשמית בתחומי מינוי הצו אך הוא משיק לעניינים כספיים. האם עליו לתמוך במקבל ההחלטות בנושא זה או שעליו לומר לו שהדבר חורג מצו המינוי. נוסף על כך, כיוון שברוך מבלה עם יפתח בקביעות ונוצרה ביניהם מערכת יחסים המושתתת על אמון, יפתח מבקש להתייעץ איתו גם בנושאים נוספים, למשל רפואיים.

” מבחינת בית המשפט המינוי הוא לנושאים כלכליים. ככה זה מוגדר. אבל במציאות כשבאים לתרגם, כשאני לפחות, איך שאני פירשתי ותרגמתי את המינוי למערכת היחסים בפועל, אז הרבה מאוד דברים הם משיקים, רלוונטיים, קשורים, נוגעים לנושאים כלכליים. למשל האם הוא יעבוד ובאיזה עבודה... מצאתי את עצמי מלווה אותו בתעסוקה ואיך לגשת לראיון תעסוקתי ומה להגיד למנהל ודברים שאני מניח שהשופט לא התכוונה שאני אעשה. אבל זה קשור לכלכלה ומאוד קשה להפריד ולהגיד עד כאן זה המינוי ומכאן זה כבר לא המינוי.“ (ברוך, תומך-מתנדב)

ברוך העיד על כך שהוא מצוי בדילמות רבות בנוגע להיכן ואיך להציב גבולות במסגרת יחסי התמיכה.

” הממונה על קבלת החלטות במשרד המשפטים הציעה לי ועזרה לי להציב את הגבולות, קודם כל היא שיקפה לי שאני לא מציב גבולות ושאני כל כך נשחק מהתפקיד בגלל שאני לא מציב גבולות... גם מבחינת היקף הזמן, כמות השעות שעבדתי איתו הייתה מטורפת, גם מבחינת הנושאים שכל דבר קשור להתנהלות כספית, וגם אם זה לא קשור, אני נמצא אצלו בבית והוא שואל אותי שאלה אז אני כן אענה לו עליה... אמרתי קודם שחיברתי אותו לתוכניות של תמיכה, של תעסוקה נתמכת, ואז ניסיתי להסביר לו בנושאים שקשורים לעבודה. אתה מדבר איתה, עם המדריכה מטעם תעסוקה נתמכת. לפעמים זה עזר לפעמים הוא בכל זאת ביקש להעלות מולי ולפעמים כן עזרתי לו ולפעמים לא עזרתי לו ולפעמים הוא נפל בין הכיסאות כי היו נושאים שהוא פנה אליהם והוא לא קיבל מהם מענה, הוא פנה אליי ואני אמרתי לו 'זה לא אני זה הם' והוא נפל בין הכיסאות. אז לפעמים הבנתי את זה ובכל זאת כן תמכתי למרות שזה לא התפקיד שלי. זאת אומרת זה לכל אורך הדרך הצבת הגבולות. שוב, לפחות בדרך שאני פירשתי. הצבת הגבולות היה דבר מאוד מסובך, מאוד קשה ולא פתור עד הסוף.“ (ברוך, תומך-מתנדב)

” במינוי זה כאילו משהו מאוד ברור, המינוי הוא רק לנושאים כלכליים, במציאות המון המון דברים, הם מתקשרים לנושאים כלכליים וגם אם הם לא מתקשרים לנושאים כלכליים אז מה, אני אגיד לו 'אני לא אומר לך ואני לא מסביר לך איך לקחת את התרופה?' זה סכנת חיים. הוא חייב לקחת את התרופה. אז מה, אני אגיד לו את זה, אני תומך רק לנושאים כלכליים וזה לא קשור אליי? זה ואקומים כאלה שלפעמים אין ברירה אלא להישאב אליהם. לפעמים נשאבתי תוך שאני מבין שזה גבול ואני עכשיו בוחר לעבור אותו ולפעמים נשאבתי בלי עד הסוף להבין ולתת לעצמי את הדין וחשבון הזה שזה בתוך הגבול או זה מחוץ לגבול.“ (ברוך, תומך-מתנדב)

הכשרה, הדרכה, ליווי וייעוץ

ברוך הדגיש את הצורך הרב בליווי וייעוץ מתמשכים. במהלך תקופת המינוי הוא התייעץ עם כמה גורמים ככל שעלה הצורך, למשל עם נציגים מן הסיוע המשפטי וגם עם הממונה על קבלת החלטות נתמכת ביחידה לפיקוח על אפוטרופוסים וחלופות לאפוטרופוסות במשרד המשפטים. כאמור, הליווי והייעוץ לעיתים חיוניים מאוד. יתרה מכך, הליווי מעצם טבעו, יכול להקל על העומס המוטל על התומך-המתנדב ולסייע לו לעצב את תפקידו ולשפר את התנהלותו.

”... יצא לי לפגוש שלושה עורכי דין מטעם הסיוע המשפטי, להתייעץ איתם כל פעם בדברים שקשורים. עכשיו עורך הדין שהוא לעניין הכשרות המשפטית אמר לי 'אם יש לך בעיה אתה יכול לפנות אליי ולהתייעץ איתי', כשהוא הכניס אותי לעניינים, אז פניתי אליו כמה פעמים והתייעצתי איתו חלק מהפעמים הוא עזר, חלק מהפעמים הוא אמר שזה לא קשור אליו או שאין לו אפשרות לסייע. התייעצתי עם אורנית [הממונה על קבלת החלטות נתמכת באפוטרופוס הכללי] גם כמה פעמים, היא הייתה מאוד לעזר. התייעצתי קצת עם 'קשר'... ועכשיו לאחרונה, מאז שיש את הפיילוט של הג'וינט אז התייעצתי עם הרכז כמה פעמים... העובדת הסוציאלית, היא גם הייתה מישהי שיכולתי להתייעץ איתה". (ברוך, תומך-מתנדב)

”אני כן יכול להגיד שבמעט שיחות הליווי שאני כן קיבלתי אז זה מאוד עזר להציב גבולות וזה מאוד עזר לחשוב על חלופות". (ברוך, תומך-מתנדב)

עם זאת, ברוך העיד על כך שעבור תומך-מתנדב כמותו, הליווי מוסיף לנטל הכרוך במילוי התפקיד משום שהוא דורש השקעת זמן נוספת.

”גם חלק מהבעיה, מי שעושה את התפקיד הזה בהתנדבות כמו שאני עשיתי אז השקעתי בזה הרבה מאוד שעות, זה שעתים, שלוש, לפעמים גם יותר בשבוע אז להכניס את זה לתוך משרה מלאה פלוס פלוס וילדים... אז עוד להכניס זמן לקבל ליווי זה גם מורכב, זאת אומרת גם כשהציעו לי ליווי אז זה היה כל הזמן לקחת ליווי – לא לקחת ליווי, המצב הוא קריטי ואקוטי ואני חייב להתייעץ כי באמת המצב כבר בלתי נסבל, אז היו מקומות שהתייעצתי והיו מקומות שלא התייעצתי". (ברוך, תומך-מתנדב)

חקר מקרה 7

מקבל החלטות: יצחק
תומכים-מקצועיים (בשכר): ישי ושמעון
גורם שלישי: מירה (עו"ס מן המחלקה לשירותים חברתיים)

תיאור חקר המקרה

יצחק הוא אדם זקן, ללא בת זוג או ילדים, הנתון בשלבים ראשונים של תהליך דמנטי. לאחר קבלת צו המינוי, עבר יצחק לגור בדירוג מוגן. ישי ושמעון הם תומכים-מקצועיים (בשכר) שתמכו ותומכים בכמה אנשים מלבד יצחק ורכשו ניסיון רב בתמיכה. הם הסכימו לשמש תומכים ליצחק וכמו שהם נוהגים גם עם מקבלי החלטות אחרים, הם כתבו איתו הסכם תמיכה נוסף על צו המינוי. היוזמה לתמיכה הגיעה ממירה, עו"ס מן המחלקה לשירותים חברתיים בעיר מגוריו של יצחק, לאחר שמכר של יצחק פנה אליה עקב חשש לניצול כספי של יצחק מצד אנשים בסביבתו. מירה, שהייתה בקשר עם עמותת מרווה, חשבה שיש צורך לספק ליצחק תמיכה כלשהי, וכי במקרה זה הסדר תמיכה עדיף מאפטרופסות משום שיצחק חי לבד שנים רבות ומסוגל להמשיך לקבל החלטות על חייו. מלבד זאת שמירה על עצמאותו והיכולת לקבל החלטות בענייניו חשובה לו מאוד ולדעתה מינוי אפטרופוס היה פוגע בו.

היבטים של חקר המקרה

יחסי אמון

ישי ושמעון ציינו כי מניסיונם השלב הראשון של בניית קשר ואמון הוא מכריע, ולכן בתחילת הקשר הם דאגו למפגשים שבועיים קבועים עם יצחק.

הדדיות בקשר

” זה תהליך, לא ברגע אתה בונה את האמון הזה... צריכה להיות איזושהי רמה של שיתוף פעולה, של רצון, של הבנה של הצורך, זה תהליך שנבנה. לדייק אותו בדיוק מה היקף התמיכה, כמה הוא צריך עזרה, איזה דברים הוא יכול לעשות לבד, אנחנו לא רוצים לדרוך שמה. כמה שהוא יכול לבד מעולה. רוצים להיכנס למקומות שבאמת יש צורך, לא שיבנה בנו תלות. זה תהליך של בניית קשר, אמון, דיוק הצרכים, להבין את היקף התמיכה... (שמעון, תומך-מקצועי)

” צריך להכיר את הבן אדם, לראות מה מערכות תמיכה שלו, מה הוא באמת צריך מאיתנו והוא יכול, אולי הוא יכול לקבל את זה בדירוג מאחרים ולא צריך אותנו בשביל זה, צריך רק את העזרה שלנו בלחץ. להתחיל מהלך ואחר כך הוא ילך...” (ישי, תומך-מקצועי)

ישי ושמעון הוסיפו וציינו כי הם רואים בשיתוף הפעולה של יצחק תנאי בסיסי וחיוני להתנהלות התמיכה, ועם זאת הוא זה שמקבל את ההחלטות בסופו של דבר.

” אתה לא יכול לעזור למישהו שלא רוצה. ואפרופו זה בייסיק של תמיכה בקבלת החלטות, אתה תומך באדם כל עוד האדם צריך את התמיכה ורוצה את התמיכה. זה לא יכול לעבוד אחרת.” (שמעון, תומך-מקצועי)

” זה הכול בהסכמה ובשיתוף פעולה שלו. כשהוא מחליט משהו אז הוא עושה הכול לבד, וכשהוא מחליט בניגוד למה שהם אומרים לו, הוא בסוף מקבל את ההחלטה. אבל הוא עדיין שומע אותם. אני חושבת שהיום הוא מאוד סומך עליהם. נוצר קשר של אמון שם. לא נעשה שום דבר בלי שהוא עושה את הדברים. הם מלווים אותו. עדיין הוא מקבל את ההחלטה בסופו של דבר. הוא מחליט מה טובתו ואיך הוא רוצה לנהל את העניינים. היום אני חושבת שליעוץ שלהם יש המון משמעות מבחינתו, הוא באמת, נראה לי, מאוד קשוב. כי הוא חושב שהם באמת פועלים לטובתו, ורוצים את הרווחה שלו והטובה שלו.” (מירה, עו”ס)

צו המינוי

ישי ושמעון קיבלו צו מינוי לתומכי החלטה בעניינים כספיים משמעותיים, וכאמור, נוסף למינוי הרשמי גם כתבו הסכם תמיכה בין יצחק ובנים. ישי ושמעון דיווחו כי הם עושים שימוש בצו במקרים מסוימים מול גורמים שלישיים, למשל מול חברת פיננסיים, ועם זאת ציינו כי הצו לקוני מאוד ולא ברור, והדבר מקשה על שימוש בו מול גורמים שלישיים. במיוחד אלו שאינם מודעים להסדר המשפטי של קבלת החלטות נתמכת.

” אנחנו משתדלים שהדברים יהיו עם האדם עצמו אבל לא תמיד הכול אפשר, ויש גורמים שהם מאוד בירוקרטיים כמו נגיד גורם שבלי צו הוא לא ייתן לנו שום מידע ולא ידבר איתנו.” (שמעון, תומך-מקצועי)

” זה לא מספיק צו עם בשר, זה לא מספיק כתוב ברור בשביל שזה יהיה כלי... בשביל שזה יהיה שימושי בעת הצורך. נגיד אתה הולך לבנק. הצו הזה הוא לא ברור להדיוטות, הוא לא כתוב בשפה שברורה לאדם. אנחנו היינו צריכים להנגיש לעצמנו מה כתוב ומה לא כתוב. ובטח לאדם עצמו.” (ישי, תומך-מקצועי)

כתיבת הסכם תמיכה

כיוון שלישי ולשמעון היה כבר ניסיון קודם כתומכים, הם ביקשו לערוך עם יצחק הסכם כתוב על מהות הסדר התמיכה, נוסף על צו המינוי. מניסיונם, להסכם כזה יש משמעות לא רק מבחינת קביעת גבולות התמיכה אלא גם בתהליך קבלת יחסי התמיכה מצד יצחק. ישי ושמעון הדגישו כי שיתוף הפעולה מצידו של יצחק הוא חיוני, כי הוא תנאי הכרחי להתנהלות הסדר התמיכה שלהם וכי ללא שיתוף פעולה ההסדר ריק מתוכן.

פרקטיקה והתנהלות התמיכה: סיוע בקבלת החלטות וביישומן

ישי ושמעון דיווחו כי הם מסייעים ליצחק בטיפול בענייניו הכספיים, בניהולם ובמעקב אחריהם, דבר שאינו יכול לעשות בעצמו. מלבד זאת התמיכה משמשת גם ביישום החלטות ולא רק בקבלתן. למשל, סיוע במעבר לדיור מוגן – התנהלות מול המוסד, השכרת דירת המגורים, אריזה והמעבר הפיזי עצמו.

” קודם כל, בכניסה [לדיור המוגן] הם מאוד עזרו לו, כי זה הסכמים וזה כספים. הם עזרו לו באמת לבדוק על מה הוא חותם. הם עזרו לו אפילו מבחינת הדירה עצמה – למצוא מובילים, מה לוקחים, מה לא לוקחים. החלטות אפילו כאלה, שהיה לו עם מי להתייעץ, איך מסדרים את הדירה בדיור המוגן, איפה מאחסנים את הדברים שהוא צריך. ממש החלטות מאוד פרקטיות כאלה בכל המעבר. היום אני יודעת שהם עוזרים לו ומלווים ובקשר עם העובדת הסוציאלית [בדיור המוגן], מייעצים לו גם מבחינה רפואית. הם בקשר שם – מה הוא צריך, מה הוא לא צריך, הוראות קבע, איך להמשיך לנהל את הנכס שהשאיר פה, את הדירה, אם הוא משכיר. זאת אומרת בכל מיני דברים כאלה הם מלווים אותו. והוא מתייעץ איתם גם בכל מיני דברים הרבה יותר קטנים ביום-יום. כל מיני סוגיות. הוא משתף אותם, מספר להם, הם דואגים לו לליווי, אם הוא צריך. ממש לדברים כאלה.“ (מירה, עו"ס)

פרקטיקת תמיכה: הסדרת הוראות קבע

ישי ושמעון דיווחו כי פרקטיקה שהם אימצו כדי לעשות סדר בכספיו ובחשבונותיו של יצחק היא העברת כל החשבונות האפשריים לתשלום בהוראות קבע. הם העידו על כך שהדבר מקל מאוד על יצחק לעמוד בתשלומי חשבונות ולשלם במועד.

רישום ותיעוד

משום שישי ושמעון כבר רכשו ניסיון כתומכים-מקצועיים, וכיוון שליצחק רכוש כספי רב, הם מקפידים לערוך רישום מסודר של החלטות חשובות בעניינים כספיים ועניינים אחרים שבהם הם מסייעים ליצחק. זאת כדי שיהיה מעקב עבורו, עבורם, ועבור גורם נוסף כלשהו, במקרה הצורך.

תמיכה בצמד

ישי ושמעון ציינו שעבורם תמיכה בצמד היא הפרקטיקה הנכונה והמומלצת. תמיכה בצמד מאפשרת איזונים ובלמים, התייעצות ולמידה משותפת ותמיכה הדדית בסוגיות מורכבות העולות במסגרת התמיכה. הם העידו על כך שמניסיונם תמיכה בצמד אף מאפשרת גמישות וזמינות רבה עבור מקבל ההחלטות, במיוחד במקרי חירום.

” כל מקרה של תמיכה זה מקרה אחר לגמרי שמעורר דילמות אחרות ועם בעיות אתיות אחרות ואנחנו תומכים בשניים, כי אנחנו חושבים ביחד וכל אחד כמובן חושב אחרת ובאופן עצמאי ואנחנו עושים סוג של הדרכה אחד לשני.“ (ישי, תומך-מקצועי)

” אני חושב שזה נכון. קודם כל, האדם עצמו לא תלוי בתומך בודד. צריך להבין שפתאום יכולים להיות משברים, פתאום קורה משהו. אם אתה לא זמין, מה, הבן אדם אין לו תמיכה? וזה קרה הרבה פעמים שבעיתות של משבר או משהו כזה אחד מאיתנו יכול היה להתפנות ממה שהוא עושה ולעזור בטיימינג הנכון. אז קודם כל זה מאפשר לתת שירות – מענה מקצועי במקום ובזמן הנכון“. (שמעון, תומך-מקצועי)

הכשרה, הדרכה, ליווי וייעוץ

מדבריהם של ישי ושמעון עולה בבירור כי התפקיד מעלה דילמות ושאלות אתיות, ולכן הם זקוקים להדרכה ולליווי. הם העידו על כך שהם נתקלים במקרים שבהם הם זקוקים לייעוץ, אם בנושא רחב אם בנושא מסוים.

” אני חושב שצריך להיות הכשרה שהיא ליווי... זה עבודה מול אנשים, זה עבודה עם דילמות. ואני חושב שצריך לתרגל איזושהי פרקטיקה עם ליווי. אתה לא יכול להיות בזה לבד כי אתה אולי תיטה יותר מדי להגנה. או לחלופין פחות מדי להגנה. אלו הם דברים אתיים, צריך לדון בהם, צריך לחשוב עליהם“. (ישי, תומך-מתנדב)

” צריך להיות כמו בכל מיני פרופסיות שאתה צריך X הדרכה. אתה לא יכול להיות לבד בתוך זה כי הרבה פעמים אתה תפעל אולי ממקומות שלך, ממקומות שאתה זקוק לצרכים שלך ולא לצורך של השני. אתה צריך להיות כלי בשביל האחר. אתה צריך כמה שיותר לנטרל את עצמך ולהיות שם בשביל האדם עצמו. לנסות להיכנס לנעליים שלו, לחיים שלו, לתפיסת העולם שלו. הוא בסוף יחיה את התוצאות של ההחלטות שלו לא אני אחיה אותם“. (שמעון, תומך-מקצועי)

גם מירה העידה על הצורך בהכשרה ייעודית לתומכים, ועל כך שהתפקיד בפועל דורש הדרכה וליווי.

” מי שנכנס צריך לעבור הדרכה, צריך להבין מתי זה כבר לא מתאים תומך החלטות, מה הגבולות שלו. עד כמה הוא באמת מכבד את רצון הקשיש, מאפשר לו את החופש בסופו של דבר לבחור. שיכיר בכלל את העולם של הזיקנה. מה יש ומה אין מבחינת זכויות והעניין שברוחה יש עם מי להתייעץ ואפשר לפנות“. (מירה, עו"ס)

תמיכה מיטבית

עבור ישי ושמעון תמיכה מיטבית היא תמיכה המותאמת לאדם ולצרכיו, והיא גמישה בהתאם לצרכים ולצורך שעולה. לדבריהם תמיכה מיטבית משמרת את הכוחות, היכולות והעצמאות של מקבל ההחלטות ואף מעצימה אותם.

” כל תמיכה היא מותאמת לאדם עצמו. אז כאילו כל אחד הטכניקות, איך עובדים איתו, איך הוא צריך את התמיכה, מה נכון לו“ (שמעון, תומך-מקצועי)

” התמיכה צריכה להיות מותאמת לכי הצורך של האדם, זה לא חייב להיות בכל תחומי החיים אם לא צריך בכל תחומי החיים. שוב, ולהיות לא במקום של הגנה, במקום שהוא פתוח, מאפשר, מקשיב, מכיר את האדם על כל הדברים, הכוחות שלו והחולשות שלו ומתנהל...“ (שמעון, תומך-מקצועי)

” אני חושב שנורא חשוב לשמור על העצמאות של הבן אדם, לא לעשות במקומו כל עוד הוא יכול לעשות. שהוא יתייעץ ויחשוב איתך והוא יקבל את ההחלטות אבל לא ליפול למקום של מצמצם. לא ליפול למקומות שאתה עושה במקום האדם כי אתה עוזר לו, כי אתה טוב לב, זה המקומות... כשאתה מבין מה המחיר של לעשות במקום האדם אז אתה לא כל כך מהר עושה במקום”. (ישי, תומך-מקצועי)

” אחרי שהם נכנסו, אני חושבת שהוא אפילו קיבל יותר כוח לקבל החלטות. כי משהו נרגע שם. הלחץ ירד. יש לי מישהו שאני יכול לשאול אותו משהו, ואז משהו בצלילות או מבחינה מנטלית יותר מאפשר להיות ברוגע, ולקבל החלטות בצורה יותר שקולה. זה לא הבלבול והחרדה הזו שהפעיל אותו.. זה השפיע על האיכות חיים שלו, על החששות שלו שאולי מישהו מנצל אותו או שהוא עושה טעויות, זה השאיר את תחושת העצמאות שלו. הוא אדם שחי כל השנים לבד, מאוד עצמאי, דעתני... אדם שעשה קריירה, רגיל לנהל את החיים שלו לבד. זה בהחלט שמר על כבודו, על חירותו ועל חופש הבחירה שלו. זה נראה לי ה-main issue פה, שאנחנו באמת שומרים על חופש הבחירה וההחלטה של אדם, איך לנהל את העניינים שלו והחיים שלו. אנחנו כן שמים מישהו שייתן לו איזשהו זרקור, שייעץ לו, שיוכל להאיר לו זוויות אחרות שהוא לא חשב, שיוכל ככה לעזור לו... זה לא היה עובד אחרת. עם אפוטרופסות זה היה ממש גומר אותו, מאוד מוריד אותו. זה העצים אותו. נתן לו תחושה שלמישהו איכפת ממנו, מישהו יכול לעזור לו, מישהו רואה את טובתו, הוא לא לבד. יש בזה הרבה מעבר לעצה הטכנית הפרקטית במה להשקיע או למי להשכיר את הדירה. זה נתן רווחה נפשית רגשית, במיוחד לאנשים הבודדים האלה, שאין להם ילדים או מישהו שיכלו להישען או לסמוך עליו”. (מירה, עו"ס)

הגנות ופיקוח: תמיכה כהגנה בפועל מפני ניצול

ישי ושמעון העידו כי הם מסייעים ליצחק להמשיך בהתנהלותו העצמאית ומגינים עליו מפני ניצול של גורמים בסביבתו, כפי שקרה בעבר. עצם מעורבותם בחייו של יצחק מרתיעה אנשים בסביבתו מהתערבות לא הולמת בחייו ובכספיו.

הגנות ופיקוח

הן ישי ושמעון הן מירה העידו על הצורך במנגנוני הגנה על מקבל ההחלטות ועל הצורך בפיקוח כלשהו על עבודתם והתנהלותם של תומכים. עם זאת הם ציינו כי יש להחיל פיקוח שונה מפיקוח על אפוטרופסות ושהוא במידת הסביר. ישי ושמעון הוסיפו וציינו כי על פיקוח כזה לעקוב אחר הסדרי תמיכה קיימים, לכלול רישום ותיעוד של החלטות משמעותיות ולבדוק תומכים והתנהלות של הסדרי תמיכה. מירה ציינה כי על תומכים להגיש בקביעות דוח ובו פירוט פעולות התמיכה המשמעותיות, לצורך מעקב.

” אני לא בעד שהמדינה תתערב לכל אדם עם כל החלטה... אני חושב שהמדינה כן צריכה לדעת בגדול מי האנשים. איזשהו פיקוח ברמה של ההסדר אולי כן לדעת מי קבע את ההסדר, עד מתי, אולי פיקוח ברמה הזאת, וכמובן כשירות לפיקוח, יהיו תלונות ואם רוצים לבוא ולשאול. אני חושב שכמגמה אנשים צריכים לדעת שרואים אותם, ששומעים אותם, כאילו אני חושב שזה שומר על אדם ללכת בדרך הישר... במידה שיש כזה גוף שהוא יכול לבוא והוא יכול לשאול ויכול לפגוש את האדם ויכול לפגוש את התומכים ויכול לבקש איזשהו מסמך. אבל לא עד לרמה שהוא יצריך את התומך לתעד כל מילה, כל החלטה, כל פעולה ולדעת לתת תשובה על כל גרוש שכל בן אדם מוציא. זה לא נראה לי שומר על הפרטיות שלהם, על הכבוד שלהם... דברים מהותיים אני חושב שכן”. (ישי, תומך-מקצועי)

” אני רוצה להאמין שבסופו של דבר אנחנו ממנים תומכי החלטות לאנשים שהם ברי החלטה. הם יכולים להחליט. הם צריכים להתייעץ. הם צריכים מישהו שילווח אותם. ברגע שאנחנו נשים לזה יותר מדי הגנות, זה כבר יהיה אפוטרוכסות. כי אז אנחנו מאבדים את כל הבנפיט [היתרונות] של התומך. אם אנחנו מדברים על תסקיר ועל להגיש איזה דוח פעם בשנה, זה כבר עוטף את זה אפילו אולי טיפה יותר מדי. זה אכיפה מספקת. הם אבל בהחלט צריכים לעבור הדרכה והכשרה ולדעת למי כן מתאימה תמיכה בקבלת החלטות ומתי זה כבר לא מתאים. לראות נורות אדומות. אני חושבת שזה ממש הכרחי. אני לא יודעת אם הדוח שיוגש זה לאפוטרופוס הכללי, אבל לאיזה גוף שיידע לבקר על העבודה הזו. (מירה, עו"ס)

” מעבר לזה אני חושבת שלתומכי החלטות צריכה שתהיה להם כתובת למי לפנות ועם מי להתייעץ. חשוב מישהו שידריך אותם מדי פעם. זה לא פשוט. זה צריך להיות מערך כזה של גם פיקוח וגם ליווי וגם הדרכה. אולי אפילו קבוצתי, אבל צריך לחשוב על איזשהו משהו, כי אי אפשר שיהיו בשטח בלי שיהיה להם למי לפנות. הם צריכים איזשהי מסגרת.” (מירה, עו"ס)

” אני הייתי שמחה גם שהייתה איזה שהיא סוג של בקרה על ההתנהלות שלהם. קודם כל, הייתי שמחה שיהיה להם איזשהו גוף שיוכלו להתייעץ איתו, שייתן גם להם מענה. והייתי שמחה, כמו נגיד שאפוטרופוסים מגישים פרטה [דוח ראשוני], אז הייתי שמחה שהם גם יצטרכו לדווח לאיזשהו גוף, אולי כמו האפוטרופוס הכללי במה הם יעצו, איפה הם עזרו, במה הם התערבו. משהו שיהיה יותר 'מסרתי' אינפורמציה, אני לא לבד פה, יש עוד עין שמסתכלת מה עשיתי ואיך עשיתי! אני חושבת שבסופו של דבר זה גם מרגיע הרבה פעמים את הקשיש עצמו, שהוא יודע שיש פיקוח על הדבר הזה. שמישהו מסתכל מה הוא עושה. זה יעגן את זה יותר. זה יעשה את זה יותר פורמלי.” (מירה, עו"ס)

שאלות אתיות

השאלה האתית העיקרית שמעסיקה את ישי ושמעון היא עד כמה הם מסייעים ליצחק ועד כמה הם מאפשרים לו להתנהל עצמאית, אף על פי שהתנהלות זו עלולה להיות מנוגדת לעולם הערכים שלהם, לדעותיהם, להיות מוטעית או מלווה בסיכון כלשהו. עד כמה אתה עוזר לבן אדם וכמה אתה משאיר לו ואיך אתה מכבד החלטות שהם נוגדות את האני מאמין שלך. יש המון, המון דילמות כל הזמן.” (שמעון, תומך-מקצועי)

” היה לנו מאוד קשה להסכים לקבל את הרצון של יצחק. אבל זו החלטה שלו, והוא אחראי על התוצאות” (ישי, תומך-מקצועי)

” להגן עד איפה, איפה הקווים האדומים של להגן עליו, אם זה כלכלית ואם זה בריאותית, וגם אישית... עד איפה לאפשר לבן אדם לעשות החלטות שאולי פוגעות קשה. מה שפוגע בקטנה והבן אדם יכול אנחנו לא, זה יושב לנו מצפונית אבל אנחנו לא חושבים שצריך להגן על הבן אדם בגלל שבעיניי זה יקר או בעיניי זו החלטה שגויה. אבל במקומות שהם באמת סכנות, אז ההגנה עד איפה. וזה המקומות שאנחנו פונים לגורם שלישי, לאיזשהו גורם מתווך. אם זה לפקידת סעד שפנתה אלינו, אם זה העורך דין מהסיוע המשפטי, אנחנו כן חוזרים עם הדילמה ועושים פגישה עם האדם עצמו וחושבים את זה. לא נשארים לבד בדילמות... אולי האדם צריך הגנה.” (שמעון, תומך-מקצועי)

” אפרופו קבלת החלטות, מותר לטעות. אבל אם מזה אתה לומד ולהבא, כמו שיצחק עשה, איך אני מגן על עצמי שאני לא אאבד את הצ'קים. ולא אאבד עוד כרטיסים. אז בסדר, אז מה לעשות? אז קצת גנבו אותו והוא קצת איבד ואולי הוא הפסיד קשרים שהוא חשב שהם טובים ובסוף הוא החליט שגנבו אותו. בסדר, זה לא נעים אבל זה החיים... זה חלק מהחיים. לא צריך תומך, לא צריך להגן על הבן אדם מפני החיים, צריך לאפשר לו לחיות את החיים ולא להגן עליו מפני החיים.“ (ישי, תומך-מקצועי)

” יש מקרים שאנחנו מרגישים שצריך לערב עוד אדם גורם שלישי אובייקטיבי שיעזור להחזיק את המורכבות.“ (שמעון, תומך-מקצועי)

סוגיה אתית נוספת שעלתה מדבריהם של ישי ושמעון ומדבריה של מירה היא מה על התומך לעשות כאשר חל שינוי במצב של מקבל ההחלטות עד כדי חשש שקבלת החלטות נתמכת כבר אינה מתאימה ומספיקה לו.

” במקרה השני שלי [של קבלת החלטות נתמכת], עלתה שאלה דווקא מהתומכת, שגם את זה אני מאוד מעריכה... והיא אמרה אני רוצה להתייעץ אם עוד מספיק תומכת החלטה, כי היא יותר מבולבלת ואני צריכה להיות יותר אקטיבית, יותר לקבל החלטות בשמה, ויכול להיות שזה כבר לא מתאים. ואז שם בחנו. אבל היא האירה את זה וזה היה מאוד חשוב. בסוף שם היא לא הסכימה שהיא תעזוב אותה, ומצאנו איזשהו סידור, שלרכוש יהיה אפוטרופוס ולגוף היא תמשיך ללוות אותה – משהו כזה ביניים. היא מאוד נקשרה אליה, וממש מרגישה שהיא כמו משפחה שלה.“ (מירה, עו"ס)

באשר לגבולות התמיכה, ישי העיד:

” הגבולות שלנו הם: לשון החוק ושההחלטות הם של האדם עצמו ולא החלטות שלנו.“ (ישי, תומך-מקצועי)

קווים אתיים מנחים בעבודת התמיכה

ישי ושמעון ציינו כי מקבל ההחלטות הוא מבחינתם הלקוח שלהם, הוא העומד במרכז והם פועלים על פי קווים אתיים המנחים את עבודתם.

” אנחנו לא נותנים מידע לבני משפחה. גם כשזה מאוד קשה. אנחנו לא פועלים מאחורי גבו של אדם. אין מצב שבן משפחה או פקידת סעד או גורם שלישי, יתקשר אליי בשביל להגיד או לשאול או לבקש משהו, ואנחנו לא נעדין את האדם עצמו שהוא התקשר ומה הוא רצה. הנאמנות שלנו נורא, נורא ברורה לנו. מי הלקוח שלנו ואת מי אנחנו באים לשרת. זה ברור לנו בשביל מי אנחנו פה.“ (ישי, תומך-מקצועי)